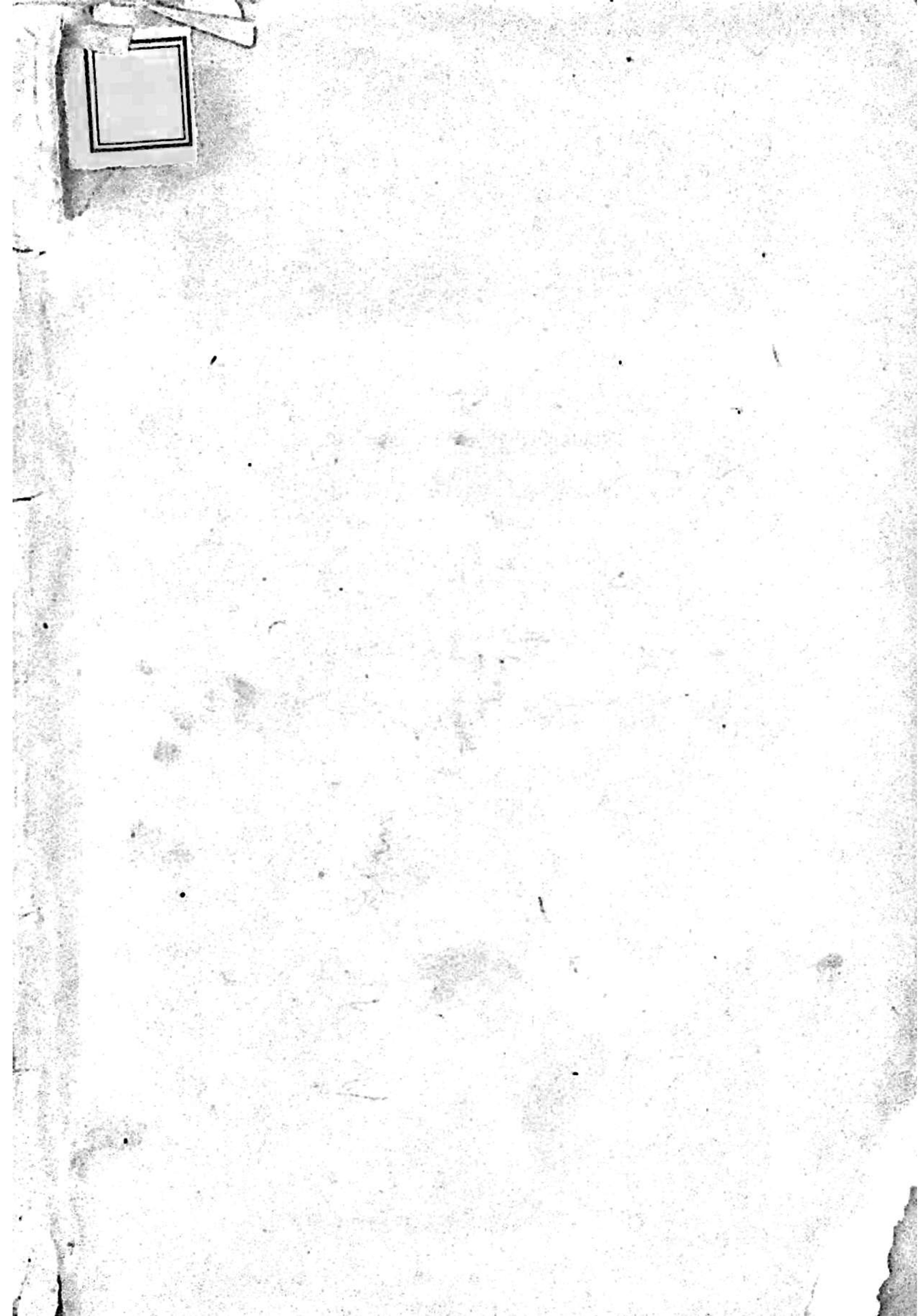

Tiskano kao rukopis

„IN AEDIFICATIONEM"

PISMO SVEĆENIKA
BRAĆI SVEĆENICIMA

O

PROBLEMIMA
NAŠE KATOLIČKE AKCIJE

ŠTAMPARIJA »MERKUR« — SPLIT

DVIJE RIJEČI PREDGOVORA.

Uložio sam mnogo truda i vremena, a i priličnu svotu, da sakupim i objelodanim ove podatke o Katoličkoj Akciji među Hrvatima. — Na kraju ove brošure kazat ću zašto sam to učinio. Ovdje na početku hoću da nešto **ugovorim** sa čitateljima. Brošuru šaljem samo svećenicima i nekim svjetovnjacima na vrhovima katoličkoga gibanja u Hrvatskoj. **Namijenjena je samo njima. — Zato se niko u javnosti ne smije poslužiti** podacima koji su u njoj sadržani u koliko su uzeti iz pisama, Vjesnika ili rukopisa, kao ni mojim refleksijama To ne dozvoljavam zato što je ovo pismo braći konfidencijalne naravi i što neću da se zbog ove brošure razvije kakva nova polemika. — Za sve što ovdje pišem nosim ja i samo ja potpunu odgovornost. Nikoga nisam konsultirao, nikomu nisam pokazao rukopis. Jesam li što krivo naveo ili koga nepravedno uvrijedio, bilo to osoba ili udruženje, neka me tuži crkvenom sudu, gdje će sigurno dobiti zadovoljštinu.

Materijala za obranu imadem još!

Ne može ili neće li tko da pristane na gornji uvjet, neka ne pročita knjige, nego neka je baci u vatru.

Za brošuru molim da mi se priloženim čekom dostavi **10 dinara.**

Bojim se da mnogi ne će s njome biti zadovoljni, jer pišem sine acceptione personarum. A to kod nas nije svuda u modi. Među njima bit će i onih koji mi zato neće htjeti platiti knjigu. Neka im bude: ne ću da im zato oteretim savjest! Neka i oni predadu knjigu vatri. Povratiti je ne treba, da ne kola bez potrebe u javnosti.

Mir i dobro!

U Splitu, na Blagovijest 1938.

Sveć. Antun Pilepić.

I. DIO.

U V O D.

»GRANE« KATOLIČKE AKCIJE

Kad se citiraju i tumače riječi, nalozi i upute Sv. Oca Pape o Kat. Akciji, treba da znademo tačno kako je K. A. uređena u Italiji, jer na nju redovito misli Sv. Otac kad govori o njezinim oblicima.

Statutom K. A. u Italiji, objelodanjenim 21 I 1934, ona je podijeljena u šest organizacija: u Savez muževa, sveučilištarce, mušku mladež, Savez kat. žena, sveučilištarke i žensku mladež. Tri ženske organizacije ujedinile su se u Ženski talij. kat. Savez, koji koordinira njihovu djelatnost. Sveučilištarska udruženja čine posebni odio **bilo radi historijske tradicije** bilo radi posebnih zahtjeva i poteškoća sveučilištarskog pokreta«. Tako Mons. Pizzardo. Za sve te grane Sv. Otac Papa traži »jedinstvo nastupanja koje **nije unifikacija** nego **harmonička i organička sloga«.**[1] Te »grane« nisu dakle kakve **dvostruke organizacije** omladinaca đaka ili muževa koje bi tobože morale koordinirati svoj rad, kako bi izgledalo da misli »Katolički Tjednik« br. 25 god. 1936 kad se zalaže protiv jedinstva organizacije pojedinih staleža te piše: »Unifikacija dovodi do trzavica, do pucanja obruča, a koordinacija do željenoga moralnog jedinstva.« Tko bi izraz »grane« uzeo u smislu onoga što se kod nas zove »tipom«, falsificirao bi riječi Sv. Oca.

Najvažniji je problem u Italiji pitanje koordinacije rada svih tih grana. God. 1934. Sv. Otac Papa je održao govor Ženskoj T. K. omladini, u kojemu je kazao: »Treba dobro razumjeti Očevu misao: što se više množi rad u razne smjerove, to više trebamo jedinstva na putu koje nije unifikacija, nego skladna i organska jedinstvenost (unione).... Ne, radi se o tomu da se unificira, nego da se koordinira, da se ujedini. A Kat. Akcija koja je tako organski jedinstvena u svojim raznim granama (branche) Muževa, Žena, Sveučilištaraca, Sveučilištarki, omladine, mora da se uvijek više drži skupa u svim svojim kategorijama i društvima, u jedinstvu Crkve.« Zato, piše Mgr. Civardi, Sv. Otac nas je potaknuo da hodamo putem **sve-**

loga solidarizma upravo time što **u K. A.** »kao u **jednoj obitelji, treba** slušati **jednu jedinu misao i jednu jedinu volju** i **tako postići najvećim nastojanjem najbolje plodova.«**[2]

Nema dvojbe da je talijanski organizacijski način najzgodniji. Uklonjeni su sukobi u predobivanju članova, jer je tačno odredjeno tko u koje društvo spada, a utakmica može nastati n. pr. jedino između muške i ženske omladine ili između jednoga i drugoga društva u istoj grani, a to može uvijek biti korisno.

Ipak sukob može nastati iz drugih razloga, naime kad se radi o kompetenciji pojedinih grana osobito u istoj župi ili biskupiji. Mons. Carlo Roveda održao je o tom predmetu 31 V 1936 predavanje na glavnoj skupštini dijecezanskih Središnjica (Giunte), u kojemu je pokazao da se sve ove nesuglasice moraju izglađivati unutar župskih Odbora i **dijecezanskih** Središnjica na temelju ovoga načela: K. A. jest tijelo, vojska, obitelj; za nju vrijedi načelo: **jedan za sve svi za jednoga;** pretstavnici pojedinih grana u župskom i dijecezanskom odboru nijesu u njemu samo zato da brane njihove interese, nego **kao saradnici u cijeloj Akciji** u župi ili u biskupiji, koji nose odgovornost za **sav apostolat u njima.**[3]

*

Ali, piše Mons. Civardi, »ne treba misliti da je Pijo XI naložio svim narodima istu shemu K. A. Nitko nije dapače bolje od Njega razumio da je neki elasticitet potrebit, jer se K. A. mora prilagođivati mogućnostima rada i različitim zahtjevima vremena i mjesta. Zato On je više puta ponovio poznatu izreku: Non omnia fert omnis tellus. Zato je ostavio nužnu slobodu Episkopatu raznih zemalja da uredi Pravila prema mjesnim prilikama. I odobrio je u nekim krajevima — n. pr. u Francuskoj i u Belgiji — **specijalizirani** oblik K. A., dok u Italiji i drugdje postoji **jedinstveni** oblik. Ali uvijek i svuda Sv. Otac je htio da pravila nadahnjuju dva načela koja smo prije spomenuli (ta su načela da je c i l j K. A. vjerski, ali d j e l o v a n j e se odnosi na sva polja ljudskoga života koja su u vezi s tim ciljem): u njima su uvjeti naše snage i našega uspjeha.«[4]

U istom članku Mons. Civardi odgovara na pitanje: »da li će ovo mudro uređenje, koje je zaslužilo Papi Piju XI naslov Pape K. A., ostati trajno?« Odgovor glasi ovako: »Treba distingvirati. Radi li se o organizatornoj strukturi i o konkretnom i neposrednom programu, ne treba se čuditi ako nam sutrašnjica donese kakve promjene. Ta to je **akcidentalni** dio K. A., u svoj biti promjenljiv, jer se mora prilagođivati potrebama i uvjetima rada u raznim vremenima i krajevima. Ali značaj i **bitna uloga** K. A., koje je Pijo XI utvrdio u svojoj definiciji (apostolat svjetovnjaka u pomoć Crkvene Hijerarhije) i koje je rasvijetlio dugogodišnjim poučavanjem, **nepromjenljivi su.**«[5]

Iz svih gornjih navoda možemo stvoriti za K. A. ovaj zaključak:

1. U K. A. su organizirani oni koji hoće pomagati Kristovu Crkvu da postigne daljnji cilj, spasenje duša, i bliži, rekristijanizaciju društva. »K. A. je organizacija koja stoji **na raspolaganje Hjerarhije...** Hjerarhija je sastavljena od Pape i od biskupa te, po ovlaštenju biskupa, od župnika.«[6]

2. Najzgodniji je oblik za naše doba onaj što ga je Papa stvorio za Italiju, ali usavršen po načelu specijalizacije. Mogu pak postojati i drugi oblici prema različitim prilikama.

3. Oblik K. A. nije nepromjenljiv, jer se mora neprestano prilagođivati novim zahtjevima mjesta i vremena.

KATOLIČKA AKCIJA U HRVATSKOJ

POČECI

Začetnik Katoličke Akcije među Hrvatima je pok. biskup krčki dr. Antun Mahnić († 14 XII 1921). On je god. 1902 nagovorio mladog studenta filozofije u Beču, svećenika njegove biskupije, Ivana Butkovića, da osnuje na bečkom sveučilištu jedno hrvatsko katol. đačko društvo. Butković je predobio za ideju Milana Marakovića, člana akademske Marijine Kongregacije: »Temelj prvoga hrv. kat. akad. društva bio je osiguran«, pisao je Butković u

koledaru H. K. N. Đaštva 1909—10. Ustanovna skupština ovoga društva, nazvanog »Hrvatska«, održana je 12. V 1903. God. 1905 izlaze »Nepredavana predavanja«, »da dademo našim čitaocima, a napose mladeži, nekakav osnov i mjerilo prema kojemu da nas sude«. Koncem iste godine (1905) »Hrvatska« počela je izdavati đačko glasilo »Luč«. Od 21 do 23 kolovoza 1906 H. K. đaštvo održaje svoj prvi sastanak, skupa sa slovenskim, na Trsatu. U studenom iste godine osniva se na hrvatskom sveučilištu »Domagoj«. God. 1907 sastanak se održaje u Zagrebu. Organizacija »Domagoja« razvija se i među srednjoškolcima. U praznicima god. 1908 održaje se 5 sastanaka (u Đakovu, Zagrebu, Trsatu, Splitu i Travniku).. Iduće godine 1909 kongres kat. đaštva u Splitu okuplja 800 đaka, od kojih 60 slovenskih gostiju.[8] Oduševljenje među hrv. katolicima bilo je veliko. — Preuzvišeni biskup dr. Ivan Šarić ispjevao je onda (u koledaru 1909—10) ovu pjesmu:

Domagoju

Pozdravljam Te, naš zeleni gaju
I ognjište rodne vatre naše
I ufanje vjerskom osjećaju —
Pred Tobom se već dušmani plaše.

Mlad si jošte ko cv'jetak u maju,
Al Te mlada mač Gospodnji paše,
Junak gledaš u oči i zmaju —
Lovorikom već Te ovjenčaše.

Kiti nam se svakim vrlinama
I steri se k moru od Dunaja,
Što nevjera, izdajnik polama,

Ruka Tvoja nek nam pouzgaja —
Pozdravljam Te, doma gojitelju,
Ostaj vjeran Kristu Spasitelju!

*

Na splitskom sastanku jedan od glavnih zaključaka bio je da se osnuje u Zagrebu »Hrv. kat. đački savez«. To je uslijedilo u slijedećoj godini. Istodobno se đaštvo poziva na rad oko osnivanja seljačkih omladinskih društava. Za

njih počela je izlaziti »Mladost« u Splitu. U kolovozu 1910-11 biskup dr. Mahnić daje đacima upute kako će postupati pri organiziranju seljačke mladeži. Među ostalim sredstvima preporuča šport, pjevanje i glazbu. Osim »Luči« i »Mladosti« izdavaju se u Zagrebu: »Krijes« za niželškolce, »Proljetno cvijeće« za hrv. kat. učenice, dok je »Za vjeru i dom« namijenjen ženskom obrazovanom svijetu.[9]

Poslije Đačkog Saveza stupa u život Seniorat. Svršeni akademičari bivaju proglašeni Starješinama, ali ostaje uska organska veza između njih i đaštva te omladinskih društava.

Nemam pri ruci podataka kada je Seniorat kao takav započeo svoj rad, kao ni o tome kako se dalje točno razvio đački i omladinski pokret. »Orlovski kalendar« god. 1927 bilježi:

1912. Drži se (nije naznačeno gdje) u kolovozu veliki sastanak katoličke omladine. Prisutno oko 300 omladinaca, organizovanih u 40 društava.

27. VII. 1912. Drži se u Istri, u Pazinu, sastanak katoličke istarske omladine. Postojalo je već 15 kat. omladinskih društava.

1914. Svjetski rat. Omladinska društva obustavljaju svoj rad.

OMLADINSKI POKRET POSLIJE RATA

U svojoj knjizi »Hrvatsko Orlovstvo« dr. Ivo Protulipac ovako piše:

„Odmah nakon svršetka rata počelo se raditi oko obnove omladinskih društava predratnog sustava. Poticaj za obnovu tih društava dao je Hrvatski katolički narodni savez u Zagrebu... Unutar Narodnog saveza osnovana je posebna »omladinska sekcija« (20 II. 1919). Pročelnikom joj je izabran o. Kujundžić D. I., a glavni radnici u njoj bili su vlč. gg. Jesih i Ivšić... Uz ulaganje velikih sila **uspjelo je polako obnoviti cio niz starih omladinskih društava** i osnovati dosta novih. Ova društva vodi Narodni Savez, koji osniva 24. IV. 1921 u svom krilu posebni omladinski Podsavez. Najvažnije je, da u to vrijeme počinje

izlaziti i »Mladost« (1. svibnja 1921). Iste godine počelo se i sa omladinskim zborovanjima, te su održani takovi tabori u Ivanićgradu, Ludbregu i Đakovu. **Potonji rad Omladinskog Saveza, za koji si je velike zasluge stekao I. Malinar i drugi naši zagreb. Orlovi, ne možemo ovdje prikazivati i ako je taj rad vrlo važan za kasniji razvoj Orlovstva.**"

POČECI ORLOVSTVA.

Dr. Protulipac piše dalje: „Na tečaju hrvatske kat. inteligencije na Homcu (1—5. VIII. 1919) potaknuta je misao, da se u Hrvatskoj započne sa Orlovstvom... Nakon tečaja počeli su pojedini katolički inteligenti raditi oko toga, da se pokuša s pokretanjem Orlovstva kod nas. Istovremeno rade u tom duhu dr. Kniewald u Senju među đaštvom, a vlč. P. Jesih među građanskom omladinom u Zagrebu. Orlovstvo i kod nas, kao i u Sloveniji i Češkoj, počinje u formi gimnastičkih odsjeka drugih prosvjetnih društava. Ovi gimnastički odsjeci i ne zovu se orlovskim. **Orlovstvo u punini i po imenu dolazi polagano ali sigurno.** Prvi odsjek imademo u Senju. Tamošnji gimnazijalci i gimnazijalkinje uvode vježbu i odoru... Dne 14. XII. 1923 osniva se u Zagrebu omladinsko društvo »Kačić«, koje odmah uvodi gimnastiku i stoji u vezi s Orlovskom Svezom u Ljubljani. Gimnastički odsjeci dobivaju vježbe od Slovenaca, Pavelić prevodi na hrvatski Orlovsku himnu, a pozdrav »Bog živi« počinje se uobičavati i kod nas." (»Bog živi« je dakle slovenski a ne hrvatski pozdrav.)

Datum 14 XII 1923 je pogrješan, jer u Orlovskom koledaru 1927 stoji da je društvo »Kačić« osnovano **19. VII. 1919.**

»... U redovima omladinskih društava primljeno je osnivanje gimnastičkih odsjeka s oduševljenjem. Napose zagrepčani polaze u Sloveniju na sletove i u Rajhenburgu nastupaju po prvi puta javno. O Uskrsu 1920 drži se u Zagrebu omladinski tečaj i na njemu se vježbaju orlovske vježbe.«[11]

Orlovski kalendar bilježi: »O Uskrsu (1920) drži se u Zagrebu omladinski tečaj, na kojem izaslanik Orlovske Sveze iz Ljubljane brat Pavlin podučava tjelovježbu.«

»1920. 29. VII. do 3. VIII, drži se orlovski slet u Mariboru na kojem sudjeluje 5000 Hrvata.«

Dr. Protulipac nastavlja: „Odmah nakon sleta u Mariboru održali su hrvatski srednjoškolci **prvi hrvatski đački orlovski tečaj u Mariboru.** Prisustvovao je 21 srednjoškolac. Tečaj je vodio dr. Kniewald, koji ima velikih zasluga za širenje Orlovstva u njegovim počecima, a predavali su dr. Josip Jeraj, dr. Capuder i dr.... Dne 4. VIII. 1920 osnovan je »Savez gimnastičkih odsjeka, organizacija katoličkog srednjoškolskog đaštva«. Predsjednikom mu je izabran svršeni gimnazijalac Drago Zudenigo. Zaključeno je živo raditi. Stvoreni su već i prvi zaključki glede Poslovnika i Vježbovnika."

„...U listopadu pretvara se u Mariboru osnovani Savez gimnast. odsjeka srednj. đaštva u **»Savez gimnastičkih odsjeka«** i u njega se učlanjuju svi đački i omladinski gimnastički odsjeci. **Počinje da radi prva naša orlovska centrala.** Bez imena i bez sredstava. Samo idealizam i Orlovstvo moglo je pokrenuti stvar naprijed. **Organizacija se oslanja na Slovensku Orlovsku Svezu.** Cijeli S. G. O. bio je primljen u Orlovsku Svezu 12. XII. 1920."[12]

„...zajednička organizacija hrvatskog i slovenskog Orlovstva: Jugoslavenska Orlovska Sveza .. osnovana je u Ljubljani 23. X. 1921... Po svom uređenju J. O. S. bila je posve jedinstvena organizacija. Unutar J. S. O. osnovani su Orlovski Podsavezi u Zagrebu i u Ljubljani... Dosadašnji Savez Gimnastičkih Odsjeka pretvara se u Orlovski Podsavez u Zagrebu, a gimnastički odsjeci u orlovske odsjeke. Velikim oduševljenjem usvaja orlovska omladina javno svoje orlovsko ime, kao da je zbacila teret bezimenih »gimnastičkih odsjeka«. **Promjena je bila dozrela i bila je lako provedena.**"[13]

God. 1922 vrše se priprave za sudjelovanje u orlovskom sletu u Brnu.

»U oči brnskog sleta održana je glavna skupština Orl. Podsaveza u Zagrebu 6. VII. 1922. U to vrijeme imao je O. P. 19 đačkih i 15 omladin. otsjeka, ukupno 34. U novo predsjedništvo O. P. izabran je kao predsjednik dr. Čepulić.«[14]

„Orlovstvo se u Brnu učvrstilo... Orlovstvo se više nikako ne zadovoljava samo gimnastikom, nego se **širi na svoje naravno područje, na prosvjetni i opet uzgojni rad.**.. Izlazi štampani Poslovnik... Prigodom Omladinskog Kongresa u Zagrebu održan je tečaj s 18 učenika (učesnika?). Novo godište »Mladosti« uređuje dr. A. Ćepulić i J. Malinar **u posve orlovskom duhu. U omladinskim redovima Orlovstvo zauzima sve više maha. Istovremeno osvaja Orlovstvo u najširem opsegu i đačke redove.**'

„U dane velikoga Euharistijskoga kongresa u Zagrebu održana je glavna skupština O. P. (17. VIII. 1923) .,, **Na glavnoj skupštini već je stvarno učinjen prvi korak za ujedinjenje omladinskog i orlovskog pokreta.** U novo predsjedništvo O. P-a izabrani su i funkcionari Omladinskog Saveza dr. Merz i o. Foretić. Predsjednikom je izabran dr. Andrić, potpredsjednikom dr. Merz, a za ostale funkcionare Ivan Oršanić, Juraj Dušak, D(ušan) Radica i B. Gottfried."

„...odmah nakon Euh. kongresa počela su se živo pretresati u redovima O. P. i redovima Omladinskog saveza neriješena pitanja naše omladinske organizacije. **Svima je lebdio pred očima veliki i jaki pokret** koji bi svojom jakošću, brojem i nastupom mogao **stvoriti jaku katoličku frontu**... Željeli su svi samo jedno: **da dođemo do jedne zajedničke omladinske organizacije**... Usto, na dnevnom redu su bili sukobi u samim organizacijama. Orlovski odsjeci radili su kao potpune prosvjetne organizacije, a omladinska društva i đačke organizacije provodili su također prosvjetni i organizatorni rad... Usto su svima ležali pred očima veliki problemi **opće katoličke organizacije.**"

„**Ujedinjenje Omladinskog Saveza i Orlovskog podsaveza** provedeno je na zajedničkoj sjednici vodstva obih ovih središnjica **11. XII. 1923**... Dne **16. XII. 1923** održana je u prostorijama Hrv. kat. narodnog saveza **konstituirajuća glavna skupština Hrv. orlovskog Saveza.** Primljena su pravila H. O. S. i izabrano novo predsjedništvo H. O. S-a i to predsjednik dr. I. Protulipac, podpredsj. Juraj Dušak, tajnik Jerolim Malinar, prosvjetni referent dr. Ivo Merz, načelnik B. Gottfried, blagajnik M. Kovač, organizac. re-

ferent Drago Cerovac, te 3 odbornika... Prisustvovali su izaslanici velikog broja orlovskih društava (omladinskih i đačkih), koji su **s najvećim oduševljenjem prihvatili misao ujedinjenja i stvaranja jedinstva hrvatskog katoličkog omladinskog pokreta.**" [15]

Orlovski koledar 1927 bilježi da je H. O. S. osnovan **1. XII. 1923** i da je toga dana izabran predsjednikom dr. Protulipac. Ne znam koji je datum točan.

Kad je H. O. S. osnovan, »bilo je u njega učlanjeno 40 omladinskih i 20 đačkih orlovskih društava«. »Trebalo je preurediti ih na jedinstveni način i po istim pravilima... Kod toga se postupalo vrlo oprezno i taktično... Ako su to prilike tražile, **nije se priječilo osnivanje novih omladinskih društava**, ali se tražilo da ta nova omladinska društva budu od orlovskih različna samo po imenu, t. j. mjesto orlovskog zove se omladinsko, inače pravila u ostalom dijelu treba da su za sva društva jednaka... U Savezu je bio određen posebni referent, koji je imao na zgodan način voditi (omladinska) društva (po starim pravilima)... Jedinstvo je doista provedeno. U vrijeme požeškog sleta (8. i 9. VIII. 1926) još je samo par društava organizirano po starom sustavu«[16]

Tko čita ovaj dio knjige dra Protulipca, vidi jasno jedno: **da su voditelji Orlovskoga pokreta** — ako sve stoji kako je u knjizi zabilježeno — **već od početka imali nakanu da progutaju omladinska društva.** Ovo »gutanje« je išlo postepeno i taktično, uz pomoć ljudi koji su, kao vlč. Jesih i dr. Andrić, imali služiti da se ono izvede bez većih potresa, ali koji su odmah izbačeni netom je dr. Protulipac stupio na čelo novo osnovanoga Hrv. Orlovskoga Saveza.

Postupak orlovskih ideologa i vođa jest istočni grijeh, od posljedica kojega trpi sve katoličko gibanje, a napose Kat. Akcija među Hrvatima. Postupanje vođa Omladinskog Saveza, kako proizlazi iz pričanja samoga dra Protulipca, pokazuje da su oni bili spremni na saradnju. Orlovstvo je nastupilo u uvjerenju da je ono savršenija omladinska organizacija od organizacije predratnoga i poratnog tipa. »Orlovstvo se izgrađuje u najmoćniju prosvjetnu organizaciju, koja **određuje smjer cijelom narodnom uzgoju«**,[17] piše dr. P. govoreći o čehoslovačkom i sloven-

skom Orlovstvu, prema kojemu se i hrvatsko razvijalo. Orlovska ideja je zaista bila lijepa i zamamna, mnogi seniori »Domagoja«, svećenici i svjetovnjaci, srdačno su je prihvatili. Prihvatilo ju je i katoličko đaštvo organizirano u »Domagoju«. Orlovski tabor u srpnju 1920 u Mariboru bio je spojen s kongresom Jugoslavenske Katoličke Đačke Lige, komu je bolesni biskup Mahnić upravio iz Varaždinskih Toplica pismo programatske vrijednosti, u kojemu đaštvu preporuča Orlovstvo. Zašto je trebalo da dođe do rascjepa? Zašto se nije postupalo bratski sa onima koji su do tada nosili »težinu dana i vrućine«, koji su kroz 20 godina krčili i prokrčili teško hrvatsko tlo i u nj posijali sjeme Kristovih ideala? Jedan izraz dra P., kad pripovijeda o tomu kako je Orlovstvo i u Českoj i u Sloveniji progutalo omladinska društva, daje nam barem djelomičan odgovor: »**Pred snagom Orlovstva utihnuli su svi glasovi.**«[18]

JAZ SE DALJE ŠIRI

U kolovozu god. 1924 održao se u Đakovu prvi orlovski slet poslije osnutka HOS-a i glavna skupština. Prije te glavne skupštine dr. Ivo Protulipac razaslao je vodstvima društava odulju okružnicu, u kojoj tumači kako je došlo do osnutka HOS-a i do apsorbiranja omladinskih društava. »Već na prvom omladinskom kongresu u Zagrebu 3. XII. 1922«, piše dr. Protulipac, »**pukla je jasna diferenca orlovstva i omladinaca**... Iz govora Orlova izbijala je jasna, specificirana, čisto orlovska orijentacija Zlatne knjige i **našeg kat. pokreta**. Prvi put dobio sam tamo dojam, da je između Orlovstva i Omladinstva **ona diferenca, koja je između nas članova organiziranog kat. pokreta**, koji ne pričamo o generalnim načelima katoličanstva, nego iznašamo jasan radni program **i struje t. zv. starije katoličke akcije**, koja može biti skup dobrih ljudi, ali nije pokret s preciziranim programom.«

Treba ovdje napomenuti da su se **već prije rata dvije struje** pojavile među hrvatskim katolicima koji su htjeli raditi na vjerskom preporodu naroda. »Svećenička Zajednica« br. 5 god. 1913, očito iz pera biskupa dra Mahnića, ovako je pisala prije kat. sastanka u Ljubljani, pod naslovom »Komu patri prva riječ na slov. hrv. kat. sastanku

u Ljubljani?«: „U hrvatskoj katoličkoj akciji sve se izrazitije pojavljuju dvije struje: radikalna i umjerena. Pokušaji premostiti jaz između ovih dviju struja kao da će ostati bezuspješni. **Prva se struja** zametnula s »Hrvatskom Stražom«. Svuda se opaža živahan pokret... Krunu radikalnog katoličkog pokreta sačinjava kat. đačka organizacija, koja broji na tisuće za vjerske i narodne ideale zanesenih akademičara i drugih đaka; **đačku organizaciju popunjava organizacija seniora akademičara.** Iz redova se ove đačke mladeži **rekrutuje naša buduća inteligencija." Drugu struju** ovako označuje pisac: „ Dade li se... gospodi mjesto, da vode u ime katoličke Hrvatske riječ na Ljubljanskom kongresu, doživit ćemo stereotipno izdanje I. hrv. kat. sastanka koji se obdržavao u Zagrebu pred 13 godina. Valja nam zaista žalosnim srcem konstatovati, da nijesu izvjesna gospoda, u dugom razmaku od 13 godina, a ma ni za jedan korak pokročila naprijed."

Nema dvojbe da se opaska dra Protulipca u svojoj gore citiranoj okružnici odnosi na ove dvije struje. To slijedi iz toga što **omladinskom pokretu prigovara** što mu se »osobito od god. 1923 dalo obilježje više interne crkvene organizacije, individualno organizirane prema prilikama svakog mjesta s jače naglašenim vjerskim odgojem bez skoro ikakve orijentacije u nacionalnom pogledu.. Omladinski pokret nije imao jasne socijalne i nacionalne orijentacije **ostalog pokreta**, te mu se nije ni davala, jer se je mislilo **da je dovoljno, da se ljudi vjerski odgajaju.**«

Slijedi također iz izjave dra P.: »Na sjednici Omladinskog Saveza od 29 ? 1923 dugo se raspravljalo o tom pitanju (dvije centrale, dva oml. pokreta) i povjereno je bilo Dr. Čepuliću i Dr. Merzu da traže izlazak. Kada ovi taj izlaz nijesu našli, **a položaj se uslijed sukoba zaoštrio** među društvima, sazvao je Hrv. Kat. Nar. Savez u novembru 1923 anketu o tom pitanju. Nakon dugih rasprava i na anketi **i u senioratu** zaključeno je da se cijela omladinska akcija preda u ruke **novom iz Orlovskog podsaveza i Omladinskog Saveza organiziranom Hrv. Orlovskom Savezu.** Ovaj se je 16. XII. 1923 konstituirao, a omladinski savez, iako formalno pred vlastima nije likvidirao,

predao je sva omladinska društva u ruke HOS-u.« (Str. 4 okružnice.)

Nemam pri ruci podataka kojima bi mogao kontrolirati da li je sve bilo onako kako u svojoj okružnici tvdi dr. P. Svakako nije mi jasno zašto opravdava gutanje Oml. Saveza sa strane Orlovstva, **koje je uslijedilo g. 1923**, time da se »Oml. Savezu **osobito u god. 1923** dalo obilježja više interne crkvene oganizacije, bez skoro ikakve orijentacije u nacionalnom pogledu« i t. d. To bi značilo da prije te godine 1923 nije imalo to obilježje. Zašto ga je onda trebalo ukinuti? S druge stane u svojoj knjizi o »Hrv. Orlovstvu« priča kako se Orlovstvo **već davno pripravljalo na svoju konačnu pobjedu.** „U prvom broju Vjesnika S(aveza) G(imn.) O(dsjeka) koji je izišao 31. I. 1921 — piše dr. P. — vodstvo **nestrpljivoj braći** zabranjuje, da se za sada proglasuju Orlovima i svoja društva orlovskima: **»Braćo, naš čas će već doći, a dotle se strpite«**". [19]

Iz iste knjige dra P. doznajemo da je **Omladinski Podsavez** u krilu **Hrvatskoga** Narodnog Saveza osnovan **24 IV 1921**, dok je **Orlovski Podsavez** osnovan u krilu **Jugoslavenske** Orlovske Sveze **23. XI. 1921**, ili poslije toga datuma.[20] Ne vidim kako se to slaže sa tvrdnjom istoga dra. Protulipca u svojoj okružnici, da »omladinski pokret nije imao jasne nacionalne orijentacije«, a još manje s drugom tvrdnjom: »Orlovstvo se organiziralo u zasebnu centralu prije omladinskih društava, koje je sve do konca 1922 vodio Hrvatski Kat. Nar. Savez.« Radi li se pak ne više o »Podsavezima« nego o »Savezima«, i tu Oml. Savez ima prioritet. Omladinski je konstituiran koncem studenoga ili početkom prosinca god. **1922**, dok je Orlovski konstituiran 16. XII. **1923**, dakle čitavu godinu kasnije.[21]

Stoji svakako, i to je dobro već ovdje zabilježiti, da je Omladinski Savez već 21 I 1923 **uveo duhovničku službu** i da je za duhovnika izabrao o. Foretića D. I., dok Orlovstvo je tu službu tek **kasnije uvelo**, i da je pretsjednikom Oml. Saveza bio dr. Ivan Merz[22], koji je upravo u tom Savezu započeo svoj rad u Katoličkoj Akciji (povratio se iz Pariza god. 1922). On je u privremenom odboru za ujedinjenje obaju Saveza postao potpretsjednikom, te nakon osnutka HOS-a, u kojem je bio prosvjetni referent (a ne

potpretsjednik, kako tvrdi dr. Kniewald) »sastavio cirkularno pismo (u kojem) odbor saopćuje svim biskupima, da će se Orlovstvo postaviii na nove temelje: na temelje Katoličke Akcije. To je bilo god. 1923.«[23]

Iz svega ovoga bi se moralo zaključiti, na temelju pisanih dokumenata, da je Hrvatski Omladinski Savez bio na pravom putu, i ideološki i organizatorno; da je mogao, pod vodstvom vlč. Jesiha, o. Foretića i dra Merza, ostati i napredovati u duhu izvorne Katoličke Akcije; da je njegovanje gimnastike, kao izvrsno sredstvo za prikupljanje i odgoj omladine, moglo vrlo dobro voditi posebni pododbor, koji se mogao nazvati orlovskim; i da prema tomu **nije nikako trebalo da dođe do apsorbiranja Oml. Saveza sa strane Orlovstva.**

Ovo apsorbiranje bila je velika inicijalna pogreška. Neću za nju nikoga direktno okriviti. Svrha je bila idealna. »Svima (i onima od Oml. Saveza i onima od Orl. Podsaveza)) lebdio je pred očima veliki i jaki pokret koji bi svojom unutarnjom jakošću, brojem i nastupom mogao stvoriti **jaku katoličku frontu**... Željeli su svi samo jedno: da dođemo do jedne **zajedničke omladinske organizacije** (potcrtano u originalu) koja bi okupljala svu omladinu.«[24]

Razlika je u postupku bila u tomu: vođe Oml. Saveza su žrtvovali svoje planove, svoju organizaciju i svoje osobe idealu, dok je vodstvo Orlovstva već **dugo smišljenim planom,** što se jasno vidi iz povijesti razvoja cijeloga pitanja, osvajalo pozicije jednu za drugom, dok mu nije uspjelo da baci u more vodstvo Omladinskoga pokreta.

»Kada je osnovan HOS — piše dr. P. — učlanjeno je u njega 40 omladinskih i 20 đačkih društava«.

SUKOB SE ZAOŠTRUJE RADI ĐAŠTVA

Pod naslovom **»Orlovstvo i naš đački pokret«** dr. P. piše u svojoj prije spomenutoj poslanici, prije Đakova, ovo:

»Orlovski pokret najprije se ukorijenio u redovima naše đačke omladine. (Ne treba ni upozoriti da se tu radi o đačkoj omladini već organiziranoj u Domagojskom pokretu - op. moja.)... Uz đačke organizacije. koje su otprije postojale, osnovani su i orlovski odsjeci. Ovi orlovski odsjeci bili su u početku samo odsjeci organizacije, a kada

su počeli da ispravno primjenjuju u svom radu ne samo gimnastički rad, nego i prosvjetni rad Orlovske organizacije, pomalo su postali samostalne orlovske organizacije pod imenom Đačkog Orla i svuda su već organizirane samostalno.«

Bilo bi od presudne važnosti da je ovdje dr. P. kazao u čemu se razlikovao **prosvjetni** rad Orlovske organizacije **od prosvjetnog rada** Domagojske organizacije. To on nije učinio. No to se može nagovjestiti iz daljnjega njegova pisanja.

»Da se može ispravno urediti odnošaj đačkih organizacija prema đačkim orlovskim društvima, mora se uvijek imati na pameti, da je **nama poseban đački pokret potreban** i da on **može** i **mora postojati uz orlovsku organizaciju,** kao što nam je potreban i orlovski pokret u kom moraju kao protagoniste sudjelovati i naši đaci.

»Đački pokret i đačka organizacija imade zadaću, da našim đacima dade **specialnu izobrazbu i odgoj katoličke inteligencije** iz koje će se kasnije regrutirati naši prosvjetni radnici. Orlovska organizacija po svom je obilježju **šira organizacija** od đačke organizacije, ona je realizacija jednog dijela našeg demokratskog programa. **Orlovski pokret** okuplja šire slojeve kat. omladine i preko stroge disciplinirane orlovske organizacije **daje im opću katoličku kulturu. Đačka organizacija** kao specijalna organizacija imade zadaću da povrh opće orlovske naobrazbe dade đaštvu **specijalnu naobrazbu i odgoj,** kao budućoj inteligenciji i vođama svih, pa i orlovskih društava. Ako se ovako ispravno shvati odnošaj đačke organizacije, **ne će nikada doći među njima do sukoba i pitanja egzistencije.**

»Odnošaj đačke i Orlovske organizacije je ovaj: Đačke organizacije učlanjene su u JKĐL (Jugosl. kat. đačka Liga) a đačka orlovska društva u HOS-u. Đačka org. i Đački Orao neovisni su i među se samostalni, samo što su vezani posebnim propisima koje su sporazumno za njihovo djelovanje postavili HOS i JKĐL... **Svaki član Orla mora biti u đačkoj organizaciji,** a nastoji se i da svaki član organizacije, napose mlađi članovi, budu u Orlu. Ako nastanu sporovi, uređuje ih ili HOS ili JKĐL na posebno organiziranom obraničkom sudu. Ovakovo rješenje... pokazalo

se u praksi vrlo dobrim... **Stojeći na stanovištu da treba držati i đačku i orlovsku organizaciju i pomoći njihov razvoj, pogodili smo pravi put, koji vodi do sigurnih rezultata.**«

Godine 1924 ideja dra Protulipca bila je dakle ova: sva katolička omladina imade da bude organizirana u Orlu, ali đaci imadu, bili oni Orlovi ili ne, svoju posebnu đačku organizaciju, Đačku Ligu.

U škol. godini 1924/25 rade odijeljeno i Liga i Orlovsko društvo, ali se zato zaoštruje borba između »Ligaša« i »Orlova«. Nema dvojbe da se je **daštvo**, uvijek pripravno da se prikloni poletnoj, »prodornijoj« strani, **više oduševljavalo za Orlovstvo** nego za Đačke organizacije. **Seniori su se također radi đačkoga pitanja podijelili u dva tabora;** Episkopat ili pojedini biskupi nisu odlučno nastupili ni za jednu ni za drugu stranu. Đačka društva su popustila u svom radu, a Orlovi su to, naravno, isticali. Na plenumu zagrebačkog okružnog zbora Seniorata, negdje u svibnju 1926, član pretsjedništva HOS-a Nikola Jagatić predložio je »neka se Liga likvidira, jer da ne radi i da nije savremena«.[25] A već na glavnoj skupštini Seniorata 22 X 1925 gdica Viktorija Švigir, referentica za Svezu Hrv. Orlica, kazala je »neka Ligina centrala radi, pa se ne će osnivati orličke organizacije«.[26]

Izgleda dakle po svemu da je HOS očekivao skoru likvidaciju đačkoga pokreta izvan njegovih redova. — Orlovi su nazivali organizacije toga pokreta s prizvukom ironije i omalovaženja, »literarnim«.[27] **Glavni udarac je došao sa tečaja Orlovskog đaštva u Krapnju,** koji se održao prije orlovskog sleta u Šibeniku, **početkom kolovoza 1925.**

KRAPANJ

Na tečaju đaka-Orlova u Krapnju bilo je preko 80 đaka iz 19 društava. Prije toga se održao Ligin tečaj u Zagrebu, koji »je bio kratak i slabo posjećen«, kako čitamo u spomenici izdanoj od vodstva HOS-a u svibnju 1926.[28] **»Tečaj** (krapanjski) **su predvodili seniori«**, piše dalje u toj Spomenici: »vlč. Gunčević, O. Foretić, dr. Deželić, dr. Protulipac, dr. Merz, o. Grabić i drugi. ... Na ovom su tečaju stvorene t. zv. krapanjske rezolucije... Zaključci su jedino

i samo to, da oni članovi Đačkog Orla, koji ne žele sami, ne moraju biti i u đačkoj organizaciji J. K. Đ. Liga.« Spomenica ističe da su »Seniori HOS-a, **napose dr. Protulipac, i te kako uzeli u zaštitu Ligu i njezinu reorganizaciju**, što znadu dobro svi učesnici tečaja«. Spomenica **prešućuje** da je **ondje o s n o v a n o Mahnićevo Đačko Orlovsko Okružje**, ako moramo vjerovati Orlovskom kalendaru 1927. Ona ga samo spominje, kao da Okružje već postoji. **Ali to je bilo neizbježivo.** Kad su prilike dovele do toga da Ligino i Orlovsko đaštvo drže svoje posebne tečajeve, u različitim mjestima, moglo je biti svakomu jasno da je cijepanje gotovo.

No đaci-Orlovi nijesu još prekinuli s Ligom, oni samo traže njezinu rekonstrukciju: đaci orlovi **srednjoškolci** moraju biti svi članovi MĐOO, a ovo mora da bude u Ligi kao njezin sastavni dio. »Držimo na taj način ,da bi J. K. Đ. L. promijenila svoju dosadašnju organizatornu formu i postala u glavnom **Koordinatorna centrala** svih ogranaka H. K. Đačkog Pokreta... Delegati svih orlovskih đačkih organizacija, kao dobri poznavaoci i legalni tumači mišljenja čitave ostalo svoje braće svečano izjavljuju, da su ih na ove zaključke ponukale dosada neodržive prilike u srednjoškolskim katoličkim đačkim društvima. Smatramo da ovi zaključci idu u korist koliko **Hrvatskog K. pokreta** uopće, toliko đačkoga napose.« (Str. 9.)

Hrv. Kat. Seniorat je održao u Zagrebu na 22 X 1925 svoju glavnu godišnju skupštinu, na kojoj je bilo 60 seniora. Glavna skupština je prihvatila zaključak odbora ad hoc, koji je proučio krapanjske rezolucije. U odboru su bili dr. Maraković, dr. Protulipac, Petar Grgec, dr. Čepulić, dr. Blažević, Pavao Jesih. Pretsjedao je vlč. Pećnjak, a zapisnik je vodio odbornik HOS-a Ilija Jakovljević.

Glavna skupština je prihvatila s velikom većinom (pet glasova protiv) **prijedlog koji je bio u odboru jednoglasno prihvaćen** i koji glasi:

»Liga se reorganizuje na taj način, da postaje vrhovna centrala Đačkog Saveza i M. Đ. O. O. i da u njezinu kompetenciju spada rad oko idejne odgoje i intelektualne izobrazbe cjelokupnog đaštva. Tu svoju zadaću vrši ona i u Đačkom Savezu i u M. Đ. O. O. i to sredstvima koja će se

detaljno odrediti. Mahnićevo đačko orlovsko okružje vršit će pod kompetencijom orlovskog saveza brigu oko specijalnog orlovskog odgoja (gimnastike, praktičnog uzgoja za prosvjetne radnike i t. d.).

I Ligi i MDOO imade se izdati uputa, da se svagdje ima pomirljivo nastupati. Da ne nastaju sporovi, imadu se **riješiti i osobna pitanja te nastojati da u njihove organizacije dođe više seniora radnika.«**[20]

Ovako je glasio prijedlog. Kad mi gledamo taj prijedlog očima današnjice, odmah opažamo da je on nosio u sebi klicu daljnjeg razdora. Jer, kako će đaštvo, čak i **prosvjetno** pripadati dvjema centralama, a znamo da osobito mladi ljudi vole i jednostavnost i samostalnost? Pa onda tko će riješiti »osobna pitanja«? Što znači ono »nastojati da više seniora radnika dođe u đačke organizacije«? Mi sada vidimo da je sve to ovisilo o nekom djelovanju »odozgo«, preko kojega će đaštvo jednostavno preći. To više što se htjelo sputavati **Orlovsko đaštvo,** koje je bilo puno snage i oduševljenja, koje je osvajalo neprestano teren, dok su oni koji su ga htjeli spriječiti u svom naravnom razvoju, u njegovim očima već izgledali kao polustarčići, koji hoće da se drže vlasti. Ta znali su za prilike u Senioratu, koje ovako opisuje Stjepan Barić na njegovu odborskom sastanku od **4 V 1926:** »Seniorat je rastrojen. Postoje dvije zavađene grupe koje imaju svoje posebne sastanke, svoje društvo i svoje tajne... Nema više jednog mentaliteta, nema zajednička reakcije na napadaje na pokret, gubi se lično povjerenje i prijateljstvo... Ako prilike ovako potraju, sigurno ćemo imati dva katolička pokreta.« Na toj sjednici bili su također dr. Čepulić, dr. Hren, dr. Protulipac.

Seniori nehosovci učinili su ovdje **veliku psihološku pogrješku:** nijesu razumjeli duh novog vremena.

Ne ću ovdje iznijeti sve što je slijedilo. Odbor Seniorata je izdao **20 V. 1925** opširnu spomenicu, u kojoj izvješćuje članove o svim raspravama, prijedlozima i prepirkama, a vođe Orlovskoga pokreta, koji su svi bili također seniori, odgovaraju opširnom spomenicom deset dana kasnije. Na kraju ove druge brošure pišu: »Interes katoličkog

pokreta uopće, a orlovskog napose, te naša lična čast nalagali su nam, da izdamo ovu brošuru **za informaciju drugova seniora.«**[30]

Mislim da je ovo početak onoga cjepidlačarenja, onoga međusobnog optuživanja i predbacivanja, prikazivanjem stvari sa stanovišta onih koji pišu i prešućujući ono što bi tom stanovištu smetalo, svega dakle onoga što je stvorilo prilično obilnu literaturu koja je rastrovala i još truje hrvatske katoličke redove.

Posljedica je toga bila da je stvoreno između jedne i druge strane **nepovjerenje**, koje je katkada graničilo a još i sada graniči s mržnjom. **Najgore je pak to** što je ovo duševno stanje, koje je zavađalo ljude koji su na đačkim klupama i na univerzi zajednički oduševljeno radili za rekristijanizaciju Hrvatske, prešlo na omladinu koja za tradiciju zajedničkog rada ne zna i koja prema tomu raste potpuno otuđena, kad nije i neprijateljski, od one koja radi u drugom taboru, komu svakako treba priznati da pripadaju pioniri pokreta.

Nakon gore spomenutih »spomenica« bilo je još pokušaja da se stvar uredi. Na **16 srpnja 1926** bila je jedna odborska sjednica Seniorata, kojoj su prisustvovali među ostalima dr. Protulipac, dr. Jakovljević i još neki iz vodstva HOS-a. Na toj sjednici prihvaćen je **prijedlog dra Protulipca kao bitni dio poslanice Seniorata Liginom Kongresu u Dubrovniku i Glavnoj skupštini MĐOO u Požegi**, koje su se imale održati u kolovozu.

Orlovski Seniori u svojoj spomenici od 30 V 1926 pisali su: »Propadanje Liginih organizacija probudilo je one naše seniore koji se za njih posebno zanimaju. Oni su se prenuli. Ove godine (naime u šk. godini 1924-1925) počela je Liga da oživljava zamrle organizacije«. Ja mislim da tu nije samo bilo nastojanje nekih seniora da ožive tradicijonalni đački pokret, nego i činjenica da su se đaci-Orlovi već rastavili od svojih drugova: time su prestale nutarnje borbe u đačkoj organizaciji, pa se đaci opredijelili prema svom ukusu ili prema tomu kako je bio orijentiran njihov vjeroučitelj ili koji radišan senior u mjestu. Bilo kako bilo, đačka Ligina društva su se ponovno lijepo razvijala, tako te u srpnju 1926 vidimo velik broj đaka okupljenih u Du-

brovniku. Tom kongresu sam i ja prisustvovao. Na njemu je bilo, u koliko se sjećam, oko stotine srednjoškolaca, a preko stotine akademičara i seniora. **Na tom kongresu »poslanica« Seniorata je bila pročitana i prihvaćena.**

Ali time nije bio uklonjen razdor. U **prijedlogu dra Protulipca** stajalo je: »Jugosl. đačka Liga ima dužnost da se brine oko idejnog i intelektualnog odgoja đaštva u duhu kat. pokreta... Cjelokupan rad (skupa sa HOS-om) provađa se (ovako): Jug. Đ. Liga ima svoje đačke organizacije preko kojih provodi svoj rad, a za rad koji ima da provodi HOS, postoje Đački Orlovi. **Đački Orao je sekcija organizacije i vodi ga isti odbor** koji i đačku organizaciju, tako **da je isti odbor prema JKĐ. Ligi odbor đačke organizacije, a prema HOS-u odbor đačkog Orla.«**

Teško mi je vjerovati da je dr. P., poznavajući svoje đake, mogao ozbiljno misliti da će oni pristati na ovo rješenje. Ili ih pak nije poznavao...

Svakako, **orlovsko đaštvo u Požegi nije puno marilo za sve te dogovore** starijih, ono je manifestiralo za svoj »Krapanj«, koji je za nj bio zastava »slobodnog razvoja«, a na glavnoj skupštini MĐOO **poslanica** Seniorata đaštvu **nije ni pročitana.**[31]

Tko je za to nosio odgovornost? Seniorski »Vjesnik« od 15 IX 1926 baca je na dra Protulipca, koji da se je bio »**i pismeno obvezao** da će se za provedbu spomenutog rješenja **zalagati. Dr. P. toga nije niti činio niti učinio.** On u Požegi **nije dopustio da se čita** niti da se prihvati poslanica Seniorata đaštvu, kako je to učinjeno u Dubrovniku... **premda je na konferenciji od 40 seniora u Požegi moljen da to učini**... Zbog toga, što se nije založio za prihvat riješenja đačkog pitanja, **kako ga je sam stilizovao i na što se sam obvezao** i što zbog toga nije došlo do uspostave reda, mira, sloge i ljubavi u đačkim redovima, kako su to željeli pretstavnici crkvene vlasti i Seniorata, već je ostala i nadalje zavađenost, borba i nesloga, centralni je odbor S-a na sjednici od **16. VIII. (1926) zaključio da dra Protulipca ne smatra više seniorom.«** Protiv toga zaključka dr. Protulipac imao je pravo priziva na glavnu skupštinu.

Istodobno je na glavnoj skupštini HOS-a stvoren zaključak da HOS ili preuzme u svoje ruke »Mladost«, koju

su izdavali seniori u »Narodnoj Prosvjeti«, ili da osnuje novi list poput »Mladosti«.

Rascjep je bio gotov.

KRIVNJA D.ra PROTULIPCA I KRIVNJA SENIORATA.

Na temelju gore izloženoga možemo si stvoriti prilično jasan sud — uz ogradu da errare humanum est — o krivnji za sudbonosni rascjep u hrv. kat. redovima.

U prvom se redu vidi da je dr. Protulipac bio dobar Senior. Odgojen u đačkim redovima, odan vjeri i vjerskom životu, radio je sa svojim drugovima i nije imao razloga da se od njih rastane.

Mislim da je na početku imao nakanu da toli omladinski koli đački pokret ostanu u okviru stare organizacije; ali je očito da je bio uvjeren da se te organizacije imadu razvijati prema duhu vremena, poslijeratnoga vremena, kad je sve bilo borbeno raspoloženo.

Tu su neki seniori zatajili. Oni su mislili ne samo da Seniorat mora sve voditi, kako je do tada bilo, nego da se mladi imadu pokoravati volji starijih. To se vidi iz raznih njihovih izjava: »U Krapnju je izveden puč«, veli Petar Grgec na skupštini Seniorata god. 1925. Kad senijorka gca Stanković veli da Orlice više rade te da »pukotine ne treba pokrivati«, a gca Švigir da je »reorganizacija ženskih društava također želja provincije«, drug Barić veli »da su to revolucionarne metode«! On još kao glavni razlog u prilog Lige ističe »da je **do sada princip bio takav, da sve učenice moraju biti** u Ligi«, da »Orlički Savez **mora dobiti dozvolu** od Lige i **odobrenje od Seniorata da može organizovati učenice.**«[32] Poslije Krapnja stavljen je peremptorni zahtjev: Prije svega treba da se đaci Orlovi povrate u Ligu.[33]

Danas, kad su se i u redovima koji su ostali vjerni domagojskom imenu, prilike razvile drugačije, pa je i u njima bilo časova gdje su se mlađi bunili protiv tutorstva starijih, što je dovelo do velike autonomije u radu đačkih društava, možemo prosuditi kako je **nesavremeno sudio o rješenju** spora jedan dio seniora. Ali to ne znači da su oni imali subjektivno kakvu egoističku nakanu. Vidjet ćemo kasnije kako se to njihovo psihološko raspoloženje opravdava.

Dr. Protulipac i njegovi drugovi i družice u Senioratu shvatili su naprotiv duh vremena. Ne smijemo zaboraviti da se u to vrijeme organizirala fašistička Italija, gdje je mlađi elemenat preuzeo vlast. **Nije bilo razborito** suprotstaviti se elanu nove omladine, koja živi u vrijeme konstantnih otvorenih ili latentnih revolucija; omladine koja je ponosno stupala u svojim lijepim odorama i vježbala pred tisućama gledalaca; koja je vidjela kod Slovenaca i kod Čehoslovaka nedogledne orlovske čete, s kojima je ona tvorila jedinicu. Njoj nasuprot stajalo je desetak »Ligaških« društava, koja su oni posprdno nazivali »literarnim« i koja slušaju »fermane« starijih! »Nova generacija«, tuži se dr. Deželić na glavnoj skupštini S-a god. 1925, »nema osjećaja ni za Ligu ni za Domagoj. Istu pogrješku (je li bila pogrješka?) koju opažamo kod nekih Orlova, vidimo i kod nekih Orlica: HOS i SHO konzumirali su i rad Lige i Ženske Sveze.« Zaludu je bilo tražiti tko je tomu »kriv« (materijalno a možda i moralno). »Pitanje krivnje nije bitno«, kazao je dr. Ćepulić na odborskoj sjednici Seniorata 4 V 1926. Bitno je bilo popustiti u onomu što nije bilo nužno za ideologiju pokreta.

Da li je dr. Protulipac u svim tim raspravama i dogovorima bio lojalan i iskren? Na ovo pitanje nije moguće ispravno odgovoriti, jer iz činjenica teško je dokazati motive. On je svakako u pismu na tajnika Seniorata dra Marija Matulića, poslije požeškoga sastanka, priznao da je do opreka došlo zato što se on »protivio čitanju pisma« Seniorata na orlovskoj đačkoj skupštini u Požegi.[34] Ako stoji da je prije bio obećao da će se založiti da se pismo pročita i da se prihvati rješenje u njemu predloženo, teško je dovesti u sklad Protulipčev postupak sa lojalnošću. Mogao bi se taj postupak tumačiti time, da su đaci-Orlovi u Požegi **moralno prisilili** Protulipca da **stvori odluku protivnu svom ranijem obećanju,** kad je naime uvidio da bi bilo uzaludno forsirati čitanje pisma, a kad bi ipak to učinio, da bi stradao njegov auktoritet i još više se rasplamsale strasti protiv Seniorata. No u tom slučaju ne bi bio izjavio da se on »protivio« čitanju. S druge strane smeta mi, u obrani iskrenosti dra Protulipca, ono što čitam u spomenici Seniorata od 20 V 1926 i što spomenica

Seniora u Orlovskom vodstvu, izdana 30 istoga mjeseca, **nije ni pokušala da opovrgne.**

Evo odnosnog odlomka pod naslovom:-**HOS i krapanjske rezolucije:**

„Kad je odbor Seniorata doznao za krapanjske rezolucije, pozvao je na odgovornost predsjednika HOS-a dra Protulipca, da razjasni kako je došlo do tog puča i kako HOS misli reparirati nepravdu nanesenu Ligi. (Ove izraze sada ne možemo odobriti ali odgovarali su tadašnjoj psihozi Seniora koji su bili na strani Lige - op. moja.) Dr. Protulipac se najprije **ispričavao da nema teksta** rezolucija. **Zatim je otklanjao svaku odgovornost** za taj čin: on je baš toga dana, kad je bila glavna skupština MĐOO, morao u Šibenik na slet. **On se protivio tom đačkom zahtjevu, ali sam nije mogao ništa, jer je đaštvo bilo jednoglasno za to. Njegov auktoritet nije dostajao.** Kad je pitan, kako će stanovište prema tim rezolucijama zauzeti HOS i kako on misli čitavo ovo pitanje riješiti, nije davao odgovora, već je jednostavno slegao ramenima.. Međutim su u »Đačkom Orlu«, glasilu MĐOO, objelodanjene te krapanjske rezolucije, a u uvodnom članku tog »Đ. O.« (br. 2 »Zacrtanim putem«) dr. Protulipac je pisao **sasvim u duhu krapanjskih** rezolucija. Čak su u jednom broju »Đ. O.« proglašeni oni, koji su uzeli u zaštitu Ligu, konzervativcima t. j. zastarjelim ljudima."

Možda ovo nekoliko rečenica najbolje ocrtava situaciju. Novo đaštvo ne će da ga vode stariji, pa makar to bio pretsjednik HOS-a. Protulipac osjeća seniorski, ne će da sa drugovima prekine, ali popušta struji. Seniori na drugoj strani traže reparaciju, »kaznu krivaca«, »poništenje krapanjskih zaključaka«, i teško im je kad im kažu da su »konzervativci«. Zaista, od male je iskre nastao veliki požar!

Ne bi govorila u prilog iskrenosti dra Protulipca ni njegova knjiga »Hrvatsko Orlovstvo«, koju sam citirao na početku ovoga pisma. Po njoj bi izgledalo da su vođe Orlovskog pokreta, kad ovaj nije još bio dobio niti svoj oblik, već mislili na to da dođu »do jedne **zajedničke omladinske organizacije** (potcrtano u originalu), **koja bi okupljala svu omladinu«**[35], i već su pjevali pjesmu pobjednicu: **»Orlov-**

stvo osvaja u najširem opsegu i đačke redove... Đaštvo je **punom dušom pohrlilo u Orlovstvo.**[36] Ako je dr. P. mislio tako već god. 1922 i 1923, **čemu svi njegovi prijedlozi za saradnju s Đačkom Ligom** god. 1925 i 1926? No, ja volim držati da god. 1926, i to iza njegova isključenja iz Seniorata, dr. P. je napisao knjigu koja je imala svrhu da oduševi Orlove, osobito đaštvo, za daljnja osvajanja, **pa je trebalo i malo bombastičnosti** da se vidi kako je orlovska ideja imala već od početka dalekovidnih ljudi koji su je ostvarivali, i kako je ona, uz silne poteškoće i borbe, kroz 6 godina ipak napokon došla do svoga cilja, da okupi svu omladinu u jednu čvrstu falangu. Ova **megalomanija,** ostat će uvijek jedna od značajnih crta ovoga »tipa« organizacije. Nju najbolje dokazuje »Orlovski kalendar« 1927. koji, na str. 66, pod naslovom **»Hrvatsko Orlovstvo«** ovako počinje: **1909** osnivaju se prva hrv. kat. omladinska društva. U Splitu počinje izlaziti glasilo kat. omladine »Mladost«. — **1911.** U Banovini osniva se prvo hrv. kat. oml. društvo u Selniku kod Ludbrega. — **1911.** Nailazimo **na prve tragove** orlovske organizacije u Dalmaciji(!) — **1912.** Drži se u kolovozu (ne kaže gdje) veliki sastanak kat. omladine. Prisutno oko 300 omladinaca, organizovanih u 40 društava. — Svako može prosuditi kakve je veze sve to imalo s Orlovstvom!

»GRIJESI« SENIORATA

»DIKTATORSTVO«

Već sam spomenuo jedan od »grijeha« koji mu se pripisuju: to je njegova volja da **vodi** đački pokret. Ta je volja neosporna. Da samo ponovno spomenem kako je njegovo vodstvo, poslije krapanjskih rezulucija tražilo od HOS-a da »kazni krivce« da »poništi zaključke«, kako je naredilo da se đaci-Orlovi moraju povratiti u Ligu, kako je branilo prednost Lige zato što se ona »bezuvjetno podvrgava auktoritetu seniorata«. Daljnjih dokaza ne trebamo.

Ali što ne smijemo zaboraviti to je da su i dr. Protulipac i svi oni koji su bili u vodstvu HOS-a i koji su bili članovi seniorata **imali potpuno isto mišljenje**. Dr. P. n. pr. u svojoj već citiranoj okružnici prije đakovačkoga sleta, god. 1924, neprestano ističe Seniore i bez **njih ne može ni zamisliti ni omladinskog ni đačkog orlovskog pokreta**. Iz god. 1926 već sam iznio mnogo toga što dokazuje istu njegovu volju i namjeru. Da spomenem još kako se u spomenici od 30. V. 1926, koju su potpisali dr. Potulipac, dr. Čepulić, dr. Merz, o. Vlahov, Lephamer, Jagatić, dr. Jakovljević te g.ce Mila Jagatić, Stanokvić i Švigir, piše, str. 15: »Imamo za duhovnika **O. Bruna Foretića D. I. poznatog prijatelja seniorata..** u predsjedništvu se HOS nalazi jedan **franjevac senior** (o. Ambroz Vlahov, konventualac). Na kraju te spomenice čitamo pak ovo:

»Naš prijedlog za uređenje ovog pitanja je jasan i kratak. On **odgovara duhu i zaključku glavne skupštine S-a** (Seniorata):

Đaci Orlovi ostaju u sadanjoj svojoj organizaciji t. j. u M. Đ. O. O. — (t. j. Mahnićevo Đačko Orlovsko Okružje).

Đaci neorlovi imadu svoj đački savez i svoju organizaciju.

Đaci Orlovi rade po svom programu i po svojem uređenju u organizaciji i disciplini H. S-a.

Đaci neorlovi rade po programu i uređenju đačkog Saveza.

I jedni i drugi đaci, t. j. **M. Đ. O. O, O, i Đački Savez sačinjavaju J. K. Đ. L.** Ona je reprezentativna centrala cijelog đaštva. Ona podržava među njima veze, brine se oko jedinstvenog idejnog odgoja **u duhu našeg pokreta**. U tom smjeru ona izdaje »Luč«, knjige i brošure. Odbor njezin sačinjavaju reprezentanti Đač. Saveza (predsj. i tajnik) i M. Đ. O. O. (predsj. i načelnik), **Na čelu J, K, Đ, L, stoji stalan predsjednik-senior**, koga imenuje formalno H. K. N. S. (Hrv. Kat. Nar. Savez), a u **stvari starješinstvo** (t. j. seniorat, op. moja), te **stalan duhovnik-senior**, koga imenuje Ordinarijat. To je okosnica našeg prijedloga. On bi doveo do uređenja pitanje i do stabilizacije Lige, kojoj

će ova reforma biti samo od koristi. — **Đaci sami više ne mogu voditi đačkog pokreta**, i zato tu treba reforme«.

Dne 13. srpnja 1926, iza nekih razgovora i rasprava, dr. Protulipac je poslao »Slavnom odboru seniorata u Zagrebu« pismo u kojem kaže: »držim da se **u stvari ne razilazimo, već samo u nekim formalnim pitanjima**«[37] i onda postavlja konkretan, još podrobniji prijedlog od onoga od 30. V. 1926, ali u istom smislu. Dakle i god. 1924 u oči glavne skupštine HOS-a u Đakovu i god. 1926 u oči glavne skupštine M. Đ. O. O. u Požegi, dr. P. stoji na stanovištu jedinstva đačkoga pokreta pod vodstvom Lige, al **»predsjednik Lige i M. Đ. O. O. bit će uvijek jedan senior, isto tako glavni urednik »Luči«**. To dr. P. iznosi prijedlog riješenja **kako bi ja želio da se provede**, piše, i **za čiju bi se provedbu mogao založiti«**.[38]

No nisu tako mislili samo Seniori HOS-ovci u Zagrebu. Dne 20. IV. **1926** održana je u **Splitu** glavna godišnja skupština dalmatinskoga seniorata, koja je zaključila »da se saopći centralnom odboru, da dalm. S. odobrava da centr. odbor **odlučno ali razborito** postupa prema onim **drugovima u HOS-u, koji krše disciplinu**, a da u Đačkoj Ligi (i u Luči) bude veća i jača saradnja i nadzor seniorata. — Na 16. VI. 1926 »radi važnosti pitanja uži je pokr. odbor sazvao u Splitu sjednicu svih članova pokraj. odbora te i nekoliko drugova iz pokrajine, koji se bave orlovstvom.... U dugoj debati (2½ sata) drugovi su svestrano raspravili pitanje. Dvojica nisu u svemu odobravali stanovište centr. odbora, ostali su ga odobravali (bilo je 14 prisutnih). Na svršetku su se svi složili te je **jednoglasno prihvaćena slijedeća rezolucija**, koja se ima saopćiti centr. odboru i drugovima u pokrajini:

Seniorat ima pravo voditi nadzor nad svim granama pokreta, svaki je senior odgovoran Senioratu za svoj javni rad **te se mora ravnati prema direktivama Seniorata**. — Izvješće centr. tajnika (dra Marija Matulića) u pogledu novih pregovora sa drugovima u HOS-u primamo sa najvećim veseljem na znanje **tražeći da pitanje bude riješeno na bazi: Jedan pokret, jedan Seniorat, đaštvo je podmladak Seniorata, on (Seniorat) izravno vodi đaštvo**.

U Ligi predsjednik i glavni funkcionari **treba da budu seniori«.** (Iz izvještaja pokrajinskog odbora S. u Splitu od 21. VI. 1926).[20]

Među onima koji su prihvatili tu rezoluciju bili su: **dva buduća biskupa**, dr. Carević (potpredsjednik) i vlč. Pušić te četiri kasnije istaknuta orlovska (odnosno križarska) radnika, **don Ante Radić, don Ante Braškić, don Marin Bezić i o. dr. Guberina.** — (Ostali su bili: dr. Miličić, Vodanović, dr. Ciko, o. dr. Grabić, Bartulica, Matulić, o. dr. Berković i don M. Alajbeg.

Ja ovo ne iznosim u svrhu odobravanja ili neodobravanja stanovišta Seniorata nego u svrhu da čitatelj vidi da su neki, koji sada napadaju i osuđuju tadašnji mentalitet Seniorata, imali **upravo isti mentalitet** i dapače saradivali u tome da riješenje spora bude upravo ono koje je sada cilj zagrižljivih a katkada i nekršćanskih napadaja sa njihove vlastite strane!

*

Nego, da trijezno prosudimo taj »diktatorski« stav Seniorata, treba da tražimo njegov korijen: **taj korijen je u mentalitetu samoga osnivača katoličkoga uopće i napose đačkog pokreta kod nas, biskupa dra Ante Mahnića. Za njega je đaštvo i seniorat bilo jedno društvo, jedna cjelina.**

Da se o tome uvjerimo: Dosta je prolistati »Sveć. Zajednicu«.

Već u drugom broju prve godine (1911) Mahnić piše članak: »Naše svećenstvo i naše kat. đašvo«. »Evo Vam, piše, braćo svećenici, budućih saradnika, budućih saveznika lajičke ruke. Četiri tisuće mladih vojnika poredanih **u jednu falangu** diljem mile nam hrvatske domovine! **Naši su...** Oni se pred cijelim svijetom svečano kunu da će »vjerni devizi, sve za vjeru i dom, poraditi oko preporoda Hrvatske u Kristu«.... Naši su sinovi, naš mladi naraštaj. Zato i opet: poklonimo im srce svoje, ljubav svoju, činimo ih svojim baštinicima«.

Uoči hrv.-slov. kat. sastanka u Ljubljani god. 1913 (br. 5, 1913) on brani pravo mladoga katoličkoga pokreta da

na sastanku vodi glavnu riječ u ime katolika Hrvata i poriče svako pravo u tom smislu priređivačima I. kat. sastanka u Zagrebu god. 1900. — Mi, piše: »**usvajamo pravo voditi riječ na slov. hrv. sastanku u ime hrv. kat. naroda**«.

Kad je »Hrvatska« proglasila dra Mahnića izdajicom Hrvatske on u odgovoru piše među ostalim: »I nakon svega toga još bi se htjelo da se naša **seniorsko-đačka organizacija** fuzionira s ovakim pravaštvom!« — (God. 1914 str. 23).

»Mi imamo **svoju vojsku. Drugih saveznika ne trebamo...** Poduprimo nastojanje naše mlađe katoličke vojske. Ne bi smjelo biti kat. inteligenta, a nekmo li svećenika, koji nije predbrojen na »Luč«, »Riječke Novine« (str. 103).

»Nedavno je hrv. dnevnik oko koga se kupi lijepi broj hrvatskog svećenstva, podigao pravu hajku na naš jedini opće hrvatski katolički dnevnik i **na mladu vojsku, koja se iz redova akademičara i đaka vrsta pod barjakom kršćansko-demokratske, katoličke i hrvatske ideje**«. — »Otkako Hrvatska postoji, **nije joj nebo naklonilo veće milosti od ove**, što je baš u naše doba uskrisilo vojsku, koju se njezinim klevetnicima prohtjelo krstiti imenom — mladokatolika.... Ne nalazimo li u njihovim redovima — ne ustručavamo se ustvrditi — **elitu našeg mlađeg svećeničkog naraštaja?**« (god. 1915, str. 109—106).

Biskup Mahnić je dakle, kao stvoritelj i vođa đačkoga pokreta imao pred očima **jednu organizaciju** u kojoj bi bili i đaci i sveučilištarci i seniori, svećenici i svetovnjaci, kao razni ogranci, a Seniorat mu je bio tako pri srcu da je god. 1914, još prije rata, prihvatio **da bude sam predsjednik Primorskoga** Seniorata (potpr. dr. Eckert, tajnik Kelović, blagajnik prof. Milan Pavelić, kasnije Isusovac, odbornici Ribarić, Sironić, o. Milošević, provincijal konventualaca na Cresu).[40]

I premda nijesu Seniori uvijek pokazivali svom učitelju i Vođi ono poštovanje koje ga je išlo — da samo spomenem javni istup dalmatinskoga Seniorata protiv »Svet. Zajednice«, u pogledu »Dana« u Novinama« od 1. III. 1917 — ipak Mahnić nije odustao od svoje prvotne namisli

da **Seniorat bude vođa kat. omladine.** O. Alfirević D. I. u predgovoru »Knjige Života« ovako piše o velikom Mahniću: »... i **kao biskup obraća se on hrvatskoj mladeži: on je imao njezino srce.** Tako je i napravio zadnju riječ predstavnicima ove omladine, koji se okupiše oko njegove mrtve postelje: **»Nastojte, da sačuvate jedinstvo. Ja** se samo bojim, da sada, kad smo ojačali, ne nastanu rascijepi u pokretu. Kadgod imate kakvo sporno pitanje, rješavajte ga polagano. **Ako se međusobno ne slažete, idite pred Seniorat.** To jedinstvo morate sačuvati.[41]

Iza ovih Mahnićevih riječi O. Alfirević ovako nastavlja: »Nadoći će drugi naraštaj, koji nije općio s pok. biskupom. I ovaj će htjeti da ima pred sobom **misli pokretnice osnivača kat. pokreta kod nas.** Da udovoljim toj opravdanoj želji, izabrah članke i neke ulomke njegove... Izabrah dakako ono, **o čemu se uvjerih iz druge veze s njime, da će odgovarati njegovoj ukupnoj ideologiji«.**

Tako je O. Alfirević pisao god. 1923, kad su sporovi u našim redovima bili na pomolu. On je tada bio glasnik pok. biskupa, **najbolji tumač njegove ideologije:** na njega se Seniorat može pozvati da obrani svoje stanovište. Đaci odgojeni od Mahnića nisu mogli misliti drugačije. A vidjevši, kao seniori, da se stvara razdor u đačkom dijelu njihove organizacije, **one organizacije koja je bila kvas preporoda u Hrvatskoj,** nisu mogli a da ne rabe sva moguća sredstva, da onemoguće taj razdor. Bile su im pred očima Mahnićeve riječi: **»Nesaglasnost u mišljenju, nesloga u radu«!** To je velika rak-rana katoličke organizacione akcije u nas Hrvata«.[42] Sve ono što smo do danas doživjeli i što još doživljujemo daje pravo Mahniću a prema tomu i Senioratu u pogledu njegove organizatorne ideologije. Zato tko napada Seniorat radi te njegove »diktatorske« ideologije, ili ignorira povijest ili je zloban. Time nije rečeno da Seniori izvan HOS-a nijesu pogriješili u načinu kako su htjeli primjenjivati tu ideologiju. Ta ljudi smo. Errare humanum est. O tome sam rekao, na temelju događaja, svoj sud. Mislim da ga svatko može objektivno prihvatiti. **Ali onda treba biti dosljedan i priznati Senioratu sve njegove pionirske zasluge, njegove velike žrtve, najčasnije mjesto u povijesti hrvatske katoličke**

akcije. A svoj »diktatorski« mentalitet mislim da je već popravio. Bar on nema »Vođe«, komu se pokorava neka »nepregledna armada«!

ODNOŠAJI PREMA CRKVENOJ HIERARHIJI.

Drugi veliki grijeh koji se pripisuje Senioratu jest njegova **nepokornost biskupima.** Tko je samo preletio žalosnu knjigu bivšeg seniora »Sukob dviju ideja« morao je dobiti dojam kao da je jedna od glavnih briga Seniorata bila kako da izigrava ne samo biskupe i Episkopat nego i samoga biskupa Mahnića. Teško je pri duši čovjeku, koji je dugi niz godina radio za katol. stvar, osobito ako je svjetovnjak, kad vidi da ga tako nepravedno napada svećenička ruka i da se stotine svećeničkih glava i hiljade organizovanih katolika, većinom omladine, veseli ovom efialtskom radu, kao kakovoj velezaslužnoj akciji, i to u društvu Vilderove »Nove Riječi« i masonskog »Kruga«!

Ja sam od listopada god. 1912 pa sve do Mahnićeve smrti živio, uz jedini prekid prigodom internacije u Italiji, s pok. biskupom, s njime često raspravljao o kat. pokretu, prisustvovao bezbroju njegovih razgovora sa Seniorima i sa đaštvom, služio mu katkada i kao privatni tajnik. Zato bi mogao, da već na temelju mojega vlastitog iskustva govorim o ideologiji pok. Mahnića. S druge strane moj pokojni veliki biskup — a u onim prvim mojim svećeničkim godinama i odgojitelj — tolikim me je dobročinstvima obasuo da bi bio najcrnija duša kad bi i najmanju sjenu bacio na njegovu svetačku uspomenu. Zato, kad sam malo prije kazao da je ono što se prebacuje kao grijeh Senioratu imade svoj korijen u mentalitetu pok. Mahnića, koji je upravo onako osnovao i uobličio čitav pokret, to ne znači da ma i najmanje okrivljujem njegova osnivača. Takve su bile onda prilike — a mi ih se stariji sjećamo vrlo dobro, dok izvjesni mladi ljudi prelaze preko njih sa prezirnim smijehom — da se **drugačije nije moglo postupati.** I veleumi Mahnić je izabrao put koji mu se činio najzgodnijim: počeo je s omladinom, **i to sa đačkom omladinom,** te **toj omladini od njega odgojenoj namjenjivao je kasnije vodeću ulogu na svim poljima: na kulturnom, nacionalnom, ekonomskom i političkom.**

No poznato je da su, osobito prije rata, vladali »stariji«. Zato su se stariji bunili protiv te nasrtljive omladine, koja im je htjela »soliti pamet«. Uznemireni u svom liberalnom drijemanju, probuđeni iza sna letargične obzoraštine, oni su pokazivali svu svoju zlovolju protiv bučne đačke čete koja je pod vodstvom Slovenca, biskupa nepoznate malene biskupije na periferiji, izjavljivali da hoće »preporoditi Hrvatsku Kristu«.

Činjenica je, da je hrv. kat. pokret nastao i razvijao se u početku *bez* sudjelovanja hrv. biskupa, **mimo njih a koji puta i protiv njih**, i to onda kada su neki od njih pokazivali svoj desinteresman a čak i svoju protivštinu prema idealnoj omladini. Isto tako pokret je nastao i razvio se **bez sudjelovanja a često i protiv volje gotovo čitavog hrvatskog svećenstva.** To je đaštvo znalo: ta ono i njegovi seniori osjećali su to na svojim leđima!

Evo kako je biskup Mahnić, **god. 1914**, kad je naš pokret već više godina postojao, karakterizirao stanje u članku »U ime katoličke sloge — Svađe među braćom«[43]: »Tijelo je naše raskomadano, udovi su naši razbacani. Počnimo s Bosnom. Da li su tu odnošaji između svjetovnog i redovničkog klera prema zakonima bratske ljubavi, jedinstva i sloge? Pređimo u Dalmaciju. I tu se svećenstvo razilazi oprečnim pravcima. Jedni pristaju uz radikalnu katoličku struju, drugi se grle s liberalcima, dok treći očijukaju čak i s demokratima. U Istri kao da nas je uzela uzma. **O Banovini, o Zagrebu bolje da i ne govorimo.** Grupiramo se **ne po katol. načelima, nego po političkim strankama i osobnim egoističnim aspiracijama.** Ima u nas i takovih, koji se brate s pokretašima ... A ti se, narode, uči od ovakova svećenstva katoličkom jedinstvu i slozi! Ti se, narode, uz ovakve pastire **vrstaj u nepredobitnu falangu** da navališ na neprijatelje tvog vječitog i vremenitog spasa te da ga suzbiješ!? *Odatle* naša disorijentacija, nedosljednost i beznačajnost; odatle bescilјnost, koja tako oštro izbija na svim područjima našeg javnog života. Odatle naše i našega naroda prokletstvo! **Omne malum a Clero.«**

Odakle spas? U nastavku članka „U ime katoličke sloge — Katol. akcija »odozdo« i »odozgo« (br. 9-10 g. 1914) Mahnić piše:

„I u nas se počelo, osjećajući potrebu osvješćenja i ujedinjenja katoličkih sila, s organizovanom akcijom. **Ova se akcija usredotočuje u kat. nar. Savezu.** Program Saveza obuhvata svekolike narodne čimbenike: od prostog seljaka i radnika sve do učenog profesora i književnika. To je rad »odozdo«. Hvala Bogu! **Ovaj rad ima već sada da bilježi sjajnih uspjeha u Hrvatskoj.**

Radu »odozdo« **treba da odgovara, da dolazi u susret** (kako je malo tražio, jer se malomu i nadao!) **rad »odozgo«,** biva s one strane, s koje katolički rad dobiva poticaj i direktivu — **sa strane crkvene hierarhije i svećenstva. Što se tiče hrv. svećenstva,** djelo se osviješćenja i organizacije u njemu srećno započelo i krepko napreduje. Međutim organizacija svećenstva, ma kako uspijevala, ne postizava ni izdaleka željene svrhe. **Krunu velikom djelu** okupljanja i ujedinjenja kat. sila **mogu postaviti samo oni, koji po vlasti i dostojanstvu svojem tvore vezu kat. jedinstva. To su biskupi...**"

Iza nekih refleksija o biskupovu položaju nastavlja:

»**Prije svega dakle, hoćemo li izvojštiti pobjedu, valja da vlada jednodušnost i sloga među članovima generalnog štopa.** Katoličko stado to kod svoga episkopata pretpostavlja **kao nešto što se razumije samo po sebi.** Ono od svog episkopata i očekuje **bistrih, nedvoumnih riječi, zapovijedi.**«

Ali da tako nije nažalost ni onda bilo, vidimo iz slijedeće stavke:

»Ništa zaista više ne smeta kat. akciji, ništa više u samom zametku ne zatire kat. energiju i zanos, koliko neizvjesnost o tome što biskupi sude o savremenim pitanjima načelne naravi, koja zasjecaju u javni život. **Smetnja napokon dopre do vrhunca, ako se ustanovi, da što jedan biskup odobrava, drugi zabacuje, što jedan preporuča drugi osuđuje, zabranjuje.«**

Ovaj članak zaključuje bisk. Mahnić željom da bi i »hrvatski biskupi, s onu stranu, pa oni iz Bosne, sazvali

hrv. crkveni sabor n. pr. u Zagrebu, u Zadru, poput onih u Beču ili u Budimpešti, te priredili biskupsku konferenciju«.

Upravo u ono doba biskup Mahnić je više puta branio u »Sveć. Z.« biskupe, osobito u Austriji, koje su napadali ili kritizirali neki svećenici. Pišući dakle ovaj niz članaka o kat. slozi dr. Mahnić nije sigurno htio nikoga napasti nego je to bio vapaj iz dna njegove velike duše za složnim radom svećenika i kat. svjetovnjaka pod direktivom episkopata.

Jedan drugi citat, iz »Sveć. Zajednice« god. 1913, br. 5, pokazat će nam što je biskup Mahnić mislio o onim katoličkim krugovima koji su se protivili đačko-seniorskom pokretu. Citat je uzet iz već spomenutoga članka: Komu patri prva riječ na slov. hrv. kat. sastanku u Ljubljani?! »**Ova velesila**, piše Mahnić o kat. pokretu, kao da se i s katol. strane od mnogih **omalovažuje**, a na redove se naših đaka i seoske mladeži pokazuje s nekim prezirom i ruglom. Već se to čini mnogima neoprostivo, što se je radikalni pokret mladih sila uopće **započeo bez prethodnje privole i sankcije ne znamo kojih viših čimbenika**, u kojih se tobože nalazi monopol katolicizma i katol. akcije! U ostalom — tako oni — to su neiskusna djeca, doskora će nestati u njih mladenačkog zanosa, a sav će se idealizam rasplinuti u zrak. Pa ako se donekle i priznaje, da se od nas što šta uradilo, a to ima, po njihovom mišljenju, tek prelaznu vrijednost. Da se **stvori nešto stalno, nešto u pravom smislu spasonosno za hrvatski narod**, treba zato drugih muževa, muževa, koji će **morati rad otpočeti time, da mlade vikače i đačku dječurliju pozovu na red i ušutkaju**. Onda tek moći će se prionuti uz ozbiljan, zreo rad, za katoličku stvar i narod hrvatski....«

Koliko gorčine u srcu starca biskupa! Ali i koliko ironije u njegovu reagiranju protiv neprijatelja **njegova** pokreta!

Sada stanimo čas. God. 1914. kad je rat bio već započeo, stanje je bilo ovako i kat. svjetovnjaci su radili, a **vodili su ih u svemu seniori**. Pomagalo je u glavnom ono mlađe svećenstvo koje je izašlo iz kat. redova, **dakle opet**

seniori. Episkopat, izuzev Mahnića i Langa, niti je vodio, niti je tražio da vodi, niti se dogovara i još manje se slagao o tome kako da se pokret vodi. Pokret je bio potpuno prepušten Senioratu, a svi su bili uvjereni da, kad ih vodi Mahnić, vodi Crkva. Da nisu uz to bili oduševljeni za ono svećenstvo o kojemu je tako oštro pisao dr. Mahnić — a tako je naravno i govorio — i da **nisu tražili da ih vode oni koji su bili protiv njih, to je logična posljedica razvoja stvari.**

Kad je tako bilo god. 1914 nije bilo drugačije ni god. 1918, na kraju rata. Zašto to hoće da ignoriraju oni koji prema današnjem stanju u kat. redovima i prema današnjem mentalitetu hoće da sude ili bolje da prikažu u svrhu osude ono što je bilo u vremenu koji je našemu vremenu bio pravi antipod? Jeli to pošteno?

Dakle, tko je kriv što se je kat. pokret razvio bez crkvene hierarhije, i bez starijeg svećenstva? Što je među pokretom i hierarhijom odnosno starijim svećenstvom vladalo međusobno nepovjerenje? Što su ljudi izbjegavali posredništvo onih koji su bili daleko od njih, od njihova mentaliteta, od njihova rada a katkada i od njihovih ideala?

Kriv nije bio nitko. Kad je svijet bio onakav i kad je kat. pokret nastao kako je nastao, **drugačije nije moglo biti.** Zar je bilo bolje da kat. pokreta nestane kad nije imao potpore svećenstva i hierarhije? A što bismo mi danas imali? Danas kada poslije 34 godine rada mnogi nastoje da se kat. sile gube i rasplinjuju u onom pokretu, kojemu su bitne one liberalne i pokretaške ideje protiv kojih se bisk. Mahnić tako žestoko i uporno borio?

JUGOSLAVENSTVO

Daljnji prigovor koji se sa protivničke strane čini i Senioratu i »Domagoju« kao đačkom pokretu, jest njegovo »Jugoslavenstvo«. I tu protivnici **svijesno ignoriraju povijest i predratne prilike**, te da predobiju i zadrže simpatije današnjega naraštaja za sebe, **ne žacaju se da se pred njim grade kao neki čistokrvni Hrvati, dok na domagojsku i seniorsku stranu stavljaju u sadašnje vrijeme mrski žig »jugoslavenstva«.** Kao primjer neka služi zagrebačka »Ne-

djelja« od 25 VII 1937, koja izvješćuje da su u Dubrovniku prigodom euharistijskog kongresa održali također svoj kongres »đaci učlanjeni u **Jug.** kat. đačkoj Ligi«. Ako nije to »bratsko« podvaljivanje!... Ta te Lige već odavna nema!

Međutim, kad je »Domagoj« i Seniorat bio jugoslavenski orijentiran, **nisu bili manje jugoslavenski orijentirani oni koji su sada na protivnoj strani.** Uzmite Protulipčevo »Hrvatsko Orlovstvo« i vidjet ćete da je Orlovstvo došlo iz Slovenije, kao slovenski pokret, da je 23 X 1921 osnovana u Ljubljani **Jugoslavenska Orlovska Sveza,** u kojoj je bio Orlovski Podsavez. (bez naznake »Hrvatski«). I poslije osnutka HOS-a god. 1923 ostaju dobre veze sa Slovencima. HOS u prosincu 1923 predlaže Slovencima »da sporazumno preuredimo **Jugosl.** O. Zvezu u centralu cjelokupnog Orlovstva, u koju će pristupiti HOS i Hrv. Orlice, Slovenski Orlovski Savez i Hrvatski Orlički Savez. Mi smo tražili, izvješćuje dalje dr. Protulipac, da Jug. O. Z. bude Savez četiriju Saveza **s jakim vodstvom i legislativnim forumom... Predsjedništvu JOZ davalo se toliko snage, da je moglo dirigirati cio orlovski pokret,** samo što nije kod tog redovno moglo da vodi društva nego preko učlanjenog Saveza... Ovaj prijedlog HOS-a za preuređenje JOZ **Slovenci su odbili** i ostali na dosadanjem Poslovniku, da JOZ nije savez saveza, nego savez društava... HOS je nastavio svojim radom **u želji,** da čim bude prikladno vrijeme **i raspoloženje Slovenaca,** uredi svoj odnošaj i JOZ-a i uspostavi **jedinstvo Orlovske organizacije.** Do toga dosada nije došlo usprkos opetovanih pokušaja.«[44] Dakle u doba kad se je HOS svađao s drugom **hrvatskom** kat. organizacijom, on je htio na svaki način da bude kao član Jugosl. O. Zveze u društvu sa Slovencima.

Iz onoga što smo naveli prigodom izvješćivanja o sporu glede uređenja Đačkoga pokreta, vidimo da također g. 1926 **HOS, odnosno MĐOO nije pravilo nikakva pitanja od jugoslavenskoga naziva,** nego svi prijedlozi sa strane HOS-a išli su za tim da se prizna i kao vrhovnu koordinatornu centralu đačkoga pokreta **Jugoslavensku Đačku Ligu.** Pače, kako je razvidno iz izvještaja u »Vjesniku« od 15 X 1926, Orlovi su pozvali na svoj tečaj u Požegu kao predavača Slovenca prof. dra Jeraja. I u Sloveniji je tada bio spor

između Orlova i Dijačke Zveze, pa je »predavač govorio sa stanovišta orlovskog vodstva u Mariboru«. On i njegov pratilac slov. akademičar Mlakar otvoreno su spominjali »Luč« i Ligu, kao da je to isto što i Slovenska Dijačka Zveza. »Orlovska Straža« u svom izvještaju o tečaju u Požegi priznaje da je iza predavanja dra Jeraja došla do izražaja »i želja da se đačkom Orlovstvu dade **slobodan** razvoj«." Ne bi li se možda moglo ustanoviti da je razdor u redovima hrv. kat. đaštva došao upravo pod uplivom razdora iz Slovenije?

Dakle, do isključenja dra Protulipca i ostalih HOS-ovaca iz Seniorata pitanje »jugoslavenstva« nije bilo na tapetu. I oni koji bi danas htjeli da ističu to jugoslavenstvo kao neki razlog rascjepa a »hrvatstvo« kao neko obilježje koje pripada Orlovstvu više nego Domagojstvu i Senioratu, taj **naprosto falsificira činjenice.**

Nego, kad smo na tom polju, potrebno je, u svrhu da prikažemo **potpunoga** dra Mahnića i prema tomu, **potpunu ideologiju kojom je on nadahnuo hrv. kat. pokret,** da donesemo njegova dva članka prigodom svibanjske deklaracije i svrhom da obrani **»odvažni istup našega Hrvatskoga katoličkog Senijorata** za politički pravac, određen svibanjskom deklaracijom«, koji se »može **najodlučnije odobriti, jer se posve podudara** s duhom naše katol. orijentacije«.

Članci su izašli u zagreb. »Novinama« u svibnju 1918.

I.

Jugoslavenstvo i katolicizam

Svibanjski program prima u državnu zajednicu uz Hrvate i Slovence također Srbe. Ova je tačka uzrujala izvjesne duhove, te je poglavito radi nje svibanjski program naišao na svakojake prigovore i sumnjičenja, kojima se nastojanje oko njegova ostvarenja svijetu prikazuje u ružnom svijetlu.

»Stojeći vi na programu hrvatsko-slovensko-srpskog ujedinjenja u jednu državnu skupinu, činite se krivima trostrukog atentata: na katolištvo, izdajući katoličku stvar srpskom pravoslavlju; na hrvatstvo, stupajući u državnu zajednicu sa srpstvom; na Austriju, idući za političkim ci-

ljevima, koji ugrožavaju opstanak Monarhije!« — Što mi na to?

Kako stvar stoji s atentatom na katolištvo, razabire se iz onoga, što izložismo u prošlom članku. (Članak je u cijelosti zaplijenjen). Preostaje, da se osvrnemo na srpsko pitanje, e se vidi, da li smo uistinu izdajice hrvatstva i katolištva primajući Srbe u državnu zajednicu.

Srpski problem

Srbi živu s nami i među nami. Srpstvo je činjenica. Ma kako se ustručavali priznati ovu činjenicu, tim je ne ćemo ukinuti. Razbornost propisuje, da se s činjenicama računa.* Pita se tek: što je razboritije, što za hrvatsku i katoličku stvar bolje: navijestiti rat srpstvu do istrage, ili tražiti s njim prijateljski modus vivendi?

Revnitelji za katoličku stvar, koji se smatraju pozvanima, da proti nama izađu na mejdan u ime katolicizma, morali bi prije svega da se sjete ozbiljne opomene zajedničkog našeg i njihova oca, zaštitnika međunarodnog mira, Benedikta XV., koji zaraćenim narodima dovikuje: »Neka se na obje strane napusti odluka uništenja. Neka se pomisli, da narodi ne izumiru. Ravnovjesje svijeta pa plodni i sigurni mir naroda mnogo se više osniva na međusobnoj ljubavi i poštovanju prava i časti bližnjega, nego li na broju oružanih i na otpornim tvrđavnim pojasima...« (Njemač. biskupima 7. rujna 1915),

Zar se naši antagoniste nadaju za hrvatstvo većoj koristi, ako budu sa svojim susjedom, sa svojim bratom po krvi i jeziku živjeli u vječnom neprijateljstvu i mržnji? Ne će li se i tu obistiniti riječi Benedikta XV., da narodi »kao žalosnu baštinu prenose duh mržnje i osvete s koljena na koljeno?«

Sloga s pravoslavnom braćom

Najposlije, je li u istinu pogibao, koja od srpstva prijeti hrvatskoj i katoličkoj misli, nesavladiva, tako da je ne bismo mogli ukloniti nego navijestivši srpstvu rat? Pogledajmo najnovije događaje i prilike, u kojima se nalazi savremeno srpstvo. Rusija je uzdrmana; srpska je inteligencija decimirana i svakuda raspršena; političke

---

* S njima i danas računa dr. Maček (opaska moja).

su aspiracije za dugo vremena neostvarive! — Već se dugo nije prijateljima slavenske sloge pružala povoljnija prilika, da se napokon prokrči put međusobnom približenju braće, koja su više zbog neuklonjivih kobnih slučajeva, nego svojom krivnjom jedan drugomu otuđena i međusobno svađena.

Braćo Hrvati, braćo katolici! Nemojmo poslušati glas političke strasti. Istina, Srbi nijesu katolici, ali oni su ipak kršćani; no k nama ih privesti može jedino ljubav, dok će ih mržnja i preziranje katolištvu i hrvatstvu još više otuđiti, te ih ogorčiti. Povedimo se za primjerom Benedikta XV.! Kada su nedavno Englezi osvojili Jerusalem, Benedikto im je čestitao i naredio, da se Bogu pjeva hvala, te je pred čitavim svijetom očitovao želju, da sveti grad nikad više ne padne u nekršćanske ruke. A Englezi nijesu katolici, Englezi su protestanti pa kao protestanti nama dalji nego pravoslavni Srbi, koji su nam uz to i braća po krvi i jeziku. Tako Otac naš Benedikto. A mi njegovi sinovi, da sa Srbima na sve vijeke ostanemo zaraćeni?

Za bratsko ujedinjenje!

Vjeran svome geslu: Divide et impera! neprijatelj je uckao, kako se ucka pas, Hrvata na Srbina, Srbina na Hrvata. Fanatizovao i jedne i druge. Pleme zamrzilo na pleme. A i u vjerskom pogledu, uza sve to da smo pravoslavlju najbliži, ipak smo voljeli da nam njemački protesantizam i racijonalizam truje inteligenciju i kvari srca. Kakvo čudo, što ostadosmo daleko jedni od drugih, tuđi u domovini, podijeljeni, prezreni i sami prezirući same sebe, iskaljujući gnjev svoj tek na braći svojoj!...

Srce, srce otvorimo rođenoj kršćanskoj braći, da se počne rastapati led mržnje na plamenu ljubavi. Osvojivši srce prokrčit ćemo put i do razuma. Apologetika ljubavi i snošljivosti često slavi pobjedu, gdje je apologetika razuma i silogizma bezuspješna i promašuje cilj. Ili hoćemo li misliti na to, kako bi se osvetili za stare grijehe vraćajući šilo za ognjilo? Onda što da nam još znači opomena Apostolova: »Ne daj se zlu nadvladati, nego nadvladaj zlo dobrim«? (Rim. 12, 21.)

O kada bismo se tek pravim katoličkim duhom osvijestili, kada bismo znali cijeniti »dar Božji« (Iv. 4, 10), dar, što smo katolici, te prema tomu spoznanju svoju misao i rad upraviti prema idealnim cijenama, koje nam određuje Promisao: onda nam se ne bi trebalo bojati srpstva, onda bismo svijesno i odvažno prionuli uz vršenje svoje misije uvjereni, da će istina konačno održati pobjedu.

(Treći dio, koji nosi naslov: »Zar smo protiv Monarhije?« ne zanima nas u ovaj čas).

II.

Politika hrvatskih katolika.

Prihvaćam za svoj politički program svibanjsku deklaraciju. Ne vode me pri tom samo politički razlozi, nego i drugi, viši: Razlozi su ti naravski i svrhunaravski.

Balkan i Istok jesu slavenski, pa i neslavenske su narodne skupine sa svih strana opkoljene Slavenima, natopljene slavenskim elementom. Poradi toga se može na Istoku i Balkanu voditi samo slavenska politika. Svaka je druga politika imperijalizam, koji sam sebe žigoše kao nasilje, teško vrijeđa prirodni zakon po kojem su narodi među sobom braća, jednakopravni, te svaki u svojoj zemlji gospodar. Ovakovom se politikom zameću klice novoj međunarodnoj borbi i ratovima bez kraja i konca.

Ili misle li zaista pangermanski vikači, da će se dati stotine milijuna slavenskih i drugih istočnih naroda tako glatko ujarmiti? Pa kada bi to za čas i uspjelo, hoće li ovi narodi mirno i odano nositi nametnuti jaram? Zar se nijesu imperijaliste ama ništa naučili od sadašnjeg svjetskog rata? Podsjećamo opet na riječi sv. Oca Benedikta XV.: »Pomislite, da narodi ne umiru: poniženi i potlačeni nosit će doduše jaram ropstva, koji im se nametnuo, ali će tražiti, kako bi ga što prije s vrata svoga zbacili, ostavljajući od koljena do koljena žalosno nasljedstvo mržnje i osvete«. (Poslanica od 28. srpnja 1917.).

Naš će slavenski račun jedino onda dovesti do pozitivnog rezultata, ako se u očigled ove činjenice ekspanzivne politike prestanemo cjepkati, te svi bez razlike sta-

nemo na okup, jer ma kako se u svojim nazorima razilazili jedna nam je svima zajednička domovina. Stari su kršćani uz bok poganima prolijevali na ratištu krv za rimsku državu, ma kako ih dijelio nepremostivi jaz od pogana. Protivnici znadu dobro, kako njihovo djelo pospješuje provođenje poznatog gesla: divide et impera! Neslogom i cjepkanjem dolazimo im u susret pomažući ih u njihovim aspiracijama: mi vršimo posao grobara vlastite domovine i narodne budućnosti.

No nas, dok pristajemo uz svibanjski program, potiču i **svrhunaravski razlozi.** Uz njemačku se kulturu i politiku nerazdruživo spaja protestantizam. Nemojmo metnuti s uma, da je njemačko carstvo protestantsko, pa nije ni moguće, da svoj protestantski značaj više manje ne odaje. Pangermanska se politika poistovjetuje s protestantizmom. Ona se na pr. u Austriji pojavljuje kao propaganda za protestantizam u obliku antikatoličkoga pokreta poznatoga pod imenom »Los von Rom Bewegung«.

Možemo li očekivati, da će protestantizam na Istoku napustiti ovu svoju religijsko-političku taktiku? Nemojmo se varati. I u prošasto su se doba opet i opet sa strane njemačkih protestanata činili pokušaji, ne bi li se pravoslavlje približilo protestantizmu, te se među njima stvorila nekakva unija. Ta, protestantizmu i nije do drugoga nego kako bi presjekao put do sjedinjenja katoličkih i pravoslavnih srdaca. U ovu je svrhu pripravan prinijeti svaku žrtvu. Ovo je nastojanje njemačkih protestanata dosele nailazilo na najveću zapreku u ruskom caru-papi. No sada je u Rusiji proglašena sloboda vjeroispovjesti. Stoga, ako se, kako rekosmo, nama otvara tom slobodom ispovjedanja vjere sveza s pravoslavnim Istokom, nemojmo misliti, da se ne će i protestantizam tim okoristiti. Premda se nijesu prilike na Istoku još ustalile, ipak njemački protestantizam već sada ozbiljno razmišlja o tome, kako bi stekao u pravoslavnom svijetu odlučan utjecaj. Stvar je ozbiljna! Ma kako je razmak između pravoslavlja i protestantizma, to će se ipak naći ljudi, koji će iz opozicije prema katolicizmu zagovarati taj savez. Povijest crkvena bilježi sijaset ovakvih primjera. Nu protestantizam ne znači samo udaljenje od katoličke Cr-

kve, nego on vodi izravno u vjerski racijonalizam, koji je istovjetan s odmetnućem od pozitivnog kršćanstva, a ovo ima za naravnu posljedicu potpuno bezvjerstvo. Ovim se putem povela protestantska Njemačka, a istim bi putem udarilo i pravoslavlje, stupivši u zajednicu s protestantizmom.

Braćo katolici! Vama govorim. Ne ćemo li sve što je u našim silama poduzeti, da odvrnemo od slavenskoga pravoslavlja ovu pogibao? Hoćemo li prekrštenih ruku gledati, da nam neprijatelj slavensku njivu posije kukoljem bezvjerstva? Ovo je pitanje od najdalekosežnije religijske i kulturne zamašitosti za slavenstvo. Naš bi nemar značio isto, što slavensku braću, koja se odlikuju dubokim osjećajem, na milost i nemilost predati duševnomu procesu, što ga je od Lutera do danas prošao protestantizam na vjerskom i filozofskom polju, procesu, koji svršava Hartmannovim pesimizmom, Haeckelovim monizmom, Nietzscheanizmom.

Posmatrajući s ovog gledišta — **a to i mora nama kao katolicima biti kod prosuđivanja javnih prilika svuda i svagdje odlučno — stupa narodna politika tek na drugo nuzgredno mjesto** dok svibanjski program dobiva mnogo idealnije — vjersko i kulturno značenje. Upravo vitalni interesi katolicizma traže, da se svim silama odupremo ekspanzivnoj politici na Balkanu i na Istoku.

Stoga se po našem sudu **odvažni istup našega »Hrvatskoga katoličkoga senijorata« za politički pravac, određen svibanjskom deklaracijom, može najodlučnije odobriti, jer se posve podudara s duhom naše katoličke organizacije.** Politikom svibanjskoga programa ne branimo i zaštićujemo hrvatstvu, srpstvu i slovenstvu samo narodnopolitičke (aspiracije) interese, nego u eminentnijem smislu također vjersko-kulturne. Seniorat u ovim kritičnim vremenima i nije mogao drugačije postupati. Niti ko može zagrebačkom senijoratu prigovarati, da tjera ovu politiku na svoju ruku, jer je senijoratski sastanak u srpnju prošle godine jednodušno prihvatio svibanjsku deklaraciju. Ako se dakle zbog postupka našega zagrebačkoga senijoratskog vodstva pojavilo u našim redovima neko

nesuglasje i napetost, nadamo se, da će ga doskora nestati, jer će svaki uviđavan pristaša katoličkoga pokreta doskora priznati, da se jedino od politike, vođene u smislu svibanjske deklaracije, možemo nadati pravomu napretku i hrvatstva i katolištva kako na Balkanu tako i na Istoku uopće.

Toliko sine ira et studio! Ove mi riječi kazivaše u pero duboko uvjerenje i ljubav.

*

Nije me mogao odvratiti od iznošenja ovih dvaju članaka, u pismu koje šaljem kao **konfidencijalnu stvar** braći svećenicima, strah da će neki možda izgubiti onaj pojam o Mahniću što su ga imali dosada. Razlog je momu postupku ovaj: Danas je gotovo potpuno iščezla katolička orijentacija u politici, gledanje u politiku kroz prizmu vjere i u svijetlu interesa Boga i duša. Imamo u Hrvatskoj dva katolička tabora koji se među sobom bore, ali ne zbog toga tko će provoditi »politiku sv. Pisma«, kako ju je nazvao Mahnić, nego tko će biti veći Mačekovac ili Starčevićanac, tko će od liberalnog Vođe hrvatskoga naroda dobiti priznanje za svoj katolički rad i blagoslov za svoj »tip« Katoličke Akcije. A ipak i jedna i druga strana tvrdi uporno da slijedi velikoga Mahnića!

*

Navest ću na kraju riječi biskupa Mahnića koje navađa o. Ante Alfirević na str. 8 »Knjige života«, kao zadnju poruku kat. mladeži, i koje sam ranije naumice preskočio. Govoreći o jedinstvu u kat. pokretu umirući biskup poručuje: »To jedinstvo moramo sačuvati, **jer imamo veliku zadaću, da se s rastavljenom braćom ujedinimo u jednom ovčinjaku Kristovom.** O kad bismo mi Slovenci i Hrvati shvatili tu svoju misiju! Moramo se čvrsto držati u tom radu stijene Kristove, na kojoj je Krist sazidao svoju Crkvu. Rim je princip našeg jedinstva. On je izvor sve Istine. I uz Episkopat moramo čvrsto stajati, jer je to veza, koja nas veže s Petrovom stolicom.«

Puno je razmišljao veliki Mahnić kao biskup na svom otoku, u sobi u koju je plavi Jadran odrazivao sunčane zrake ili ubacivao svoje slane kapljice; imao je vremena

da razmišlja u internaciji, u Rimu i u Camaldoliju, a razmišljao je i nakon svoga povratka u domovinu, najprije u Krku i onda na bolesničkoj postelji u Zagrebu. I rezultat toga dugoga samotnoga razmišljanja bio je ovaj: Hrvati i Slovenci imadu veliku misiju u nacrtima Božje Providnosti: **da budu most između Istoka i Zapada.** Ćirilometodska ideja mora da bude ideja vodilja njihova katoličkog života, dakle i njihove Katoličke Akcije. U njoj je nalazio posebni razlog za nas da se čvrsto držimo Petrove Stolice i svojih biskupa. **Jedinstvo u organizaciji bilo je za njega uvjet u radu oko vjerskog jedinstva. A državno jedinstvo je imalo da olakoti taj rad.** U tomu je bila njegova politika, politika sv. Pisma — Ut omnes unum sint —, **u tomu njegovo jugoslavenstvo.**

A da se tako mislilo i na orlovskoj strani, dovoljno je da citiram iz »Orlovske Misli« br. 5 god. **1928-1929** riječi g. Dušana Žanka kad referira o knjižici o. dra Augustina Guberine »Katolička Crkva«, koju je izdao prigodom petgodišnjice HOS-a i posvetio »Hrvatskome Orlovstvu i njegovim vodstvima«. Gosp. Žanko ističe da o. Guberina piše o crkvenom raskolu, o **istočno**-pravoslavnoj crkvi, o **Ćirilometodskoj ideji** u raznim revijama »i **u svim našim orlovskim** listovima«. U ovoj knjižici zadnji dio nosi naslov: »Ćirilometodska ideja i naša Kat. Akcija«. Tu „pisac ističe da bi K. A. u Hrvatskoj morala »svoj apostolat uputiti onamo, kako bi **njegova jednokrvna braća** priznala Krista Kralja u Njegovu Namjesniku, rimskome biskupu«... Citirajući našu »Zlatnu knjigu« i riječi upravljene nam od sv. Oca **nalazi pisac u orlovskom apostolatu najviše sličnosti sa ćirilometodskim apostolatom**, stoga i poziva Orlove u taj apostolat."

To je bilo **početkom 1929 godine,** kad je HOS već pet godina postojao, a rascjep u kat. redovima već tri godine bio stvarnost.

Da li bi sada, poslije iskustva od 17 godina, a osobito poslije borbe protiv Konkordata i teškoga poniženja što ga je doživjela kat. Crkva u Jugoslaviji, Mahnić mislio kako je mislio g. 1921? Nitko ne može na to apodiktički odgovoriti. Ali nitko ne zna ni to kako bi se stvari bile razvile da

je čovjek Mahnićevih sposobnosti i Mahnićeva duha u ovo vrijeme živio. No na gornje pitanje niti ne trebamo odgovora. Cilj ovomu pisanju jest **da se vidi originalna Mahnićeva ideologija**, i da u svijetlu te ideologije — a ne na temelju kasnijega krvavog iskustva — prosudimo »jugoslavenstvo« Seniorata. Tada će naš sud biti pravedan.

HRVATSKA PUČKA STRANKA

U tijesnoj vezi sa predbacivanjem Senioratu da je bio jugoslavenski orijentiran, predbacuje mu se i **četvrti teški grijeh,** da je on htio politizirati, da je politizirao i još danas da hoće politizirati Kat. Akciju pomoću stranke, koja je jednom postojala i koju je on vodio, a koja bi danas napravila rascjep u hrv. nar. pokretu.

Pitanje Hrv. Pučke Stranke stoji u uskoj vezi s pitanjem Hrv. Seljačke Stranke, odnosno s pojavom braće Antuna i Stjepana Radića.

Ne ću ovdje iznijeti dugu ideološku borbu koju je pok. biskup Mahnić vodio u »Hrv. Straži« protiv braće Radić. U »Sveć. Zajednici« on se ovako tuži: »Imade u nas i takovih (svećenika), koji se brate s pokretašima, koji drugare s demagoškom braćom S. i A. Radićem.«[47] Ali potražimo bliže primjere.

U »Hrvatskom Orlovstvu«, **god. 1926**, dr. Protulipac piše, na str. 82, govoreći o prilikama od god. 1925 do 1924: »... Uz vjersko-moralnu krizu nadošla je nacionalna kriza (on potcrtao), kakve hrvatstvo još nije nikada proživjelo. Sve narodne sile bile su usredotočene u političkim i nacionalnim borbama, tako da je za kulturu i prosvjetu malo ostalo. **Još je fatalnije bilo, što su se na čelo ove narodne borbe stavili elementi s anarhičkim socijalnim i moralnim pogledima. Oni su uz narodno nacionalno vrijenje proveli i duboki potres svih pojmova i osjećaja.** U **ovako razbuktalu moralnu krizu ulili su novo ulje i iskoristili je što su bolje mogli.**« A na str. 84: »... Tokom vremena prilike su se znatno promijenile. **Napeti nacijonalizam prenapeo se i splasnuo.** ... Svijet danas već **ne prima nauke raznih proroka i vođa s fanatizmom,** nego prosuđuje, zanima se za razloge i počne misliti.« Zanimivo

je da u toj knjizi, štampanoj g. 1926. nema nikakva predbacivanja Senioratu u pogledu njegove politike niti kakva isticanja o posebnom hrvatskom duhu kojim bi se Orlovstvo odlikovalo.

Iduće godine **1927** izdao je HOS jednu spomenicu na svoje članove prijatelje pod naslovom »Orlovstvo i prilike u kat. pokretu«. Na str. 8 čitamo: »... prilike iza sloma političke napetosti i **uslijed Radićeve demagogije i kulturno-bojnog stanovišta** tokom 1923-24. i 25. znatno su se izmjenile«.

U br. 49 **god. 1926** sarajevski »Kat. Tjednik« piše: „G Radić na svom zboru u Varešu, pošto je u svom govoru prostački izgrdio »fratre« i orlove, uskliknuo je: »Je li Isus bio Orlaš? Čuo sam da je **nadbiskup Šarić** odredio da se pomažu Orlovi. Ako je tako, **on je proklet po tridentinskom Saboru**«."

U br. 51: »Vareški su katolici protestirali proti neukusnim i prostačkim napadajima g. Radića na svećenike i na cvijet njihove mladeži.« Na zboru prihvaćeno je 6 rezolucija, u kojima se među ostalim »priznaju zasluge našem svećenstvu, a n a p o s e franjevcima za hrvatski narod, preporučaju se kat. društva ... i **protestira se protiv starokatoličkom rovarenju**, za koje se sve više ispostavlja, da ga pored Srba pomaže i Stjepan Radić« (Br. 2 g. 1927.)

U br. 5 god. **1927:** »Kad su se radićevci katolici zauzeli za svoju katoličku vjeru? ... Ne samo da nijesu branili nego je još napadaju. **Preporučuju staro-katolicizam, kandidiraju staro-katol. na izborima. Hoće da oduzmu crkvi imanja. Napadaju Crkvu što ne dopušta mješovite brakove. Od njih čujemo samo napadaje...** Nas katolike ne bi imao tko da zaštiti, **da nema nehrvata — Slovenaca«.**

Izvješćujući o izglasanom »kancelparagrafu« u zakonodavnom odboru, »K. T.« br. 21 god. 1927 kaže: »Proti ovom zakonu nije govorio nijedan hrvatski član zakonod. odbora. Štitili su nas samo slovenski pučkaši: Hodža i Gosar. To valja dobro zapamtiti.«

Iste godine 1927. »Kat. Tjednik«, pita: **Tko je protiv konkordata?** te nastavlja: „Beogradska »Politika« donosi u

bro u 2 IX razgovor između Radića i novinara u kojem je Radić među ostalim ovo izjavio: »Bitnost je Bledskog sporazuma da bude Konkordat onakav, kako ga hoće dr. Jeglić a koji **sam ja do sada uvijek osujetio, kadgod je dolazio pred ministarski savjet** ili kad mi se za obavještenje obraćao g Ninčić." — Na to list nadovezuje ovo: »Ovdje je **Radić ponovno pokazao,** da zlorabi politiku u protukatoličke svrhe i **da ga dosljedan katolik ne može slijediti«.**"

Što se posebno tiče starokatolicizma, Stjepan je Radić bio njegov uvjereni pobornik. U »Narodnoj Politici« od 10 X 1928 pisao je pok. dr. Marije Matulić:

„G. 1904 Radić je izbacio onu famoznu krilaticu, da hrvatski narod dotle ne će biti sretan, dok ga Rim ne prokune. G. Donković je nekidan iznio o Radiću u »Starokatoliku« od 31. VIII. 1928:

»Ovdje je red da spomenem, kako je još god. 1918 u prisutnosti Radićevoj i uz njegovo živo sudjelovanje udaren prvi pravac našem crkvenom pokretu. Na tom prvom sastanku uz njega bio je pokojni umni i idealni župnik Rikard Koritnik, g. Predavec, dr. Maček i ja. Sjećam se još dobro, kako je Radić rekao, da taj pokret u Češkoj ne će uspjeti, jer su tamo ljudi izgubili vjerovanje, ali kod nas će uspjeti, jer je naš narod pobožan i dobar, pa će radosno zagaziti u borbu »za staru pravdu«, to jest za svoju narodnu Crkvu, koju su mu rimski Pape oteli.«

G. 1925 poručivao je Radić iz Zagreba u Beograd:

»Znate. po mom mišljenju je klerikalizam tolika opasnost da se naš hrvatski narod ne će nikada pravo sliti sa srpskim dok se Hrvati ne oslobode Rima i to posvema. Ne mogu Hrvati preći u pravoslavlje — to nije ni potrebno, jer bi tu odmah bile velike i jake kontraakcije. Ali ja sam uvijek o tome razmišljao, da bi trebalo stvoriti hrvatsku crkvu, nezavisnu od Rima, nacionalnu, koja bi se lako, tokom vremena, spojila sa **srpskom** pravoslavnom. Zato, naravno, treba mnogo rada, jer nije dosta dobiti za to inteligenciju, već to moraju prihvatiti mase.«

»Znate, ja mislim da nema potpunog narodnog ujedinjenja bez vjerskog. Zato si je svaki veliki narod stvorio

svoju crkvu. Kod pravoslavlja je bilo tako. Tu nije bilo onoga što ima katolicizam, i pravoslavlje se lako decentraliziralo i nacionaliziralo. Ali kod katolicizma je to teško. Tu je Rim, papa, ogromna kultura i golema tradicija. **Tu je borba teška, gotovo bezizgledna.** Zbog Rima katolicizam se sve više romanizirao, i zato je prirodna vjera za romanske narode. No za druge narode nije. Englezi napravili su si vjeru, Nijemci također; u koliko nijesu, njima manjka potpuno duhovno jedinstvo. A opet, nemaju onog duševnog jedinstva što ga imadu na pr. Francuzi. Zašto? Uzalud tražite druge razloge, uvijek vam oko zapinje o podjeli na protestante i na katolike. A protestantizam i katolicizam manje su oprečni od katolicizma i pravoslavlja. **Zato mi** koji hoćemo da izgradimo ili barem stvorimo preduvjete za potpuno duhovno hrvatsko-srpsko jedinstvo, **moramo stvoriti jednu svoju vjeru.** Naravno, to nije sada aktuelno, proći će tu generacije. No **naša bi generacija morala ispuniti bar jedan preduvjet, a to je da se Hrvati oslobode Rima. To će biti za par godina, ako mi, Hrvati i Srbi budemo složni, i ako sredimo državu,** pa dobijemo vremena i mogućnosti da dobro pripravimo široke hrvatske slojeve, **pa makar i za hrvatsku starokatoličku crkvu.**" [49]

Mislim, da ni beogradski »Balkan« nije mogao ljepše pisati!

*

Jedina stranka s katoličkim načelima koja je ustala protiv Radića i njegova demagoškog protukatolicizma, bila je Hrvatska Pučka Stranka. Nju je vodio Seniorat. Politika je u duhu biskupa Mahnića bila dio hrv. katol. pokreta. Tako je uostalom mislio i **sarajevski nadbiskup preuzv. dr. Šarić.** U svojoj brošuri o Katoličkoj Akciji on piše:

»Katolički je Pokret jedno čitavo stablo, a njegovi su ogranci vjerska društva, Katolička Akcija i **Katolička politika.**« (Str. 25.)

»Katolički pokret sastoji 1) od crkvenih (vjerskih) udruženja, 2) od Kat. Akcije i 3) od **katoličke političke stranke.**« (Str. 26.)

»Ovu Katoličku Akciju treba lučiti i razlikovati od političke stranke. **Obje su potrebne,** ali obje su razni ogranci Katoličkog pokreta.« (Str. 29.)

Ova brošura: »Kat. Akcija i Kat. pokret« ima Imprimatur od samog preuzv. dra Šarića od 24 III 1927.[50]

Za HPS bio je i čitav Episkopat.

Još god. **1919** HPS je bila zatražila od kat. Episkopata odobrenje svoga vjersko-prosvjetnoga rada. Konferencija Episkopata, u srpnju 1919, stvorila je ovaj zaključak:

»1. Konferencija biskupa odobrava vjersko-prosvjetni program **Seniorata i Pučke Stranke**, a napose izjavljuje:

2. U pogledu autonomije Crkve, školstva, vjerske obuke u školama i školskih blagdana načela Seniorata podudaraju se sa načelima Episkopata.

3. **Episkopat od srca želi, da se katolici, kako svećenici tako vjernici, nađu u Pučkoj stranci.«**[51]

Godine 1929 kad je već godinu dana Sarajevo bio otvorio bubnjarsku vatru na Seniorat i na HPS, »Osservatore Romano« pod naslovom »Programatske izjave Hrv. Pučke Stranke« piše:

»U ovo vrijeme teške desorijentacije u državnom životu i dok se opreke između vlade i opozicije (u državi SHS) nimalo ne umanjuju, svaki znak da je moguće pomirenje, od simptomatične je važnosti.

Sa ovog stanovišta dostojno je spomena i Vrhovno Vijeće Hrvatske Pučke Stranke, koje se nedavno održalo u Zagrebu. Ovu političku skupinu **pretstavlja onaj dio hrvatskoga naroda koji ostade vjeran kršćanskim socijalnim idejama i onda kada je radikalna agitacija Stjepana Radića prijetila** da će za svoje teorije i za svoju taktiku dobiti skoro čitavu zemlju.«

Zatim »Osservatore« citira zaključke Vrhovnog Vijeća, osobito ističući onu rezoluciju u kojoj se **traži konkordat sa Sv. Stolicom.**[52]

*

Dva slučaja dokazat će nam još jednom, da su oni koji su se isticali među najboljim Orlovima, bili isto taki »pučkaši« kao što oni koji su ostali u Senioratu.

Kod izbora za beogradsku Skupštinu god. 1927 ja sam bio zamjenik kandidata za Krk. Nekom prigodom došao je u Krk pok. dr. Avelin Ćepulić. Pošao sam s njime po otoku

da činimo malo propagande za orlovstvo. Ja sam naime bio također povjerenik HOS-a na Krku, jer okružje nije još bilo ustanovljeno. Posjetili smo razna mjesta, pa smo bili i na Garici (Vrbnik). Poslije podne, bit će da je bila nedjelja, pok. dr. Ćepulić i ja govorili smo pred crkvenim vratima omladini o orlovstvu. Kad je predstavnik HOS-a iz Zagreba dr. Ćepulić rekao što je imao reći, **skinuo je sa zapućka orlovsku značku** te kazao po prilici ove riječi: »Sada ću Vam govoriti o politici i o izborima, ali ne **kao** Orao, već kao Hrvat i kao katolik.« I u govoru od desetak minuta toplo se založio **za Hrv. Pučku Stranku.**

Ime pok. dra Merza često se spominje i izrabljuje u borbi protiv ideja koje je zastupala bivša Hrvatska Pučka Stranka. U Merzovu životopisu g. dr. Kniewald[53] iznosi, na str. 156, neke pokojnikove teze o depolitizaciji Katol. Akcije. Međutim vlč. g. Pavao Matijević je u »Narodnoj Politici« od 19 IX 1928 iznio člančić što ga je isti dr. Merz napisao za molitvenik »Kat. Mladić«, što ga je g. Matijević uredio a **HOS** izdao za seljačke momke. U tom člančiću, komu je naslov bio »Kat. omladinac i politika«, dr. Merz zastupa stanovište koje se nešto razlikuje od njegovih III i XVI teza. Iz toga člančića citiram zaključak: »Vidiš, kršć. mladiću, **vjera i politika se ne isključuju.** Kao što si ti član katoličke Crkve, tako si ti građanin jedne **države.** Kada se baviš politikom, to moraš raditi na tome, da se izaberu onakvi narodni zastupnici, **koji vole svetu Crkvu,** koji će u saborniciporaditi na tome, da ona može vršiti onu veliku zadaću, koju je dobila od samoga Boga. A jer se danas dolazi do političke moći samo pomoću političkih stranaka, to **stupi u onu stranku, koja je svoj rad postavila na načela katoličke vjere i kat. ćudoređa.** Znaj da će ti to donijeti blagoslova, **pa makar se katkada ne slagao sa svim potankostima te stranke.«**

Treba znati i to da je dr. Merz napisao ovaj člančić i urgirao njegovo objelodanjenje **u molitveniku,** premda je g. Matijević bio protiv toga, jer »bi se to krivo shvatilo sa strane svećenika-nepučkaša kao **miješanje politike u Kat. Akciju«.** Kad je dr. Merz ipak člančić poslao, g. Matijević ga je pokazao o. Foretiću, koji se složio s Matijevićevim

mnijenjem te **članak nije bio uvršten,** nego je ostao kod Matijevića u rukopisu.

U ostalom, glavna teza pok. dra Merza, petnaesta, u kojoj on tumači depolitizaciju Kat. Akcije, počinje sa »**Čini se** da Crkva svijesno ide za tim, da borbu za katoličke tekovine u političkom životu hoće da rezervira Kat. Akciji«. »Čini se« znači stvar mi se tako sada prikazuje. — Uz to razlog što ga za to dr. Merz navodi, nije strogo logičan. »Jer - nastavlja - kad bi ona (Crkva) htjela da kat. pol. stranke vode na političkom polju borbu za kat. prava, **te bi kat. pol. stranke bile ogranak K. Akcije.**« - Zašto? pitam. Slobodni katolički građani mogu da se organiziraju u bilo kojoj stranci, koja ne treba da nosi kat. ime, ali mora — ako je oni organiziraju kao katolici — da stoji na kat. načelima. A vidimo da ako koja takova stranka gdjegdje i **nosi kat. ime**, kao u Belgiji, Crkva od nje ne zazire, dapače »Osservatore Romano« hvali njezino djelovanje. Tako je, kako smo vidjeli, **pohvalio** god. 1928 **i HPS kao pretstavnicu »onoga dijela hrv. naroda koji ostade vjeran kršćanskim socijalnim idejama«.** U nijednom pak slučaju ne treba da ovakva stranka bude ogranak K. A.

Sve u svemu, borba protiv Seniorata zato jer je osnovao, vodio i urgirao HPS i njezinu tadanju »jugoslavensku« orijentaciju, nije danas nikako idejna, nego **samo taktički potez,** koji nije plod ni iskrenosti ni ljubavi nego sredstvo, i to u rukama ideologa bivšega Orlovstva i sadašnjega Križarstva **nelojalno sredstvo**, da se protivnik u sadašnjim prilikama — dotuče.

Moje je pak uvjerenje, da bi Sv. Stolica bila pozdravila sa simpatijom a možda i vrlo laskavim riječima zastupnike jedne hrvatske stranke koji bi bili u Narodnoj skupštini muževno nastupili za konkordat. A da bi **upravo ovakav nastup odgovarao ideologiji pok. dra Merza,** dokazuje zaključak njegove XV teze: „Crkva je prisiljena, radi svoje univerzalne misije, da povuče svoju odgovornost od »Kat. pol. stranke«, **da ovu pohvali** (dakle i Merz ju hvali!) **što štiti prava Crkve,** ali da naglasi, da su sve stranke dužne da to čine i da **spreme vojsku,** koja će, neovisna od stranačko-političkih interesa, **biti kadra da u savjesti obveže sve katolike te u njenim redovima i po njenom programu štiti prava Crkve.**"

U tekućoj Merzovoj godini naši Križari bi mogli štošta da nauče kad bi **svojim očima** čitali Merza i **svojom glavom** razmišljali o njegovim mislima.

TAJNA

Evo daljnjega Senioratskoga grijeha: **društvena stroga tajna, ključ za korespondenciju i prisega.**

Tu ne ću gubiti puno riječi da kažem što mislim. Društvena tajna to je obična stvar, i oni koji se zbog nje škandaliziraju, spadaju u red farizejaca. Svoje tajne je imao HOS, imade ih sada VKB, a imat će ih uvijek svako društvo, odnosno svako društveno vodstvo koje ne će ispričati protivnicima ili konkurentima ono što sprema, ili sredstva koja će rabiti u nekoj akciji. Ja sam sačuvao onaj »ključ« što ga je nedavno netko priopćio kao veliku senzaciju pánu Vilderu, i drugi, raniji, natipkan na mašini kad Orlovstva nije bilo, nego su samo postojali »gimnastički odsjeci« i Savez istih, dakle iz god. 1920 ili 1921. Ta dva »ključa« služe jedino da se kraticama ili šiframa naznače razna društva i organizacije, pa i zato da protivnici — a tih u eri pana Vildera bilo je mnogo, i moćnih! — ne doznadu koja društva rade, koji je njihov program i t. d. Ne vidim što je u tomu zla!

Ali datum prvoga ključa nam kaže i to da su ga rabili i oni seniori koji su se kasnije odijelili od Seniorata, i da taj ključ nije pravio nikakve poteškoće njihovoj savjesti. Drugi »ključ« je mlađi, ali mislim da je bio u snazi barem još u ono vrijeme kad su dr. Guberina, vlč. Braškić i drugovi stvarali u Splitu odluku da »Seniorat ima pravo voditi nadzor nad svim granama pokreta«, te da se »svaki Senior mora za svoj javni rad ravnati prema direktivama seniorata«.

Ostaje pitanje »zavjernice«. Ja sam protiv nje bio i imam ju nepotpisanu kod sebe u originalu. A u jednoj pretstavci koju sam **u travnju 1926** predložio Pretsjedništvu biskupskih konferencija, ustao sam protiv zakletve o sačuvanju tajne, koja je, rekoh, »mogla da ima smisla kad nas je bilo malo i kad smo morali pripravljati svoje sile

za navalu na liberalno bezvjerstvo. **Dakle tajna prema neprijatelju.** Ali sada kad je naš pokret razvijen i snažan, ne vidim razloga toj »seniorskoj tajni«. Moje sam mnijenje i obrazložio.

Isto mislim i danas. Zato ne osuđujem zavjernicu glede čuvanja tajne za vrijeme kad je nastala. Onda je mogla biti i korisna i potrebna. Ali isključujem da se ta tajna mogla odnositi prema Episkopatu ili mjesnom Ordinariju. Tako nisam shvatio stvar ja, a niti znam da ju je tko drugi od seniora onako shvatio. Pogotovo svećenici, koji znadu svoje dužnosti prema biskupu. A tih je bio veliki broj u Senioratu. Zato i sadašnja kampanja protiv te zavjernice, koju vode neki bivši seniori i njihovi sumišljenici, plod je ili neznanja ili farizeizma.

POMANJKANJE VJERSKOG RADIKALIZMA U ŽIVOTU

Ostavio sam ovaj prigovor kao zadnji. To zato jer ga, servatis servandis, prihvaćam. I upravo to je ono što je učinilo da sam u svoje vrijeme, na Krku, prigrlio Orlovsku ideju, premda sam uvijek ostao najprije član Seniorata, a kasnije, kad je ovaj pristupio u K. A., njegov prijatelj i saradnik. Moram naglasiti i to, da sam uvijek našao više pravoga duha i radikalnoga vjerskog života u Orlica nego u Orlova, a to ne samo zato što su ženske sklonije pobožnosti nego muškarci, već i zato što je sama Sveza Hrv. Orlica, u vrijeme kad sam sarađivao sa vodstvima, imala više »duha« nego HOS.

Ali ako se slažem sa sudom da Seniorat, a po njemu i domagojske organizacije nijesu bile dovoljno duhovne i da nijesu odgajale svoje članstvo kao što ih odgaja n. pr. talijanska K. A., **to ne znači da treba bacati kamenje na njih i uništiti ih,** niti da se druga organizacija ima hvaliti što ona odgaja »radikalnije« i »pobožnije« katolike: caritas non inflatur. Trebalo je naprotiv da se bratski nastoji i surađuje na tomu da Seniorstvo i Domagojstvo usavrše svoj duh, u čemu su i inače uvijek nastojali.

Povijest hrv. kat. pokreta tumači nam i ovu negativnu pojavu, u koliko mi je naime d a n a s gledamo kao ne-

gativnu pojavu. Služit ću se opet riječima dra Protulipca. U »Hrv. Orlovstvu«, pod naslovom »Omladinski pokret prije rata«[54], dr. P. piše: „Organizovanje đaka (prije rata, dakle u »Domagoju«) nije ostalo bez posljedica. **Učinjen je prvi i najteži korak. U našoj zagušljivoj atmosferi i općem nemaru,** najteže je bilo naći način, kako da se pokrene široko narodno gibanje. **Đaštvo je moralo biti početak jednog velikog pokreta,** koji nije imao svoju svrhu u samoj organizaciji đaštva, nego **u stvaranju novog naroda — novog roda Hrvata.**"

Dakle, išlo se za tim da se stvori novi rod, i to radeći **u zagušljivoj atmosferi** liberalizma i vjerskoga nehaja. Treba da se sjetimo da je u ono doba Papa Pijo X. tek bio stupio na prijestolje (g. 1903, kad je osnovana »Hrvatska« u Beču), da **nije još bilo ni pokreta liturgijskog ni onoga za češću sv. pričest,** te da je sve bilo u jeku borbe protiv liberalizma i u jeku socijalnih reformi, koje su glavne crte pontifikata Lava XIII, te vjerskoga pokreta za jedinstvo Crkve i političkog za oslobođenje Hrvata od njemačkoga i osobito madžarskog jarma. U prvom prilogu »Hrv. Straže«, za bogoslove i sveučilištarce, biskup je Mahnić god. 1904 pisao: »Vi ste nas razumjeli... Do vas je, prijatelji, da **isprekidane sveze između vjere i znanosti, između svjetske i duhovne inteligencije** u Hrvatskoj **opet skopčate.**«[55] Još za vrijeme rata biskup je pisao: »Velebna je, divna zadaća, koju treba da katolički obrazovani lajikat u naše vrijeme vrši u službi katoličke stvari... **Radi se danas o tome,** da se uspostavi sveza i prijateljski odnošaj između Crkve i države, da se u sklad dovedu vjera i razum, dogma i znanost, sloboda i Crkvi dužna poslušnost, moderni napredak i vjersko-načelni konservatizam katoličke nauke i filozofije.« (»Luč« 1915/16.)[56] Kako vidimo, sve su to ciljevi koje poslijeratno vrijeme nije gotovo trebalo da uzme u obzir. Istina, o istinskoj pobožnosti Mahnić je mnogo pisao, nju je mnogo urgirao, dapače davao joj prvo mjesto, **smatrao ju je izvorom svakoga rada,** ali nije toliko naglasivao čestu sv. pričest **niti duhovni rad same organizacije,** nego rađe upućivao članove iste da se upišu u Marijine kongregacije i treće redove. Mislio je dapače da osnuje mimo Seniorata »Zajednicu katoličko-lajičke inteli-

gencije« po uzoru »Svećeničke Zajednice«. Ja imam kod sebe koncept talijanskoga prevoda pravila te Zajednice, koji je bio priređen za Sv. Stolicu, ali se više ne sjećam da li je taj prevod pošao u Rim. Možda je to rat s Italijom zapriječio. U tim pravilima Mahnić traži od organizovanih kat. lajika dnevno razmatranje i ispitivanje savjesti, mjesečnu uru klanjanja i redovito duhovno vodstvo, **ali samo »barem« tromjesečno stupanje k sv. pričesti.**

Orlovstvo je nastalo u posve drugim prilikama. Poratno vrijeme nije više isticalo borbu između znanosti i vjere, liberalizam su tukli fašizam i komunizam, val antisticizma je prelio Evropu, a neprestani vapaji Pija XI pozivali su katolike u redove čiste Kat. Akcije. Ti su pozivi kao i opća orijentacija prema molitvi našli u hrvatskoj omladini i u redovima katoličke inteligencije **već pripravljeno tlo** — hvala žrtvama i naporima pionira — pa je Orlovstvo niklo na tom tlu te vođeno od o. Foretića i od dra Merza prihvatilo odmah u svoj program neki duh pobožnosti i radikalizma **osobito u pitanju posebnoga organiziranja i života muškoga i ženskog članstva**[67], koji nije bio tako jasan i odrješit u tradicijama prvotnoga pokreta. Kako su n. pr. odrješita i jasno formulirana načela što ih je dr. Protulipac postavio u svom pismu prije đakovačkoga sastanka pod naslovom **»Orlovski pokret i organizacija katoličke ženske mladeži«!** A kako me je naprotiv duboko žalostilo i upravo revoltiralo kad sam prošlih praznika morao vidjeti da organizatori izleta đaka, prigodom Domagojskoga kongresa u Dubrovniku, nijesu zapriječili mješovito kupanje na Lokrumu!

Znam da danas nije na strani koja je naslijedila orlovsku ideologiju, uvijek sve tako strogo, osobito što se tiče zabava, kao što je g. dr. P. na početku stvar zamišljao. A teško je i da bude, pogotovo u selima. Ali uvjeren sam da dvojni »tip« u našoj K. A. nosi dio krivnje što se popušta u strogosti bilo na jednoj bilo na drugoj strani. Kad se radi o »konkurenciji«, lakše se zatvara jedno oko samo da članovi ne pristupe ili ne pobjegnu u protivni tabor. Jedinstveni tip omladinske organizacije bio bi slobodan tih obzira, mogao bi nastupiti odrješito sa aut-aut. Ali u svakom slučaju bilo bi potrebno da naši biskupi jasno kažu što je dozvoljeno a što nije, kao što su rekli njemački biskupi.[58]

ZAGLAVAK

Iznio sam, iz dokumenata koje imam pri ruci i iz mojega sjećanja, razvoj nesretnoga spora u redovima hrv. kat. pokreta, odnosno hrv. Kat. Akcije — jer se u ono doba oba izraza rabila izmjenično — sa svrhom da pokažem da **nijesu ni crkveni ni kulturni ni politički ideološki razlozi skrivili diobu Orlovstva i Domagojstva, nego samo neki razlozi organizatorne a najviše lične prirode.**

U svojem pismu prije đakovačke skupštine, god. 1924, dr. Protulipac ističe kao glavnu razliku između Orlovskog i Omladinskog pokreta tu, što je Orlovski jedinstveniji, discipliniraniji i centraliziran, dok Omladinski to nije. Isticanje da je Orlovstvo uvelo društvene duhovnike, nije opravdano, jer kako smo vidjeli, Omladinski Savez je već 21 I 1923 izabrao o. Forctića za duhovnika, a pojedina društva nijesu sigurno vođena bez sudjelovanja svećenika, dušobrižnika ili drugoga, makar taj nije izričito imenovan »duhovnikom«. **Činjenica pak da je bilo među seniorima veći broj svećenika, činila je da se smatralo izlišnim da jedan od njih bude posebno imenovan duhovnikom.** Naprotiv, kod izbora prvoga predsjedništva HOS-a nema spomena o duhovniku.[59] To je došlo kasnije.

Dne 13 VII 1926 dr. Protulipac je pisao »Slavnom odboru Seniorata«: »...Kako držim da se **u stvari ne razilazimo već samo u nekim formalnim pitanjima**«[60], a u kolovozu iste godine pisao je tajniku Seniorata dru M. Matuliću: »**Do opreka između** mene i drugova seniora iz HOS-a s jedne strane i Tebe i nekih seniora s druge strane došlo je uslijed toga, što si Ti stajao na gledištu da se na skupštini MĐOO čita poznato pismo S-a i da se ovo pismo imade prihvatiti kao riješenje đačkoga pitanja **a ja sam se tomu čitanju protivio.**«[61]

Netko bi mogao primjetiti da se u gornjim izjavama radi samo o sporu zbog đaštva. **Ali drugoga spora nije ni bilo kad je došlo do raskave.** O tomu svjedoči jedan važan dokumenat što ga je izdao HOS **god. 1927.**[62] Ja ovdje donosim cijelo poglavlje: »Zašto je došlo do sukoba...« Brošura je izdana barem nekoliko mjeseci **poslije isključenja**

dra Protulipca i drugova iz Seniorata i poslije članka »Hrvatski katolički pokret« u »Vrhbosni« (20 V 1927), u kojemu je anonimni pisac iznio protiv Seniorata ideološke argumente, o kojima u dotadanjem sporu nije bilo govora. Neka čitatelj izvoli pomnjivo čitati ovaj dokumenat i moje bilješke, pa će si stvoriti o sporu adekvatan pojam.

„Zašto je došlo do sukoba H. O. S-a i Seniorata.

Seniorat, kao tajna i zakletvom vezana organizacija htio je, da bude vrhovni vođa kat. pokreta, Kat. Akcije i svih svjetovnjačkih kat. organizacija, te da se cio smjer rada i razvoja kat. gibanja odvija tako, da sve to izlazi iz seniorata i u njegovoj se vlasti usredotočuje.

Ovu vlast seniorata zanijekao je kod nas prvi Hrv. Orlovski Savez i tako je došao u sukob sa senioratom. Seniorat nije htio dozvoliti da bude jedna organizacija, koja neće biti pod njegovim vodstvom i vlašću, pa je poduzeo sve, da uspostavi prijašnje stanje svoje vlasti. Kako je pak H. O. S. na ovo stanovište samostalne akcije bez vodstva seniorata dovelo sadanje vodstvo H. O. S-a, seniorat je odlučio, da odriješitom borbom sruši to vodstvo H. O. S-a. **To je osnov sve ove borbe.**

A razlozi pak, zašto je sadanje vodstvo H. O. S-a prvo od svih katoličkih organizacija poradilo oko toga, da ponajprije orlovska organizacija, a onda uopće sve katoličke organizacije budu pod izravnom vlašću crkvene vlasti (Episkopata), a da seniorat postane samo ravnopravnom organizacijom koja sarađuje u Kat. Akciji, jesu u glavnom ovi: Po odredbama sv. Stolice sve organizacije Katoličke Akcije ima da budu izravno ovisne od hierarhije (Episkopata i sv. Stolice).

H. O. S., kao organizacija Kat. Akcije **nije htio, da odlučuje Seniorat, već je naglasio, da Crkva ima da vodi Kat. Akciju izravno.**

To je prvi razlog sporu kod nas. **Seniorat se formalno nije protivio, da biskupi vode Orlovstvo, ali je htio, da Crkva vodi Orlovstvo preko Seniorata;** da naime Seniorat bude posrednik između Crkve i Orlovskog Saveza. a)

Ovakovo je gledište Seniorata bilo neprihvatljivo iz više razloga, a ti su bili **organizacijski i načelni.**

1. Najvažniji su bili načelni razlozi. Seniorat je stvarno i po svojim pravilima bio vrhovno vodstvo cijelog kat. pokreta: i ekonomske, i političke, i prosvjetne, i literarne i drugih grana. Prema tomu on nije bio u direktnoj ovisnosti od Crkve, već samo u indirektnoj, kao što je uopće svaka djelatnost s vremenitim ciljem ovisna od Crkve.

No takva indirektna ovisnost nije bila dovoljna za kat. prosvjetne organizacije. **Sv. Stolica je naglasila,** da Katolička Akcija spada o »glavne pastirske dužnosti« (Ubiarcano Dei), to jest, da **Katolička Akcija dolazi u direktnu ovisnost od Crkve, ne samo u pitanjima vjere i ćudoređa, već kao organizacijska i idejna cjelina; ona mora da dođe »pod vodstvo biskupa«** (Pio XI., A. A. S. **1923;** 247). **b)**

2. Organizacijski razlozi, radi koji je H. O. S. tražio, da se provede revizija vlasti Seniorata, jesu poglavito ovi:

a) Seniorat se razvio u organizaciju sa većim brojem članova, koji su se bavili različnim organizacijama, a mnogi i nikakvim organizacijama, pa ipak su svi odlučivali o svemu. Na pr. o najvažnijim pitanjima orlovske organizacije odlučivali su seniori, koji se s tim pitanjima nisu nikada bavili.

Kako su ovi (seniori) pozivajući se na svoje pravo, da imadu odlučivati o svim pitanjima, imali posve drukčije poglede od onih seniora, koji su se bavili orlovskom organizacijom kao svojim dnevnim poslom, to je **moralo u samom Senioratu doći do organizacijskog razilaženja. c)**

b) Orlovska organizacija vrši posebnu uzgojnu zadaću baš tim, da njeno članstvo u organizacijskim pitanjima Orlovstva odlučuje i izvršuje svoje zaključke. Tu je glavna skupština, na kojoj članstvo izvršuje svoju volju, koju onda vodstvo izvršuje. Vodstvo H. O. S-a moralo je tako slušati dvije direktive: Seniorat i svoju glavnu skupštinu. Tako se dogodilo, da je vodstvo H. O. S-a prema potrebama organizacije i njenom zahtjevu nešto zaključilo, a onda moralo po nalogu Seniorata povući. Tako je na pr. Seniorat zabranio izlaženje već najavljene »Orlovske stra-

že« početkom 1926. Članstvo organizacije nije naravno znalo, da je tu neka **tajna sila, koja sve to dirigira. Vodstvo H. O. S-a nije pak moglo članstvu tajne Seniorata reći i tako je stajalo u čudnom položaju među dvije vatre.** To je bilo organizacijski neodrživo. d)

c) I ako stoji činjenica, da su **prije rata** malne sve kat. organizacije bile **prepuštene inicijativi seniora** e), stoji također i činjenica, da su se prilike iza sloma političke napetosti i uslijed Radićeve demagogije i kulturno-bojnog stanovišta tokom 1923—24. i 25. znatno izmijenile. Razočarani kler sa neuspjesima političkoga rada po raznim strankama počeo je osjećati, da svećenik treba da opet postane u prvom redu svećenik i da se mora u prvom redu posvetiti svećeničkom pastoralnom radu, jer samo tako će se dići ugled klera, a ne svojim isticanjem po kakvim političkim strankama, skupštinama i sastancima. Pustoš, koja je zavladala u narodu u vjerskom pogledu, natjerala je na razmišljanje mnoge svećenike. To je bio signum temporis početak dobrog raspoloženja za vjerski radikalnu, ali po dimenzijama široku Katoličku Akciju i vjersku obnovu naroda. Uz to je nadošao i glas Rima. Crkva je počela i kod nas službeno naglašivati svećeničku dužnost rada na katoličkoj obnovnoj akciji kao dio pastoralne dužnosti. Episkopat počeo je jače isticati, da Crkva želi službeno zahvatiti u Katoličku Akciju. f) Pod ovim znacima počela je i orlovska organizacija, odnosno njezino vodstvo provoditi širu akciju oko što većeg okupljanja katoličkih sila, napose svećenstva, bez obzira na s t r a n a č k u p r i p a d n o s t i na to, da li su ti ljudi u Senioratu ili ne. To se mnogo zamjeravalo i ako H. O. S. nije mogao drukčije, a nije ni htio drukčije."

*

OPASKE. Ad a): dovle se slažemo: HOS ne će da Seniorat zapovijeda, a S. bi htio da zadrži svoju moć — koju su mu inače Hosovci do malo prije potpuno priznavali — a n e p r o t i v i s e d a b u d e v o đ e n o d E p i s k o p a t a. Ali šteta je da su se Seniori Hosovci sjetili hierarhije tek onda kad su bili isključeni iz Seniorata!

Ad b) opažam da ulogu duhovnika HOS nije uvijek ovako shvatio. U svom pismu prije đakovačke skupštine dr. P. je pisao: »uveden je duhovnik, kao k o n t r o l o r

i vođa **katoličkog odgoja u društvu**. On imade pravo veta u stvarima vjere i morala... Uvedenjem duhovnika **nije se nimalo tangirala svjetovnost organizacije**«.

Ad c): s time se slažem, ali uz opasku da je stvar bila jasna kasnije, a nije kad se tek Orlovstvo formiralo.

Ad d) To potpuno stoji. Ali zašto se Seniori Hosovci nisu digli protiv te »tajne« prije, nego tek sada kada je već došlo do loma?

Ad e) »**prepuštene** inicijativi seniora«? Prepuštene od koga? A nijesu li seniori, najprije kao đaci a onda kao starješine sve osnovali i vodili? Ovo je već podvaljivanje, nelojalno podvaljivanje, osobito kad dolazi od onih koji su do prije nekoliko mjeseci u tom Senioratu radili i priznavali mu prave da vodi. I to nije bilo samo »prije rata«, nego i za rata i poslije rata. Tu gospoda od HOS-a već spremaju materijal za ono što će dr. P. objelodaniti u »Hrvatskom Orlovstvu« kao da su već s početka imala pred očima cilj da stvore novu organizaciju omladine, protiv postojeće. Ali ako je tomu tako, **to je najbolja njihova osuda**. Jer su u tom slučaju bila nelojalna i licumjerna. U što ne bi htio vjerovati. Ostaje dakle da su kasnije izmislili taj cilj. Ali ni u tom slučaju ne pokazuju svoju iskrenost i dobru volju!

Ad f) Sve je ovo dobro. Ali ne zaboravimo da se **protiv »Radićeve demagogije« borila upravo HPS** i da je kasnije Orlovstvo, a pogotovo njegov nasljednik poveo organizirane katolike i mnoge svećenike **upravo putem politike** tako te je napokon sarajevski »Katolički Tjednik« nedavno (20 II 1938) jasno izjavio da on »niti misli niti će misliti da treba slogu katoličkih redova staviti pred **sve** drugo«, naime i pred političku — stranačku slogu Hrvata.

*

Da još bolje potvrdim moju tvrdnju, navest ću na kraju iz iste brošure, str. 17, što piše Orlovsko Vodstvo pod naslovom »Lična borba«: „Ako se promatra ova borba po pisanju seniora — veli se ondje — ona je navodno uperena samo proti lica vodstva HOS-a, a ne proti Orlovstvu! Nama

se čini da je to obična smicalica . **U pitanju je osnovno razilaženje u samoj biti orlovske organizacije. O tom je u Senioratu nastao sukob,** a ne o čijem lijepom licu (!) ljudi iz vodstva HOS-a. Dok se Seniorat bio stavio na gledište, da je Orlovstvo organizacija radničko-seljačka i tražio »da napose sastavimo organizaciju đaka (t. j Jug. kat. đačku ligu), a napose organizaciju seoske i gradske omladine« (Sen. Vj. br. 2 iz 1926), vodstvo HOS-a stajalo je i stoji na gledištu da je Orlovstvo organizacija omladine svih staleža i svih slojeva. (Peh je za HOS što su Seniori u HOS-u s drom Protulipcem na čelu tražili također posebnu organizaciju đaka u Jug. Kat. Đ. L. - op. moja.) Povrh toga, činjenica da je vodstvo HOS-a trpilo (tražilo?), da se vlast Seniorata preuredi, **je glavni razlog borbe HOS-a i Seniorata,** a ne čiji lični interesi i ambicije."

Boljega demantija »epohalnom djelu« g. Non quis sed quid »Sukob dviju ideja« ne možemo naći.

*

Prije nego završim ovaj prvi dio mojega pisma, navest ću još iz iste brošire, str. 19, nešto vrlo karakteristično.

Već sam spomenuo anonimni članak u »Vrhbosni« od **20 V 1927,** u kojemu se napadao Rogulja a prikazivao u slabom svijetlu i sam pok. biskup dr. Mahnić. Radi toga članka Seniorat je sazvao u Zagrebu protestni sastanak. U gore spomenutoj brošuri HOS se tuži što na taj sastanak niko od HOS-a nije bio pozvan, a o Rogulji kaže se: **»prem možda nikom nije svetija osoba p. Rogulje kao Orlovima«.**

Dr. Rogulja, ideolog »nove estetike«, kölnske struje, pučkaš i slavenofil, rušitelj Mahnićeva pokreta (V. citiranu »Vrhbosnu«), da je možda najsvetija osoba Orlovima? Kakva strahota!

A ipak, et hoc meminisse juvabit.

II. DIO.

POSLIJE GODINE 1929.

»Obzor« od 12 III 1938 je pisao u rubrići »Stranačko kretanje:

»Možda ulazimo u razdoblje odsudnih dogadjaja. Ne smijemo opet biti nespremni, **opet medjusobno posvadjeni.** U današnjim danima treba preći odlučno preko dnevnih sitničavosti, preko osobnih zadjevica, **preko starih raspri.** Tko ima politički osjećaj, a rodoljub je, **ne će sada potezati naše stare, tužne razmirice.** Ne ćemo sada natezati se, što su htjeli Starčević i Radić, Strossmayer i Supilo i drugi naši narodni prvaci. **To je prošlost, a politika je sadašnjost, ocjena sadašnjih odnosa snaga i volja,** da se ostvare naši narodni zahtjevi. Danas je zdrava jedino ona politika, koja polazi s ocjene današnjeg stanja stvari, današnjih narodnih potreba. **Tužna bi bila hrvatska politika, ako bi sada zaboravili na ove činjenice, a počeli se pravdati o teorijama, o onom što je rekao ovaj ili onaj naš čovjek u drugim prilikama i pod sasvim drugim okolnostima.** Danas je naše najjače jamstvo i naša najjača snaga **kompaktnost** narodnih redova. Nitko nema pravo, da ruši tu kompaktnost... Moglo bi biti od dalekosežnih teških posljedica, ako bi se svadjali i prepirali medjusobno u danima koji dolaze a koji će svakako, ako ne budu odlučni, a ono biti od velike političke važnosti.

U ovim momentima treba imati na umu, **da nam nitko ne može biti tako dobar saveznik, kao mi sami sebi.** Ali **upravo zato treba izbjegavati medjusobna trvenja, koja slabe moralnu kompaktnost redova.** Treba se danas znati uzdići iznad svih sporednih pitanja, a imati **pred očima jednu jedinu stvar,** a ta je, **da dolaze dani, kada će trebati sve narodne snage,** da se zaštite naši narodni interesi i da se pravilno riješi hrvatsko pitanje."

»Obzorova« opomena ako bezuslovno vrijedi za sadašnje političko djelovanje Hrvata, vrijedi pogotovo za djelovanje katoličkih Hrvata na polju Katoličke Akcije. Ja sam u prvom dijelu ovoga pisma osudio pisanje sarajevskoga »Katoličkog Tjednika«, koji je crno na bijelu odlučno izjavio da on »niti misli niti će misliti« da »slogu katoličkih redova treba staviti pred sve drugo«. U doba kada sâm predsjednik vlade dr. Stojadinović izjavljuje da za katolike u Jugoslaviji još ne postoji vjerska ravno-

pravnost"[63], to jest da su oni građani drugoga reda, a sa svim tim katolička Crkva doživljuje poniženje koje je doživjela na kraju borbe o konkordatu, poniženje koje je izazvalo tako bolne riječi iz srca Sv. Oca i tako odlučan protest u Njegovu organu; u doba kada izgleda da hrvatsko pitanje ulazi u neku definitivnu fazu, ako moramo vjerovati pisanju »Hrv. Dnevnika« i izjavama dra Ljubičića u Prijedoru; u to doba, velim, ne željeti i ne tražiti slogu svih katolika Hrvata **iznad svega,** to je grijeh, po mojem mišljenju težak grijeh i protiv vjere i protiv naroda.

No netko mi može predbaciti: Medice, cura teipsum. Kako to da zagovaraš slogu i zato usvajaš preporuku »Obzora« da treba »preći preko starih raspri«, ne natezati se o prošlosti, nego gledati na sadašnjost te ocjenjivati »sadašnji odnos snaga i volja«, a istodobno evo pišeš brošuru da uskrisiš stare zadjevice, zaboravljene stvari, i time još više produbiš jaz u katoličkim redovima?

Evo moga odgovora:

Sva **današnja** borba između dvaju »tipova« u našoj Kat. Akciji ne osniva se na kakvim načelnim i ideološkim razlikama u pogledu uloge vjere u javnom životu niti stoji u načinu i sredstvima kako se ova uloga mora utvrđivati i dovesti do pobjede.

Neka mi se kaže kakva je razlika u držanju sastanaka jednoga i drugoga tipa, da li jedan imade u programu svoga rada nešto što drugi nema, n. pr. borbu protiv komunizma, protiv evolucijonizma, protiv psosti, rad oko rekristijanizacije obitelji, širenje poštovanja i ljubavi prema Papi, izdavanje listova, knjiga i brošura, održavanje tečajeva i tabora, odgoj vjerskoga života kod svojih članova; da li jedni i drugi ne ističu najodlučnije da su prava Kat. Akcija i da slušaju svoje biskupe? (Neka se ne traže razlike u tomu da li ih u istinu i slušaju, i onda kad se nalog ne slaže s voljom vodstva dotičnog »tipa«.) Kad već postoje dva »tipa« (sada pače **četiri,** naime još »neutralni« i »Vojska sv. Ante«) i ako ne prihvaćamo razorno načelo da novi župnik smije rušiti u župi ili novi kateheta u školi ono što je njegov predšasnik velikom mukom stvorio, ne će li dušobrižnik koji voli jedan »tip«, morati dalje

voditi društvo drugoga »tipa« ako ga već nađe ustanovljeno? A može se desiti i ovo: da novi kapelan komu je istodobno povjeren vjeronauk u kakvoj nižoj srednjoj školi, nađe već ustanovljeno, recimo, domagojsko društvo u toj školi i križarsko za svoje seljačke ili radničke momke. Velečasni ne će valjda napustiti jedno društvo jer mu »tip« nije simpatičan. A ne će valjda ni napraviti revoluciju i prevesti jedno od tih dvaju društava na drugi »tip« samo zato jer taj drugi uživa njegove simpatije. Ostaje, da će on **na isti način, u istom duhu, voditi jedno i drugo društvo,** da će im vanjski nastupi i akcije biti ili zajednički ili uz bratsko sudjelovanje i da će se razlikovati samo po imenu, po znački i po tomu da li svoje izvještaje šalju Protulipcu ili Grgecu.

Što je još važnije, u svakom društvu, bilo kojemu tipu ono pripadalo, duh, **kršćanski, katolički, pa i asketski duh,** te duh **apostolata bit će ovisan** vrlo malo od duha koji vlada u Centrali, a vrlo mnogo **od duha društvenoga duhovnog vođe.** Je li taj duhovni vođa revan, pobožan, požrtvovan, odan Crkvi, takvi će biti i članovi njegova društva, pa bili oni Domagojci, Skomaši, Križari ili što drugo. Je li on naprotiv nemaran, zadojen svjetskim duhom, »širokih rukava«, **nijedna Centrala ne će od njegovih članova učiniti dobre kršćane i gorljive apostole. Zato i jest Katolička Akcija najprije stvar župnika i njegovih klerikalnih pomagača,** koji moraju biti istoga svećeničkoga duha kao i on. **ne samo** jer su članovi K. A. u župi desna ruka župnikova, **nego i zato** što oni participiraju na njegovu duhovnom životu i na njegovu svećeničkom žaru.

Neka mi se ne kaže protiv ovoga argumenta da je K. A. organizacija svjetovnjaka i da se »svjetovnost organizacije« ne smije nimalo tangirati imenovanjem duhovnika.[ca] **To je krivo načelo.** Jer ako je K. A. **»sudjelovanje** katoličkog lajikata u hierarhijskom apostolatu«, ona mora biti **pod istim vodstvom** pod kojim stoji glavni radnik, svećenik, dakle pod vodstvom biskupa. - Pročitajmo brošuru mons. Pizzarda, koju su preveli hvarski bogoslovi po nalogu preuzv. mons. Pušića, biskupa hvarskog, koji u svojoj biskupiji ima gotovo isključivo križarska društva. »Katol.

Akcija je apostolat **lajikata, u koliko ovaj, pozvan od hierarhije,** pod njezinom neposrednom i potpunom ovisnosti, **surađuje u spasavanju duša.«** - »Crkva i hijerarhija, koje imaju pravo i dužnost da formiraju **i upravljaju K. Akcijom,** imaju isto tako dužnost i pravo **da je organiziraju na način,** da postigne duhovnu i svrhunaravnu svrhu, slijedeći običaje, potrebe vremena i raznih krajeva.« (Pismo Sv. Oca kardin. Schusteru 26 IV 1931.) [65]

Stvar je bila drugačija kad je postojalo Orlovstvo. Orlovstvo je imalo u svom programu gimnastičke vježbe, nastupe i sletove. To je bilo moćno sredstvo za sticanje članstva a i odgojno. Zato ga je većina katoličkih istaknutih ljudi srdačno prihvatila. Prihvatio ga je isto tako srdačno i Episkopat. Ali kad je Orlovstvo bilo od državne vlasti ukinuto, prestala je razlika između njega i domagojskoga tipa, prestalo je naime biti poseban »tip« i postalo formalno jedna nabožna zadruga, kao što se i »Domagoj« formalno pretvorio u nabožnu zadrugu, a u stvari i jedno i drugo udruženje postala su si slična u načinu i u sredstvima rada — da o cilju i ne govorimo. **Samo je ostao drukčiji mentalitet,** a kod Križara strogi centralizam.

I evo, u prvom dijelu ove brošure ja sam ispitao upravo **kakav je bio mentalitet kod obiju skupina kad su se one stvorile.** Taj je mentalitet ostao. On je srčika današnjega mentaliteta. **Zato ne pripada prošlosti nego sadašnjosti.** Zato o njemu trebamo voditi računa, ako hoćemo da različite mentalitete složimo ili barem dovedemo do iskrene i bratske saradnje.

Ali jedno sam htio osobito pokazati. Idejne razlike između obiju struja nisu bile velike. **One su bile jedino u psihologiji** vođa i omladine i u **ličnim protivštinama** između ljudi koji su bili na čelu bivšega Orlovstva i onih koji su vodili Seniorat. Da je srećom vodstvo HOS-a odstupilo kad je nastalo Križarstvo i da je pok. nadbiskup dr. Bauer stavio na čelo **jedne i druge organizacije** ljude pravoga duha, poslušne i orijentirane u čistom duhu K. A.! Ja sam tako predlagao iza nekoga sastanka križarskih svećenika ovdje u Splitu početkom svibnja 1930: »Po mom mišljenju — pisao sam tada, a prepis pisma poslao sam i

dru Protulipcu i gđici M. Stanković — treba da se povuku one osobe koje su se bilo na Pejačevićevu trgu bilo na Kaptolu previše izlagale svojom strastvenošću i nepopustljivošću, te da dadu mjesto trijeznim elementima, koji ne će raditi ni orlovski ni ligaški (rabim ove riječi da se bolje razumijemo, premda stvari više ne postoje), već samo i jedino — katolički. Program: Kraljevstvo Kristovo u dušama i u društvu.«

To sam predlagao to više što prije toga na skupštini Velikoga Vijeća Vel. Križarskog Bratstva dr. Protulipac nije bio izabran pretsjednikom VKB, nego je mjesto bilo ostalo prazno, a ja sam bio čuo da će na to mjesto doći jedan svećenik. Međutim na ovaj moj prijedlog odgovorio mi je jedan od svećenika-križara, bivši senior, koji je bio na gore spomenutom sastanku: »Zar bi bilo na mjestu da je Vijeće prešlo preko zasluga i tamnice Protulipčeve i da se je saglasilo sa voljom dra Srškića (!!), da ovoga najzaslužnijega našega borca **u ovim časovima** (to je potpuno istinito, pa makar seniori drugo mislili o njemu) odbaci i osudi?«

Možda opravdano, ali šteta što oni časovi traju već 8 godina, a k tomu dr. P. se neprestano sa izvjesne strane proglasuje »nenadoknadivim vođom«.

Nažalost, u ono vrijeme kada se pomirenje moglo postići — a koliko bi ono koristilo katoličkoj stvari u doba diktature, sam Bog znade! — ni jedna ni druga stranka, osobito u Zagrebu ali i drugdje, nije htjela pomirenja. A ono je bilo to lakše, što je, inauguracijom politike narodnoga pokreta, koju su svi prihvatili, razlika između pučkaša, političara i zagovaratelja »izvanstranačnosti K. A.« iščezla.

Ali zao duh nije dao mira. I tada počimje na križarskoj strani ono sumničenje, ono rovarenje koje je osobito zadnjih par godina poprimilo tako ružne, nekršćanske oblike, i koje je imalo svrhu da se Seniorat »dotuče«. Sjetiše se neki bivši seniori senioratskih »tajna« u kojima su i oni sudjelovali; sjetiše se sada seniorskoga »neposluha« crkvenoj vlasti, spletaka i prevara tih njihovih bivših kolega i saradnika, i napokon bacan je na Seniorat najubitačniji

kamen: on hoće da razdvaja hrv. narodni pokret, šuruje s Beogradom, hoće da uskrisi Hrv. Pučku Stranku. Ne samo, nego budući da je jedino Križarstvo kadro da se opire komunizmu, to onaj koji je protiv križarstva, taj pomaže komunizmu. To sam čuo svojim ušima.

Gore anateme nema!

Ja ću u ovom drugom dijelu prikazati, kako ih shvaćam, pogreške jedne i druge stranke.

KRIŽARSTVO.

Pisat ću ovdje neugodne a i teške stvari. Ali sve dokumentirano, kao dosada. Ne radi se samo o **križarskoj organizaciji** nego i **o križarskom duhu.** Zato dokumentacija ne obuhvaća samo ono što radi ili piše VKB nego i križarska štampa, osobito sarajevska. Znam vrlo dobro da će VKB moći kazati da ono ne odgovara za ono što piše n. pr. »Katolički Tjednik«. Ali kad znademo što »K. T.« piše o Križarima i o njihovom Vođi, i da dr Protulipac i Križarstvo imadu u Sarajevu svoj najjači oslon, razuman čovjek ne može da ne uzima u obzir pisanje »K. T.« kad raspravlja o križarskom duhu.

Neka nitko ne misli da **sam ja protiv Križarstva uopće,** protiv Križarstva »Žrtve, Euharistije i Apostolata«. Nikako! Ja sam na Krku organizirao Orlovstvo, te na molbu HOS-a br. 1378/27 od 11 IV 1927 prihvatio sam se povjereništva HOS-a, kad je otok Krk bio u pogledu orlovske organizacije otcijepljen od senjskoga Orlovskog okružja. Na Krku nije bilo velikih poteškoća, jer je preuzv. biskup dr. Srebrnić odmah prihvatio pokret, a svećenstvo, odgojeno u Mahnićevu duhu, bilo je prilično spremno za kat. organizacije. No već tada nisam se slagao sa centralizmom što ga je provodio dr. Protulipac, i sjećam se neke naše duže rasprave, šetajući se krčkom obalom, u kojoj sam ja branio stanovište da društva moraju biti učlanjena **u biskupska okružja,** a biskup imade da bude faktični vođa K. A. u biskupiji. Moja korespondencija s HOS-om, odnosno s Protulipcem i drugim svećenicima na orlovskoj strani — kao uostalom i moja korespondencija sa raznim svećenicima na strani Seniorata — dokazuje da se nisam nikada pomirio sa načinom kako se u nekim stvarima radilo na jednoj i na drugoj strani. Zato sam god. 1927 predložio jedan sastanak s v e ć e n i k a, na kojemu bi se iznijelo sve što nas dijeli i našao način da se uspostavi sloga i suradnja (vidi »Sacerdos Christi« 1928, br 1), a u br. 19 »Katoličkoga Lista« god. 1928 predložio nacrt toga sastanka te privatno molio svećenike sa jednoga i drugog tabora da se prihvate raznih referata. Do sastanka nije došlo jer su

ljudi bili mišljenja da ne bi koristio. U istu svrhu sam napisao u »Narodnoj Politici« od 5 X 1928 članak »U mirnoj atmosferi«.

Nisam se dakle nikada potpuno slagao s radom HOS-a. Ipak kad sam ostavio Krk, HOS mi je 29 X 1929 pisao: »...I ako nam je jako žao, što ste ostavili Krk, opet nas raduje da ćete moći raditi u našoj organizaciji u Splitu. Ja sam već pisao Okružju, da Vas svakako po Vašim silama angažiraju za naš rad...« Potpisan je dr. Protulipac.

Međutim političke su se prilike promijenile. Novi je režim ukinuo Orlovstvo, a ovo je bilo prisiljeno da formalno poprimi novo vanjsko lice: križarsko. Kad sam došao u Split, razumio sam da preuzv. biskup dr. Bonefačić ne simpatizira s Orlovstvom. Mislim da to datira od vremena kad je HOS napravio secesiju. Ali nije ga bio zabranio u svojoj biskupiji. Kad je Orlovstvo ukinuto od državnih vlasti, preuzvišeni je valjda mislio — u koliko se sjećam — da se je mogla uspostaviti veza između jedne i druge struje, to više što su teža vremena tražila koncentraciju sila. Zato nije se pokazao sklonim prema Križarstvu. Dr. Protulipac je to znao, pa je HOS upriličio ono što sam onda nazvao »koncentričnom navalom« na splitskoga biskupa. Izravno ili preko svojih izaslanika tražio je odobrenje novih pravila, križarskih, najprije od biskupâ za koje je računao da će ih odmah prihvatiti, a onda je sa već od drugih potpisanim pravilima dolazio ostalima da primljenim potpisima učini na njih p r e s i j u. Tako je n. pr. na nekom križarskom dogovoru u Splitu početkom svibnja 1930, kojemu sam i ja prisustvovao, jedan svećenik iz splitske biskupije kazao da valjda drugi biskupi nisu »bedasti« kad su pravila odobrili. Po mom mišljenju lojalan bi postupak bio da se pravila pošalju **istodobno svim biskupima** da dadu svoje mišljenje i učine, ako treba, ispravke, i da se onda **na temelju svih tih mišljenja sastave definitivna pravila.** To je trebalo pogotovo da učini organizacija koja ističe svoju potpunu i bezuvjetnu podvrženost Episkopatu i svoju čistoću u duhu K. A.

Medjutim, u pogledu splitskoga biskupa, postupak je bio još nelojalniji. Pismom od 13. I. 1938. HOS se obratio na

vlč. don A. B., župnika u jednom selu blizu Splita. To je pismo kasnije uzdiglo veliku prašinu. Ja ću iz njega citirati pasus koji se odnosi na Split i koji glasi:

»...Zanima nas, kako će se razviti prilike kod Vas. Ja mislim, da pravila, koja Vam šaljem podnesete Vi sami presvetlom biskupu i to nakon što ste govorili sa mnom u subotu o podne. Ja ću Vam doneti pravila kakva se mogu njemu predati a evo što prilažem je samo Vama za informaciju. Morate **paziti, da previše informacija ne dajete van, da g. seniori ne učine druk**, kao što su ga u Zagrebu učinili. Organizacija će se dati provesti. Držat ćemo se, kao da se radi o crkvenoj organizaciji, a radit će se faktično kao do sada.

Vi, čim dobijete pravila od biskupa odobrena možete početi raditi u Splitu. **Što misliš, da se upotrebi možda velečasnoga Pilepića**, da on posreduje kod g. biskupa i da s Vama ide? Razmislite i dogovorite se s oo. Isusovcima i **nadjite najpametniji način**, kako će se to pitanje potvrde za Split riješiti. Isto tako javi mi kako stoji stvar sa Hvarom.

Mi u Zagrebu danas počinjemo provoditi to i već se društva u tom pogledu konstituiraju. Novi list Križ izlazi tokom ovoga tjedna. **Još jedanputa: pazite, da stvar ne dobije nepoželjen publicitet da ne bude nepotrebnih intervencija proti stvari...«**

List je bio na pošti zaplijenjen i sadržaj saopćen Ministarstvu.

Razumljivo je da je ovo pismo strašno djelovalo na preuzv. dra Bonefačića kad je za nj saznao. Gospoda sa križarskoga tabora nastojala su ublažiti riječi dra P. ili ih drugačije tumačiti. Na gore spomenutom dogovoru jedan svećenik-križar iz Šibenika je »bacio krivnju na... daktilografkinju, jer da P. diktira 5 pisama najedamput te istodobno razgovara sa 5 osoba. (!!) Ali, dokazivao je, **makar da je u P. bila intencija** da prema biskupu Bonefačiću onako postupa, **što on isključuje, to bi se moglo i razumjeti obzirom na Bonefačićev stav prema organizaciji.«**[66]

Ako pomnjivo pročitamo preporuke dra P., možemo koncedirati da su bile napisane ili diktirane na brzu ruku,

pa da ne treba da se objesimo o pojedine riječi. Ali ovo je sigurno: 1. **Križarstvo je već u svojim prvim danima bilo nelojalno prema biskupu Bonefačiću** i htjelo je da od njega dobije potvrdu svojih pravila na način, da mu je nešto, i to nešto važno **sakrivalo.** 2. Jedan svećenik, istaknuti križarski radnik, je bio sklon da **»razumije« ovakav postupak** obzirom na stav biskupa Bonefačića prema Križarstvu. 3. Križarstvo je već kod rođenja imalo svojih **tajni** ne samo prema gospodi seniorima, nego i **prema biskupima ili barem prema jednom biskupu.**

Razumljivo je da poslije ovoga preuzv. dr. Bonefačić nije više imao povjerenja prema Vodstvu Križarstva.

NEISKRENOST

Ovaj »uvod« križarskoga pokreta u splitskoj biskupiji nagovješta **prvu manu Križarstva:** gdje ne može stupiti direktno, ono se ušulja polagano, sa strane, a kad se pokaže prstom na njegove mane, on čini tako bezazleno lice kao da je nevino janje.

Dokazi?

Uzmimo n. pr. pisanje »Nedjelje«, br. 30 od 25 VIII 1937. U tom broju list izvješćuje sa **16 redaka** o euharistijskom kongresu u Dubrovniku, koji je završen 7 dana prije (18 VIII), i sa **3** retka o jubilarnom kongresu »Domagoja« u Dubrovniku. Posljednji izvještaj glasi ovako: »Đaci učlanjeni u **Jug.** kat. đačkoj Ligi održali su također svoj kongres u Dubrovniku.« Je li istinoljubivost i iskrenost potaknula uredništvo »Nedjelje« da prišije Domagojskom đaštvu **jugoslavenski** pridjev?

U istoj notici posvećeno je križarskom tečaju u Vrbici kraj Gruža **2½ retka,** a na drugom mjestu **10 redaka.** Međutim taj drugi izvještaj, pod naslovom »Pregled — Jedna konstatacija«, samo je **uvod** u duži napadaj od **53** redaka na »Hrv. Stražu« zato što nije donijela niti jedne jedine riječi o križarskom tečaju i logorovanju.

U člančiću »Jedna konstatacija« »Nedjelja« piše među ostalim: „Izvjestitelji t. zv. »pučkofrontaškog« dnevnika (radi se o splitskom »Novo Doba«) su ovo vidjeli i zapazili (da križari dominiraju gradom svojim barjacima i unifor-

mama) a izvještitelj »jedinog katoličkog dnevnika« nije to zapazio! Ako je »H. Straža« ovako objektivna prema kat. organizacijama i kat. priredbama, onda se može pojmiti, kako izgleda njena objektivnost prema nekatoličkim organizacijama i nekatoličkim priredbama. Ali zato »H. S.« donašala je i donaša »razne vijesti koje se tiču crkve i katoličkog života« kao n. pr. o skupštinama »prijatelja društva životinja« ili obavještava kat. publiku o »smrti kralja buha«. Mi ove riječi inače ne bi donijeli da H. S. ne prisvaja sebi patent »jedinog kat. dnevnika« i u isto vrijeme reflektira da H. S. Križari šire, kupuju i prodaju."

Kad je »H. S.« **reagirala** na ovaj napadaj, **koji nije ničim bio izazvan,** i u kojemu križarski organ uzima u zaštitu čak i nekatoličke organizacije i priredbe, »Nedjelja« ga karakterizira ovako: »Ovo smo učinili **u najboljoj namjeri da se upozori** na jedan od uzroka i smetnji za normalne odnose u kat. redovima... Na ovu našu **nevinu, dobromišljenu bilješku** H. S. odgovara u svom broju od 29. VII. ogorčenim napadajem.«

Nevina bilješka! Sliči fabuli o janjcu koji muti vodu vuku!

K tomu uvod ovoga odgovora glasi: »Mi smo u posljednjem broju našega lista **izvijestili o priredbama prigodom Euh. kongresa** u Dubrovniku. **U tom svom izvještaju mi smo napomenuli** kako je za požaliti da H. S. ni ne referira o tečaju Križ. daštva u Vrbici prem je to učinila druga štampa. Ovo smo učinili u najboljoj namjeri i t. d.«

Međutim niti je ono bio »izvještaj o priredbama prigodom euh. kongresa, nego, kako se vidi iz naslova, n a m j e r n i napadaj na H. S. s uvodom o križ. đačkom tečaju u Vrbici; niti je ono dobromišljena napomena nego napadaj; a niti je napadaj logičan ni iskren jer citira »N. D.«, koje kaže da »križari dominiraju gradom svojim barjacima i uniformama. Ima ih mnogo«, jer se ove riječi ne mogu odnositi na tečaj u Vrbici nego na zadnja 2 dana euh. kongresa u Dubrovniku.

»Dobronamjernost« upozorenja »Nedjelje« vidi se i po tomu što ona u svom napadaju izričito kaže da »H. S.« nije

»donijela od 8. VII. do 20. VII. **niti jedne jedine riječi o tom tečaju i logorovanju«.** To se ogradivala na vrijeme od činjenice da će »H. S.« sigurno nešto o tom javiti. I upravo 20. VII. na večer »H. S.« je **objelodanila izvještaj** (broj nosi po običaju datum od 21. VII. 1937) o dubrovačkim svečanostima, gdje je na dva mjesta spomenut tečaj u Vrbici i rečeno da je na njemu bilo oko 150 đaka iz svih hrvatskih krajeva, te da su križari sudjelovali u bakljadi i da je na zaključnoj procesiji **»u križarskoj povorci bilo više hiljada ljudi«,** što je inače možda pretjerano.

Najljepše je to što je tečaj u Vrbici započeo **8 srpnja,** a »Nedjelja« o njemu **25 srpnja** piše jedva 2½ retka, dok izvještaj objavljuje u broju od **1 kolovoza.** Pa prigovara »H. S.« što nije **do 20 VII** o njemu ni riječi napisala! Znam da je »H. S.« dnevnik a »Nedjelja« tjednik. Ali makar da je tjednik, mogla je prije 21 VIII ili barem 21 VII izvijestiti o tečaju koji je već 13 dana trajao!

No, glavno je da piše: »Mi smo uvijek bili prijatelji istine« — a »istina« znači svakako i i s k r e n o s t.

*

Na dugo bih išao kad bi prikazao sve slučajeve »iskrenosti« Križarskog Vodstva i njegove štampe. N. pr. je li istinita tvrdnja »Katolika«, br. 30/1937, da križarske snage »nije nijaka niko gladio i mazio, nego progonio i satanski pmrzio«, kad se znade koliko branitelja, zagovaratelja i pomagača imadu Križari u crkvenim, političkim pa i liberalnim krugovima. A ako je pisac mislio na državne vlasti, nije li time — pisao je također o Dubrovniku — insinuirao da je druga organizacija bila od tih vlasti »glađena i mažena«? Je li to iskreno ili barem istinito?

A je li iskrenost ono što je vodilo gosp. **s n s** da onako strahovito i sablažnjivo napadne nadbiskupa-koadjutora zagrebačkoga dra Stepinca u »Kat. Tjedniku« — dakako uvijeno — a kad je pretsjednik zagrebačke Sveć. Uzajamnosti mons. dr. Lončarić uglavio taj napadaj i karakterizirao ga kako treba, onda se, 23 V 1937, »K. T.« opet kao nevino janje tuži na ljude koji su »istraživali na koga se mislilo u pojedinom retku ovoga ili onoga članka i šta se je htjelo kazati između redaka, pa se je to i bez presluša-

vanja svjedoka pronašlo, i putem prijekog suda izrekla strašna osuda... a onda još provela okrutna kampanja u svrhu uništenja istine«? **Zašto nije onda »s n s« kazao na koga je mislio?** Barem to ne bi državni cenzor zaprijećio!

Je li iskrenost kad isti »K. T.« piše — 13 III 1939 — »Branili smo i podupirali zahtjeve Sv. Stolice na konkordat«? Zašto ne kaže gdje i kada i što je pisao?

Je li ispravna tvrdnja »K. T.« od 14 II 1937: »Nije istina da bilo Kat. Crkva bilo Sv. Stolica korporativizam uče ili preporučuju kao jedini dobar i kat. ispravan sistem državno-socijalnog uređenja ili **barem kao najbolji od svih**«, a o pastoralnom pismu naših biskupa iz g. 1937: »Nijesu se **oni uopće nigdje ni izrazili za neki konkretni korporativizam kao sistem**... Oni su **spomenuli samo među drugim principima kršć. države i princip staleškog solidarizma.**« Taj članak je dr. Ins. napisao u Papinom broju, za koji čitamo u odgovoru Nj. Emin. Pacellija, u br. od 7 III 1937, da se je Sv. Ocu »izvanredno svidio«. Dobro bi bilo da »K. T.« iznese original depeše, da vidimo je li to tačan smisao latinskih riječi.

No ovdje ću još osvijetliti jedan slučaj koji me se posebno tiče. »Kat. Tjednik« od 14 III 1937 donio je uvodnik »Apostate«. Moralo je to biti prigodom nečijega apostatiranja iz svećeničkih redova. Pri kraju toga članka čitamo: »**U bogoslovijama, sjemeništima,** kandidaturama i novicijatima mora se među kandidatima **provoditi izbor,** — izbor razborit **ali odlučan i ozbiljan. Lakoumni,** mlitavi... histerični karakteri nijesu danas za duhovna zvanja. **Ni onda kad imaju puno srca i puno dobre volje.**« Od tih kandidata traži »da daju moralnu sigurnost da će se iz njih pod rosom milosti roditi čitavo i vrhunaravno zvanje, »puno vjere, molitve **i kreposti**«. Nema sumnje, da među krepostima koje su neophodno nužne svećeničkom kandidatu, jedna od prvih je **posluh.** »Promittis mihi reverentiam et oboedientiam?«

Gotovo u isto vrijeme nastala je u splitskoj bogosloviji velika uzbuna. Biskup je zabranio bogoslovima primanje i čitanje novina pa i katoličkih, dozvolivši samo provincijalne kat. tjednike te bogoslovske, asketske i znanstvene

časopise. To je u duhu rimskih direktiva, a biskup je za ovu zabranu imao svoje dobre razloge. (Čuo sam da je ista zabrana izdana i u Zagrebu.) Bogoslovi koji su odgojeni u križarskom duhu, nisu primili biskupovu naredbu u duhu posluha. O tomu voljm šutjeti. Ali tko je **javno** odobrio njihov stav? Nitko drugi nego »Kat. Tjed.«. U broju od 31. X. 1937 napisao je **sns** histeričan podlistak, od kojega citiram samo neke odlomke:

»...A šta onda, ako su te naredbe i zapovijedi uperene protiv dobrih pojava; **protiv časopisa** i knjiga koje bi, u interesu dobre stvari, trebalo među omladinu **samo širiti** (n. pr. članke »o infantilnom katolicizmu«?); **protiv organizacija**, koje bi omladini, iz ljubavi prema Bogu, Crkvi i narodu, trebalo samo preporučivati. To više nije nerazboritost i nespretnost. **Objektivno je to jedan od najstrašnijih zločina.**«

Sada pitam: kada je »K. T.« bio iskren? Je li u ožujku kada je odlučno tražio da se iz Bogoslovijâ odaleče oni koji ne pružaju moralne sigurnosti da će se iz njih roditi zvanje puno kreposti, ili u listopadu kada je direktno pozivao bogoslove na bunu protiv svojih starješina i biskupa, pa bilo da je **sns** ciljao na Split ili na Zagreb?

*

Prije nego zaključim ovo poglavlja, želim da odgovorim na pitanje: zašto ove neiskrenosti u današnjem križarskom duhu? Nije to sigurno zato što vođe i novinari u onom taboru misle da je to krepost. Razlog može biti samo jedan: da se križarstvo može ušuljati lukavošću ondje gdje ne može osvojiti na otvoreni način teren među katolicima. Pismo dra P., na početku ovoga poglavlja, i sve ono što ga je pratilo, najbolje dokazuju da imam pravo. A to dokazuju i ove dvije činjenice:

Geslo Križartsva jest: Žrtva, Euharistija, Apostolat. Je li bilo mjesto i vrijeme zgodnije da se to ističe nego prigodom Euharistijskoga kongresa u Dubrovniku, god. 1937, i to u govoru pred Episkopatom povodom bakljade? Pa ipak! Službeni govornik Križara, br. Mostovac, nije toga gesla spomenuo. Mjesto njega dva puta je ustvrdio: Naše geslo jest »s Bogom za narod«.

Možda je to slučaj? Moglo bi biti. Ali moj prigovor dobio je potvrdu — žalosnu — sa najvišega križarskog mjesta. Dne 2 X 1937 Vođa Križara dr. Protulipac je održao na zagrebačkom radiu govor o temi: »Ciljevi i putevi križarske organizacije«. Govor je bio namijenjen širokoj publici. Toj je publici dr. P. pretstavio Križare, gibanje, reče, »o kom se mnogo čuje a malo znade«. Bila je to prigoda kad će Vođa Križara reći što je to gibanje, što hoće i koja sredstva rabi. Pročitao sam taj govor u šibenskom »Katoliku« (24 X 1937). Zgranuo sam se! U tom govoru ne samo **da nema mjesta Križarskom geslu, nego nije spomenut ni Krist ni kršćanstvo ni katolicizam ni Crkva!** Gospodin Bog je spomenut jedamput, u ovom kontekstu: »... Tu valja početi. **U carstvu duha,** na izvoru gdje se jedino temeljito i sigurno gradi! I evo, zato ova omladina naša tako odrešito ispovijeda svoje opredjeljenje **duhu, Bogu i vječnim zakonima Božjim.**« »Čovjek, pošten čovjek, značajan **čovjek prije svega i iznad svega«,** veli na drugom mjestu. I opet: **»Držeći se načela: Stvoriti čovjeka,** organizacija Križara...« i t. d. Nadalje: »Po organizacijskim načelima sama mladež ima vodstvo svojih društava **samo pod kontrolom.«** Nije kazao čija je to kontrola. Je li starijih, dakle opet nekoga Seniorata? Ili Crkve, koju se bojao spomenuti? Malo kasnije opet izbjegava ime Crkve gdje je ono svakako moralo biti. Spominjući rad predavača na križ. sastancima, ističe kao njihov cilj da »bi **narod i domovina** sutra u njima imali čelični vez, koji će povezati **stanice narodnog bića«.**

Ja molim svu braću koja rade u križarskom pokretu, da pročitaju sav taj govor pa da na kraju odgovore na ova pitanja: Je li ovo način da se jedna organizacija Katoličke Akcije, zatajivši sve što bi moglo povrijediti liberalno uho, pretstavlja zagrebačkoj publici? Ne bi li svaki liberalac, pa čak i po koji slobodnozidar upravo tako mogao govoriti a da ne izađe iz kruga svojih misli i svojega rječnika?

Pročitajte poslije toga govor što ga je g. Petar Grgec nekoliko dana kasnije održao o Katoličkoj Akciji na istoj radiostanici, pa onda mi kažite **koja od ovih organizacija nastupa otkritim licem i jasnim načelima.**

No vlč. g. K. sve to ne smućuje: Vidjet ćete, piše u »Kat. Tjedniku«, »da su kod Križarstva **otvorene karte**. Otvorene karte i velik program.« (Br. 46/37.)

MEGALOMANIJA

Čini se da sve pogreške križarske organizacije dolaze od one težnje njezina vodstva, koju smo već opazili kad se stvaralo Orlovstvo, da sva katolička omladina mora da se svrsta pod njezine barjake. Ignorirati ili omalovažavati druge organizacije, neprestano izdizati sebe, to je jedna od glavnih karakteristika križarskih glavnih faktora, koja je nažalost prešla na mnoge i mnoge članove.

Evo nekoliko citata na potvrdu ove moje tvrdnje.

Prigodom euh. kongresa u Dubrovniku:

»Znamo da je križarska omladina bila najsimpatičniji gost gosparskog Dubrovnika, da je Dubrovnik bio ugodno iznenađen ovako jakim istupom borbene omladine koja se rađala u teškim bolovima, **u časovima kada nikoga nije bilo na terenu. Ovaj momenat je podvučen u govorima križarskih vodnika.**« »Đaci su pošli u Dubrovnik kao **najdisciplinirанija** grupa katoličke omladine.«[67]

»To je ono što križarstvo izdiže i daje mu legitimaciju **najsimpatičnije omladinske organizacije** na hrvatskom tlu **kod svakoga, a u prvom redu kod ljudi koji misle pošteno i istinoljubivo.**«[68] Dakle tko nije za o v a k o v o križarstvo, ne misli ni pošteno ni istinoljubivo!!

Prigodom križarskoga dana u Zagrebu 3 X 1937:

»Asfalt je stenjao pod snažnim korakom borbene omladine koja je uz zvukove svojih glazbi viteški koracala središtem grada.« »Neka upamte svi! **Križari ne gube ako nisu kod njih oni koji bi morali biti, nego naprotiv gube ti isti.** Tako što se tiče osoba, ustanova i skupina. **Svi će na svoju štetu posramljeni ostati po strani, a Križarstvo će u svom naletu pobjedonosno** kročiti ostvarenju velikih nacrta nove, mlade i Božje Hrvatske, u kojoj će imati riječ samo Bog i Hrvati.«[69]

Sličnih izjava čitamo neprestano u križarskoj štampi, a svatko ih može čuti iz ustiju mnogih križara. Oni su jedina obrana protiv komunizma, oni su jedina prava

Kat. Akcija[70], oni jedini pravi Hrvati, oni jedini poslušni Sv. Ocu i t. d.

Navesti ću na kraju jedan slučaj, smiješan ali značajan. Na 8 XI 1936 bio je u Splitu sprovod nekoga hrvatskog omladinca koji je bio u Solinu ubijen od jednoga redara. Poslije sprovoda neki komunisti su počeli vikati »Živio savez seljaka i radnika!«, »živila Moskva!« i t. d., a neki hrvatski omladinci, među kojima je bilo i Križara, reagirali su pa je nastala tučnjava, u kojoj su lakše ranjeni Križari Boban i Marković. Tom je prilikom netko poslao iz Splita dopis zagr. »Nedjelji«, u kojem se priča »da se tučnjava prenijela i u crkvu sv. Petra«, da su komunisti **demolirali jednu pekarnu,** da je ranjeno **»desetak Križara«,** te napokon »da su Križari **opet** bili oni, koji su se na vratima crkve postavili, da makar svojim **tjelesima zapriječe komunistima provalu u crkvu«.** Ja sam jedan ili dva dana kasnije susreo Bobana, đaka tehničke škole, i pitao ga što je bilo. Pričao mi je, da su padali povici s jedne i druge strane, komunisti su navalili na hrvatske omladince, njega su tukli kišobranom, on pobjegao i sakrio se u jednoj pekarni, komunisti išli za njim, udarili ga komadom drva po glavi. Rane su bile lakše naravi. Drugi neki Križar, đak Marković, pobjegao je u crkvu sv. Petra, kamo su išli za njim neki komunisti i udarili ga pitarom. Policija je uhvatila oko 15 komunista, ali protiv njih nitko nije svjedočio da su krivi, pa su bili riješeni. To je bilo sve. O križarskoj gardi koja je svojim tjelesima branila crkvu da je komunisti ne ruše, kao i o desetak ranjenih Križara nije znao ništa, niti je tko drugi u Splitu što znao. Na račun megalomanskoga dopisa u »Nedjelji« pravili su se kasnije vicevi po Splitu. Pričalo se da je tu vijest napisao sam urednik »Nedjelje«, Splićanin g. Grgić.

NECRKVENI DUH

U pogledu crkvenoga duha u K. A. treba uzeti u obzir 1. pravni **odnošaj** između jedne organizacije **prema crkvenoj hijerarhiji** i vodstvo organizacije; 2. pojam **»depolitizacije«,** te 3. duh kojim diše dotična organizacija.

Pravni odnošaj prema crkvenoj hijerarhiji

Mons. Pizzardo piše: »Jedinstvoni i hijerarhijski karakter K. A. traži da udruženja raznih organizacija **počinju u svakoj župi,** da se grupiraju po biskupijama, da se udruže u jednu središnjicu koja će ih upravljati **i koordinirati,** jer je uistinu i hijerarhija sastavljena od Pape i biskupa, a biskupije su podijeljene na župe.«[71]

Iz ovoga izlazi da Kat. Akcija mora biti organizirana prema načinu kako je organizirana sama Crkva. A u Crkvi je ovako: svaki vjernik pripada i župi i biskupiji, ali **njega vodi izravno župnik.** Biskup ne će nikada — osim u izvanrednim slučajevima — nešto narediti u župi ako ne putem župnika i na temelju župnikova mnijenja i savjeta. Ali redovito župnik u okviru zakona vodi župu na svoj način. Tu vlada neka **župska autonomija,** koju Ordinarijat nadzire, koordinirajući istodobno rad jedne župe s radom drugih. Kan. 216, 1, kaže da je župnik »proprius pastor« župe. **Pogotovo uživa široku autonomiju biskup.** Ta njega je sam Duh Sveti postavio da vlada svojim stadom.

Kad ovo znademo, ne mora li nas boliti duša ako neka organizacija K. A. pretendira da radi u župi makar protiv župnika — to načelo je više puta branio preda mnom jedan istaknuti Križar u Splitu — ili, još gore, protiv volje biskupa ili na način što ga biskup ne odobrava? A ipak to čini Križarstvo, ili tačnije, oni koji ga vode. Imamo dosta primjera u splitsko-makarskoj biskupiji. Na koji način je križarsko svećenstvo primilo biskupsku naredbu o uređenju Kat. Akcije br. 1750/36? Kako su samo svećenici križarski orijentirani primili na svoje pastirske konferencije dra Lončara, kojega je **biskup bio pozvao** ne da organizira nego samo da drži predavanja o duhu i o načinu rada K. A.! U Splitu su ga neki nedostojno napadali, u biskupskoj prisutnosti, a napokon, kad biskupa više nije bilo, tako su se vladali da je on, gost, smatrao najbolje da se udalji iz dvorane! »Zašto ne smijemo praviti p r e s i j u na biskupa?« pitao me jedan svećenik-križar prigodom prije spomenute »koncentrične navale« Križara na biskupa da dobiju njegovo odobrenje. Da ta »presija« bude makar u formi otvorene demonstracije protiv biskupa ili diza-

njem bune u sjemeništima ili bojkotiranjem novinstva i priredaba koje biskup preporuča, **to se nekim križarskim vođima čini posve naravna stvar.** A što da kažemo o poznatom pismu što ga je član VKB-a gosp. Ramljak poslao križarskim društvima i u kojem je na svoj način referirao jedan svoj razgovor s tadašnjim nadbiskupom-koadjutorom preuzv. Stepincem, i to tako da je duboko unizivao nadbiskupa i izazivao u čitatelja čuvstva nepoštovanja i osude protiv visokoga crkvenog poglavara? I to je bilo poslano također križ. bratstvima izvan zagrebačke nadbiskupije!

Iz ovih primjera — a ima ih mnogo drugih — vidimo da Križarstvo **ne poštiva hijerarhijski** red u Crkvi. Ono se smatra, ili barem ono odgaja svoje članove tako da ga oni smatraju nekom nadcrkvom. Što vrijedi auktoritet biskupa za jednoga Križara ako se biskup s njima ne slaže? Malo ili ništa. Ja sam doživio slučajeva koji to potvrđuju. A da ovom nezdravom i necrkvenom duhu mnogo pomaže buntovno pisanje »Kat. Tjednika« i drugih nekih listova, o tome nema nikakve dvojbe.

Govoreći o načinu kako je uređena K. A. u Italiji, mons. Pizzardo piše: »Svako društvo vodi upravni odbor sa pretsjednikom... **Župska udruženja svake organizacije ujedinjuju se u dijecezanska udruženja, koja vodi dijecezanski odbor.** Taj se sastoji od pretsjednika i duhovnika (Pretsjedništvo), **što ih imenuje biskup,** i od nekoliko savjetnika... **Čitavu dijecezansku K. A. reprezentira i vodi** jedno posebno vijeće, koje se zove Dijecezanski odbor, koji je **direktno ovisan od biskupa** i radi u skladu sa općim direktivama Centralnog odbora... Sva župska udruženja i sve dijecezanske skupine spajaju se u **centralnu organizaciju...** Sve su organizacije u svojoj djelatnosti **za opće probleme** podređene i vođene od **Centralnog odbora.**«[72]

Iz ovoga vidimo da je **dijecezanskoj organizaciji dana najveća vlast i najvažnija uloga. U dijecezi biskup vodi K. A.** Središnjica koordinira rad svih društava one grane, a Centralni odbor, koji u Italiji **ovisi od samoga Pape i od Njega je pretsjedništvo** (pretsjednik i duhovnik) imenovano, bavi se **općim problemima.**

Da **Križarstvo je organizirano na posve protivan način,** to je svakomu Križaru poznato. U okružnici br. 4 god. 1936 splitskoga Križ. Okružja stoji: »**VKB okuplja članove** u pojedinim mjestima u **Križ. bratstva. Nadzor i brigu** oko pojedinih bratstava u biskupiji **vodi Križarsko Okružje** kao podcentrala.« U pravilima Križara o dijecez. okružju **nema ni govora.** U »Poslovnom redu Križ. organizacije« gdje se govori o »zadaći okružnog vodstva« (§ 129) čitamo da to vodstvo mora: »provoditi, izvršivati, pomagati, brinuti se«, ali **zaključivati** može samo u jednoj jedinoj stvari: »**o primicima i izdacima** te o diobi čistog dobitka okružnh priredaba«. — U § 121 kaže se što sve spada na okružje: tu se četiri puta spominje ovisnost od VKB, ali **nijedanput se ne spominje ni biskupa ni kakvu dijecezansku Središnjicu K. A.** Te Središnjice za križarstvo uopće ne postoje! — Za duhovnika (§ 130) kaže se da **stoji u vezi sa mjesnim društvenim duhovnicima,** ali o vezi i ovisnosti od Biskupa nema ni riječi. — U drugom dijelu, gdje se davaju upute **o osnivanju društava,** tumači se potanko kako će se postupati: mladići koji žele biti **Križari,** idu svomu župniku, on saziva ustanovni sastanak, zatim **se to javlja Velikom križarskom Bratstvu** preko Okružja; rečeno je da može osnutak društva prijaviti srezu, ali **o kakvoj obavijesti i prijavi, a još manje predprijavi Biskupskom Ordinarijatu nema ni govora.** Pa kakav će onda pojam imati o biskupskoj vlasti i o crkvenoj hijer arhiji mladi Križari koji čitaju taj priručnik? Je li to Ka tolička Akcija?

Taj svoj sistem Križari tumače time što su društva K. A. **organizacije svjetovnjaka.** Na nekom prigovoru da su Križari zaista Hrvati, ali da su »više pod utjecajem svećenstva«, šibenski se »Katolik«, br. 35/1936, ogradio od ovakog ... pogibeljnog tumačenja. »**Križarska organizacija je svjetovnjačka**«, pisao je. »**Vodstvo** i sistem su **svjetovnjačkog karaktera. Svećenstvo ima toliko upliva koliko bi moralo imati i na svakog pravog katolika: da vodi njegov duhovni život.** (A čemu onda K. A.?) Sav elan, savremenost i prodornost križarske organizacije jest upravo u tome, što odgovara svjetovnom životu i radu. Ona usklađuje odnos svjetovnjaka i svećenika.«

Da je pisac u »Katoliku« u kontradikciji sa samim »Poslovnim redom«, koji kaže (§ 16): »Na čelu Križ. Bratstva je **duhovni starješina** i vodstvo društva«, dobro je istaknuti. (Isto veli § 154 za VBK.) Ali ovo pisanje dokazuje kojim **krivim putem** ide Križarstvo kad ovako **odbacuje crkveno vodstvo.** I ovako je pisao »Katolik«, premda ga preuzv. biskup u Šibeniku neprestano preporučuje i urgira! Ispravka nije donio. Uostalom **nije to sporadičan slučaj.** Ima više uvodnih i inih članaka u križarskim listovima koji uglavnom kažu istu stvar, a uz to hudkaju križarsko članstvo protiv dijecezanskoga auktoriteta. Citirat ću **samo par** takovih slučajeva: »I nije sramota... ako omladina starijima, koji put barem, pokazuje putove budućnosti. To joj je misija od Boga dana. **Ali jest sramota, kad se stariji, koji bi morali imati mnogo duha Božjega, toliko zaborave, pa sav svoj auktoritet i vlast u tu svrhu upotrijebe, da elementarnu snagu omladine skrenu s puta ispravnosti i navrate je na put, kojim oni hoće da idu.«** — Tako s n s dne 31 X 1937 u »Kat. Tjedniku«.

Šibenski »Katolik« pisao je 21 III 1937, u vrijeme kad su splitski bogoslovi pravili neprilike svojim starješinama i sijedomu biskupu zbog zabrane čitanja novina: »Čast i hvala **sijedoj kosi na posvećenoj** i neposvećenoj **glavi, čovjeku crkvenom** i svjetovnom, koji je do staračkih dana došao **putem dobra i zla,** putem **čovjeka koji pada i ustaje;** za dobro smo mu zahvalni, a za propuste i pogreške će kod poštenih ljudi naići na razumijevanje. Sve što bi na ljude položaja spadalo, jest: da nadziru rad mladih i roditeljski paze, da se ne skrene i da plamen ne bude odviše jak, tako da ne nastane požar koji ruši a nikako ne gradi. A mlađem naraštaju ne dati i priječiti... kočiti razvoj mladih snaga, a da čovjek ne nalazi opravdana razloga — **to nije očinski i za to nije niko od nikoga primio poslanje, a najmanje od Crkve** koja je majka slobodne djece zajedničkog Oca.« Dakle »nadzirati« i »paziti«, to bi bila uloga »crkvenih sijedih glava«!!

Eh, pa, brate, ako nije ovo n e c r k v e n a Akcija, ne znam što bi to moglo biti!

Temeljna pogreška je u svemu tomu što Križarsko Vodstvo i njegovi epigoni **smatraju da je K. A. organizacija**

svjetovnjaka koji vrše apostolat, dok je K. A. **sudjelovanje svjetovnjaka u hijerarhijskom apostolatu**, a svjetovnjaci se **u tu svrhu udružuju.** Qui pro quo!

*

U »Kat. Tjedniku« od 9 V 1937 vlč. K. je napisao članak: »Časne sestre i Kat. Akcija«. U njemu je pledirao za potpunu slobodu časnih sestara **vis-à-vis svoje starješice** u vođenju društava K. A. »U stvarima, koje su organizaciji zajedničke za sva mjesta, **niti ima što starješica nalagati, niti šta podređena sestra, koja djeluje u organizaciji, pitati.**« Ja sam u »Kat. Riječi« upozorio da ta načela nikako ne odgovaraju duhu redovničkih pravila. U odgovoru g. K. čitam: »Tko ne stoji na stanovištu, da je K. A. suradnja **svjetovnjaka** (potcrtano u originalu) u misiji Crkve pod vodstvom, dakako, i nadzorom crkvenog auktoriteta, ali tako, da su **svjetovnjaci u svom radu samostalni**, a **duhovnici** u društvima K. A. **kompetentni samo u stvarima vjere i ćudoređa** — zato ih papinski dokumenti i zovu asistentima — **taj mora činiti zamjerke dotičnom članku.** Ali tada **to i nije K. A. — oduzeto joj je ono što joj je bitno** — nego nešto drugo. K. A. ili će biti onakva, kako je definira Sv. Stolica, ili je uopće nema; **nema, a i ne treba.**«

Međutim mons. Pizzardo je donio u svojoj brošuri[30], pored pravila K. A. **u Italiji**, pravila K. A. **u Francuskoj.** Tu čitamo da je K. A. **»zavisna od episkopata**, koji će je upravljati pomoću Centralnog Vijeća. Centralno Vijeće je sastavljeno: od **crkvenog pretsjednika**, koji će nositi ime generalnog tajnika F. K. A., od dva prisjednika, od kojih će jedan biti svećenik, od glavnog upravitella (prokuratora).« § 10 veli: »**Preko biskupa** ili preko njegovog zastupnika **Centralno će Vijeće primati sve** potrebite obavijesti **i davati svoje shodne upute.**«

Prema mišljenju g. K. u Francuskoj **nema** K. A. — **a ono što se tako ondje zove i ne treba!**

Mons. Pizzardo donosi i pravila K. A. **u Poljskoj.** § 4 veli: »K. A. u Poljskoj zavisna je od episkopata, koji njom upravlja posredovanjem Biskupske komisije za K. A.« § 11: »Dijec. institut K. A. je središte K. A. u biskupiji;

utemeljen je od Ordinarija...« § 12: »Dijec. institut **zavisan je od Ordinarija, a upravlja se po naredbi odobrenoj od istog Ordinarija,** u skladu s direktivama bisk. komisije K. A.« § 13: »**Ordinarij imenuje** na tri godine **pretsjednika** dijec. inst. K. A., tajnika i duhovnika.« — Možemo li zamisliti organizacije koja je ovisnija od biskupa, i to od dijecezanskog biskupa? Ali za g. K. i za »Kat. Tjednik« **to nije Kat. Akcija, a ovake i ne treba!**

*

Ne uzdajući se u ispravnost svojega suda obratio sam se 6 III t. g. na mons. Luigija Civardi, generalnoga duhovnika K. A. u Italiji, i postavio sam mu ovo pitanje: »Može li se dopustiti da Uprava dijecezanskoga Saveza (u nekoj organizaciji K. A.) ne bude u svomu funkcijoniranju ovisna od Ordinarijata, u smislu da nije posebno moralno tijelo, koje imade autonomni život i auktoritet, i koje ovisi o biskupu ili barem slijedi njegove direktive, nego **kao jednostavni organ,** kao longa manus Centralnoga Vodstva?«

Mons. Civardi mi je odgovorio pismom od 21 III 1938 ovako:

»Il quesito riguarda un punto sostanziale. Certamente, per precise direttive del Santo Padre, e per la natura stessa delle cose, non ci può essere un' opera di Azione Cattolica propriamente detta, che non sia alla **diretta dipendenza** del Vescovo. Questa poi non impedisce una dipendenza anche da organi centrali, che siano diretti dalla Superiore Autorità Ecclesiastica (come avviene ormai in tutti i paesi).«

U hrvatskom prevodu:

»Pitanje se odnosi na **bitnu točku.** **Stalno je,** da **prema izričitim direktivama Svetoga Oca** i **po samoj naravi stvari ne može da bude pravoga društva Katoličke Akcije koje nije d i r e k t n o o v i s n o** (mons. C. potcrtao) od biskupa. To pak ne priječi da bude neka ovisnost također o centralnim organima **k o j e v o d i V r h o v n a C r k v e n a V l a s t** (kako već biva u svim zemljama).

Bitno je daklo u K. A., prema volji samoga Sv. Oca, da biskup vodi K. A. u svojoj dijecezi, a Vrhovna Crkvena Vlast u Središnjici. Lis resoluta!

Politizirana K. A.

Depolitizacija K. A. imala bi da bude jedna od njezinih najznačajnijih crta. Međutim nekoliko će citata dokazati da je Križarstvo **politizirano katoličko udruženje.**

1. U svom govoru u Zagrebačkom Zboru, 3 X 1937, prigodom proslave Križarskoga dana dr. Protulipac je ovako pozdravio vlasti: »Pozdravljam Vas kao pretstavnike nacionalne snage i vlasti te duhovne vlasti.«[81] Duhovna vlast na drugom mjestu!

2. »Nedjelja« od 25 VII 1937 u rubrici »Lijepa naša« na **prvom mjestu** izvješćuje o proslavi imendana dra Mačeka, a tek **na drugom** o veličanstvenom dalmatinskom euharistijskom kongresu u Dubrovniku.

3. U **Župi Dubrovačkoj** Križari su organizirali 7 III 1937 proslavu »Papinog i Gubčevog dana u prostorijama Seoske blagajne«.[82] Papa i Gubec na istoj liniji!

4. 30 svibnja 1937 ogranci **»Seljačke Sloge«** iz Donjeg Međumurja održali su u Prelogu svoju zabavu. Na njoj su se **»Križari** iz Kotoribe istaknuli plesom starinskog međumurskog kola«.[83] »Hrv. Straža« nadodaje: »Kako su tu zabavu organizirali sami ljevičari, to su se pristaše seljaka Ivana Petkovića držali po strani.« Ni vijest ni ova opaska nisu bile demantirane.

5. Svi znademo koliko je propagande bilo sa strane Križara za organizaciju »Junaka«. Na jednom sastanku u biskupskom dvoru u Splitu pretstavnik »Križara« je izjavio da 80% Križara je za tu organizaciju. Ali budući da je ona mogla smetati stranačkim organizacijama HSS, **Vodstvo se obvezalo da je ne će osnivati po selima.** (U gradovima je manje pogibeljna jer su jači frankovački elementi.) Tako je izjavio nar. zastupnik dr. Filip Marković u Slavonskom Brodu početkom travnja 1937.[84] — Organizaciju »Junak« toplo je preporučio i preuzv. dr. Šarić i »Kat. Tjednik«[85], a preuzv. dr. Šarić je izjavio »da je u prvim redovima ove organizacije dr. Protulipac«. Tko pozna ekskluzivizam dra Protulipca i »Kat. Tjednika«, ne može a da ne bude uvjeren o uskim vezama između »Križarstva« i »Junaka«. A ipak se »Junak«, „kategorički imperativ" našega vremena[85], uklonio pred HSS!

6. Prigodom blagdana Gospe Lurdske god. 1937 jedan šibenski župnik dao je ukrasiti lurdsku spilju u crkvi. Poslije toga dođoše k njemu pretstavnici Križara i Križarica izjavom da još treba nataknuti oko špilje hrvatskih zastavica, papirnatih, sa natpisom »Živio Maček«. Kad on nije htio pristati na ovu politizaciju Božjega hrama, Križari su vodili takvu agitaciju izvan crkve, da se je župnik smatrao dužnim da u crkvi protumači vjernicima svoj stav u toj stvari.

7. U istoj crkvi je isti župnik bio pozvao bivšega franjevca dra Guberinu da na blagdan Uzvišenja sv. Križa drži propovijed. Vlč. Guberina govorio je o sv. Križu i o... dru Mačeku i njegovu zdravlju!

8. Na 11 IV 1937 »Hrv. Straža« je prenijela **iz dubrovačke »Narodne Svijesti«** izvještaj o blagoslovu križarske zastave u Mandaljeni. Blagoslov je obavio preuzv. biskup dr. Carević. Iza blagoslova održano je javno zborovanje, na kojemu je kum zastave dr. I. Protulipac **»pozdravio Križare u ime vođe hrvatskog naroda dra Vlatka Mačeka,** koji sa posebnim simpatijama i povjerenjem prati križarski rad« (što sigurno ne legalizira njegovo suložništvo). Nije li to politički čin?

9. Još da citiram pasus iz govora dra Protulipca, za kratke periode njegova pretsjednikovanja K. A. u zagreb. nadbiskupiji, prigodom proslave jubileja pok. preuzv. dra Bauera 16 II 1936: Iza kako je spomenuo izjavu dra Mačeka »Nedjelji« (u broju od 2 II 1936) i komentirao ju, nadodao je: »Kada sve to znamo, onda će nam biti jasno da kod nas Hrvata ne će više biti moguć ni t. zv. politički klerikalizam, stvaranje t. zv. katoličkih stranaka **za obranu vjere. Isto kako,** kao što ćemo se kao lavovi boriti **za vjeru** našu, borit ćemo se iz sve snage **protiv pojava** da se na račun vjere stvori stranačka politika.«[86] — Ne samo da je ova izjava **političke naravi** i nije trebala da padne iz ustiju pretsjednika K. A., odnosno Vođe Križara, nego ona **stavlja na istu liniju borbu na obranu vjere** i **borbu protiv eventualnoga formiranja jedne političke stranke na katoličkim načelima.** Nije li ovo podređivanje vjere politici? Šta znade dr. Protulipac što nam može donijeti budućnost?

»Duh« Križarstva

Možemo iz svega onoga što sam gore napisao, stvoriti priličan pojam o duhu kojim diše Križarstvo. Ali još nadovezanjem nekoliko činjenica i citata da sve to zaokružim i bolje osvjetlim:

1. Prigodom pogreba don Frane Bulića g. Ivan Meštrović je napisao u »Jadr. Dnevniku« i ovo: „A tamo kad dođeš, gdje se ne dijele ljudi po staležima i zvanjima, od **Faraona i Cezara** pa do onog Asiškog siromaha, svi, koji su htjeli da nešto dobra učine ljudskom rodu, svi će Ti uskliknuti: »Evo jednoga naše male braće«." Dakle sveti Frane i Bulić u društvu Cezara i Faraona. To čitamo u »Kat. Tjedniku« od 11 VIII 1934. **U istom broju Uredništvo** je napisalo članak o velikom pokojniku. Na kraju čitamo: »Nuncij Pellegrinetti i Ivan Meštrović rekli su što nam je bio i kao katolicima i kao Hrvatima. **Potpisujemo svaku njihovu riječ.«** (!!)

2. Sarajevski »Kat. Svijet«, što ga izdaje Akademija »Regina Apostolorum«, spada svakako u listove križarskog duha. U njemu je krajem rujna 1937 sarajevski svećenik dr. Livajušić — mislim da je i istaknuti križarski radnik — napisao članak: »Među Baskima«. U tom članku čitamo: »Baskima je bila teška dilema na početku građanskog rata: ili uz generala Franca... ili uz Madrid, kamo ih je putio njihov nacionalizam, jer im je Madrid dao njihovu pušku na njihovo rame i njihovu kesu u njihov džep, a konačno **njihov katolicizam nije bio u opasnosti.«** »Pokazuju mi sliku svoga ministra predsjednika Jose Antonio Aguirre, za koga tvrde da **je živi svetac,** koji svaki dan prisustvuje sv. Misi i blaguje tijelo Gospodnje.«[87] Članak je izdan u **rujanskom broju**, a kolektivno pismo španjolskog episkopata, koje stvar prosuđuje drugačije, izdano je **1 srpnja 1937.** Dr. Livajušić može se ne slagati s onim što je u tom pismu, ali »Kat. Svijet« je ipak morao, radi svoga imena, računati s tim pismom! A opet kako je čudna suradnja toga »živoga sveca« sa bezbožnim komunizmom!

3. U listopadu 1937 održao se u Zagrebu III hrv. socijalni tjedan. Po nalogu preuzv. g. dra Stepinca organizirala ga je nadbl. Centrala K. A. Predmet tjedna je bio »Obitelj«.

U odbor koji je imao upriličiti priredbu, pozvani su i pretstavnici Križara, u prvom redu sam dr. Protulipac. Nekolicina križarskih istaknutih ljudi zamoljeno je da drže i predavanja. Na početku sve je išlo glatko. No par dana prije početka Tjedna Protulipac je istupio iz odbora, Križari su **bojkotirali** priredbu, a njihova ju je štampa **ignorirala**, premda je uspjeh bio izvanredan, a na njemu sudjelovali i Rektor hrv. univerze, i Rektor visoke ekonomske škole i mnoge druge ličnosti. »Nedjelja«, koja izlazi u Zagrebu i prema tomu pada kao kat. list pod jurisdikciju onoga koji je htio da se »Tjedan« organizira, u broju od 31 X nije o Tjednu donijela ni riječi, a tek u onomu od 7 XI suhoparni izvještaj. O uspjehu ni riječi. Sv. Otac Papa je poslao lijepo pohvalno pismo. »Kat. Tjednik«, koji se toliko razmeće svojom neograničenom odanošću Papi, o Tjednu ni o Papinom pismu ni mukajet. Je li to katolički duh?

4. Pok. svećenik splitsko-makarske biskupije don Miljenko Radunić bio je svećenik uzornoga života. Njega je ovakva prikazao i preč. don Ivan Vuletin, župnik Kaštel-Staroga, koji je objelodanio u »Kat. Riječi« nekoliko podlistaka. Živo je želio da se K. A. razvija. Na 20 IV 1932 ovaj uzoran svećenik pisao mi je iz Zelova: U Splitu „Križari pokušavaju osnivati svoje organizacije. **To im svaka čast i blagoslovljen svaki korak,** ali što se mora **odlučno osuditi,** to su one **parole,** kojima se služe. Kao **jedan od glavnih motiva služi im mržnja i napadaji na nekakvu »kliku«** koja je zasjela u Društvo Sv. Jeronima i Kat. Dnevnik." To mi je pisao povodom nekoga razgovora s jednim katolikom u nekoj župi, koji je bio sklon radu u K. A., ali su mu smetale borbe u njezinoj sredini. Pitao sam pok. Radunića tko to napada »kliku«. Odgovorio mi je 27 IV 1932:

„... Novost je bila kod njega ta što je oštro počeo napadati naše u Zgbu u onom smislu kako sam Vam već pisao, posebno Andrića i Šimraka. Treba naime od njih pročistiti Društvo Sv. Jer., »Hrv. Stražu« iz temelja promjeniti ili osnovati drugi kat. dnevnik bez Šimraka. Oni su naime politizirali Kat. A., i tako je onemogućili; treba raspršati seniorat i slične požurice, koje su se pronosile u onim polemikama...

Suvišno, da ovdje iznašam stanovište, koje sam uzeo prema tim tvrdnjama. U mirnom i prijateljskom razgovoru nastojao sam ga uvjeriti tek jedno, a to je, da takovi međusobni napadaji dovode svaku našu akciju na nulu, a da i ne govorimo o sramoti. Sve, ako je i bilo pogriješaka i bit će ih — ta ljudi smo — ipak to su ljudi, koji su nesebično i požrtvovno radili za kat. stvar, dapače su i uspjeha imali, pa čemu ih tako blatiti? Nitko naumice nije želio voditi kat. pokret krivim stazama. Ako nam je politika donijela slabih rezultata, tu je kriv više sam razvoj događaja nego li hotimična nastranost. Sada je jednom politika svršila, nema više ni pučke str., pa čemu spominjati stare zadjevice. Ako ćemo tako prstom upirati u same pogriješke jedan drugoga, bolje ništa i ne raditi.

Zanimalo me znati odakle je crpio sve te podatke, pa mi je sam rekao, da je inspiriran od P. u Splitu. Spominjao je S. ml. i nekoga L., koji je navodno postao u najnovije vrijeme Križar i žestoki borac protiv zagrebačke »klike«, a prije (ga) je od kat. redova odbijala pučka stranka...."

U pismu su imena navedena u cijelosti. Ja sam ostavio samo inicijale.

Lijepi način agitacije za K. A., zar ne?

5. Kad je splitski biskup god. 1933 dozvolio rad Križarske organizacije i izmijenio neke točke u pravilima sa svrhom da daje **veću kompetenciju okružju,** VKB je odbio da prizna ta pravila. Dr. Protulipac mi je 28 II 1934 pisao: »Pravila za split. područje bitno su različita od onih VKB. Ona predviđaju posve drugi sistem organiziranja. Posve je naravno da u VKB ne mogu biti istovremeno organizirana dva sistema organizacije, jer bit je za svako društvo: jedna pravila, jednaki odnosi članstva, društava i t. d.«

Saglasno s time VKB nije priznavalo Križ. bratstava u splitskoj biskupiji, niti je šiljao članovima značke ni članske iskaznice. Međutim kasnije, a da **pravila** za splitsku biskupiju **nisu promijenjena,** promijenilo je metodu te bratstva imadu iste odnošaje prema VKB kao i drugdje. Sada jedno od dvoje: ili je VKB primilo društva premda nemaju jednaka pravila kao ostala, a to je protiv propisa,

što je dr. P. jasno istaknuo; ili su društva bez znanja Ordinarija samovlasno primila općenita pravila: tada **su ona nelegalna,** a VKB **tu nelegalnost pomaže.**

6. U jednoj župi neke biskupije, kojoj je biskup vrlo sklon Križarima, dogodilo se u svibnju god. 1937 ovo: Križari su bili nabavili zastavu i trebalo je blagosloviti ju. Duhovnik je dva puta predložio na sastancima da se zamoli preuzv. biskup da dođe blagosloviti zastavu na 31 V Križari su to **jednoglasno odbili** i tražili da zastavu blagoslovi župnik. Koji je bio razlog njegovu stavu? Razlog je bio što je biskup prije toga bio premjestio kapelana koji je bio duhovni vođa Križara. Sva nagovaranja novoga duh. vođe nisu pomagala. Biskup nije došao, a zastavu je blagoslovio župnik. Nevjerojatno, ali istinito!

7. Prigodom proslave Papinskoga dana u Splitu, ove godine, Križari su, na kraju matineje u kinu, povikali: »Živjeli Križari, živio dr. Protulipac!« Prisutni koji znaju odnošaje između preuzv. biskupa i križara, shvatili su to kao **demonstraciju.** Tako je shvatio i preuzvišeni, kojemu su se kasnije križarski prvaci **izvinuli.** — Od osoba koje su bile na istoj proslavi u Zagreb. Zboru, čuo sam da su i tamo Križari demonstrativno vikali: **»Živio nadbiskup Šarić,** živio dr. Protulipac, živio Križarski Papa!« — I u Dubrovniku smo čuli povik: »živio križarski Papa!«, na što sam ja reagirao: »Živio Papa svijuh!«, a dr. Protulipac me je na to upravo križarskom bezobzirnošću napao riječima: »Budite **barem Vi pametni!«** To je bilo pred biskupovom palačom i gustim redovima Domagojaca i Križara prigodom bakljade i govora gosp. Mostovca. — U S., gradiću na Braču, Križari su lani u povorci, u kojoj je bio preuzv. biskup Pušić, pjevali: »Marširala Protulipca garda.« — U »Križarskom kalendaru 1938« izašao je »zavjet« u kojem križar **potpisuje** ovo obećanje: »Bit ću vjeran **u kući i van kuće** svojoj organizaciji, svojem križarskom imenu **i vrhovnom vođi križara Dru Protulipcu, dok bude života u meni.«** Na slijedećoj je strani slika dra Protulipca.

Je li ovo isticanje **osobe,** i to osobe koja već **14½ godina** stoji na čelu iste organizacije, u duhu K. A.? Nije li pogibelj da Križarstvo stvarno postane organizacija Protulipčeve akcije?

*

Naveo sam nekoliko stvari da dokažem tvrdnju da **današnje Križarstvo** nema duha K. A., da **ono nije čista K. A.**, nego je **akcija nekolicine katolika**, akcija **politizirana**, akcija **lukava i nasrtljiva**, koja svoju nasrtljivost zove **prodornošću**, akcija koja **ruši red u crkvenim institucijama**. Da opravda tu akciju, »Kat. Tjednik« brani načelo: „**Sloboda je najbolja sloga.** »Leben und leben lassen« — živjeti, ali pustiti da i drugi živi. **I u gospodarstvu, i u politici, i u — Katoličkoj Akciji.**"[58] Doduše, kad netko hoće da primijeni taj princip u vrhbosanskoj biskupiji, tada ono ne vrijedi.[59] Tada su gospoda jako osjetljiva! Ali ono ne vrijedi ni drugdje. Previše sliči liberalnom načelu: »Laisser faire, laisser passer«.

Priznajem da Križarstvo njeguje molitveni i euharistijski život, kao i strogo dijeljenje muškoga od ženskog članstva. To sam već istaknuo kao pohvalu Orlovstva, **a sada opet ističem**. Ali smeta mi što se Križari **puno time hvale**. A smeta mi i ono što čitam u »Kat. Tjedniku«, br. 11 pr. god., koji traži: »Radikalizam — asketski, disciplinski, molitveni radikalizam **još više nego onaj dogmatički i principijelni** — mora danas biti svećenička i redovnička krepost.« Čini mi se da je u tomu tragika današnjega križarstva: **opojen svojim uspjesima, uvjeren o čvrstoći svoga zaleđa, računajući na blagonaklonost političke stranke**, a s druge strane **ogorčen radi zapreka koje nalazi na svom putu** i koje mu dolaze bilo od aktivnosti drugoga smjera K. A., bilo od nekih članova Episkopata, **ono je izgubilo s vida »principijelnost«**. A da katkada popuštaju i živci njegovih zagovornika, te da pri tom zaboravljaju pravila ne samo kršćanske ljubavi i tolerantnosti, nego i **najelementarnije pristojnosti**, to dokazuju neke polemike »Kat. Tjednika«, a osobito ona, najnovija, koju je izazvao prilikom izdanja »Godišnjaka Kat. Akcije« u Zagrebu.

NA DRUGOJ OBALI

I drugoj, domagojsko-seniorskoj struji, mogu i moraju se praviti **razne zamjerke**. Ali one nijesu ni izdaleka tako teške kao one koje se moraju praviti Križarstvu.

Prva je zamjerka, po mojemu mišljenju, što se na toj strani ne ističe toliko duhovni život, intenzivni duhovni

život, i radikalizam kršć. života uopće. Nakon domagojskoga jubilarnog kongresa u Dubrovniku prigovorio sam **jednomu od priredivača** što su nacijonalni problemi neprestano na njemu isticani, što se pljeskalo gotovo samo govorima i aluzijama koje su bile politički obojene, dok o problemima apologetike, duhovnoga života, apostolata, sv. čistoće, misija na kongresu nije bilo govora. Dotičnik mi je odgovorio: **»sada je ugroženo hrvatstvo, pa o tomu treba govoriti; kad bude ugrožen katolicizam, onda ćemo govoriti o njemu.«** A zar sada nije? odgovorih bolno dirnut. Moj sugovornik je učinio neku neodređenu gestu i razgovor je prestao.

Druga zamjerka jest **mješovitost** koja se još tu i tamo pojavljuje u domagojskim redovima. Dosada tečajevi muškoga i ženskog članstva su se uvijek održali ili u istom mjestu ili u blizini, tako te je barem bilo zajedničkih izleta. Iznimka je bila, čini mi se, samo preklani. Zajedničkom kupanju na Lokrumu već sam prigovorio, a u Dubrovniku kazao sam mnogima što o tomu mislim. Osim toga Domagojstvo ne zazire od zajedničkih zabava, pa čak i od društvenih plesova.

Treća zamjerka je **politika** koju vodi ne Domagojstvo kao takovo, nego u prvom redu »Hrvatska Straža« po kojoj javnost mora suditi **duh** Domagoja i Seniorata u Zagrebu. Seniorat u svojoj cjelini nije u tomu jedinstven. Mnogi seniori u provinciji, a imade ih i u Zagrebu, vrlo su trijezni i nisu zaboravili, kao što je »H. S.« zaboravla, što su braća Radić učinila katolicizmu. Osim toga duboko su uvjereni, da kolikogod **svi priznajemo uz političke revindikacije narodnoga pokreta,** ipak dobro Hrvatskoj i Hrvatskom narodu može da dođe **jedino od primjenjivanja katoličkih načela na javni život.** A to **ne možemo očekivati od skupine** gdje vode glavnu riječ u kulturi Herceg, Miškina, dr. Tomašić i slični, nego to mora biti djelo **jedne skupine katolički odgojene inteligencije, u uskoj vezi sa širokim slojevima naroda i u duhu kršćanske demokracije.** To bi imali biti redovi hrvatske Kat. Akcije, koja bi zato morala biti jedinstvena, te bi morala imponirati, **unutar narodnih redova,** svojom solidnošću, svojim jasnim načelima, svojom kulturom i svojom kompaktnošću. **To bi značilo depolitizirana K. A.**

Ne ću se zadržati na dokazivanju da politički mentalitet »H. S.« i njezino tretiranje političkih problema **ne odgovara njezinoj ulozi** da bude dnevnik koji zastupa ideje **izvanstranačke K. A.** Morao bih napisati opet barem nekoliko desetaka stranica. Sjetimo se samo kako je **samo sa 4 retka** javila smrt pok. **biskupa** Uccellinija, zato što je pokojnik bio Jugoslaven.[90] Sjetimo se njezina napadaja na slovenske katoličke redove god. 1936, koji je izazvao ispravak preuzv. biskupa dra Rožmana.[91] Sjetimo se prigovoru koji joj je došao u pogledu njezina politiziranja od đakovačke »Hrvatske Obrane«, na koju nije nikako uvjerljivo odgovorila.[92] Ne ću duljiti, jer u tomu »H. S.« je jedva nešto blaža od »Kat. Tjednika«, pa među obim strujama nema razlike. Jedino što može biti, jest da jedna stranka nadlicitira drugu u tom pogledu. A jubilarni kongres u Dubrovniku i neki drugi događaji pokazali su mi da duh »H. S.« vlada više manje i u akademskom »Domagoju«.

»H. S.« od 23 III t. g. napisala je na 7 stranici: »K. A. je **strogo vjersko gibanje** ili pokret. Pijo XI je svečano izjavio: K. A. **neka ne bude pretežno, većim dijelom, uglavnom,** nego **isključivo vjerskoga značaja.**« Kad bi se »H. S.« i ljudi koji su njoj blizi, držali ovoga načela, ne bi bilo prigovora.

Možda imade drugih zamjerki duhu i djelovanju Seniorsko-Domagojske struje. Ja ih ne znam, osim onih zamjerki koje se prave nekim stvarima u »Hrv. Prosvjeti«. A uvjeren sam da bi jedinstvenost K. A. mogla popraviti sve mane i uliti pravi duh u ovu organizaciju, koja svakako zaslužuje po svom dugogodišnjem radu da joj se prizna da je **mnogo radila, mnogo stvorila, mnogo pridonijela obrani i učvršćenju katolicizma među Hrvatima** i da je sada najkompaktnija hrvatska kulturna skupina.

Isto priznanje, premda u manjoj mjeri, moramo odati Orlovstvu. Ali **Križarstvo je po mom sudu išlo krivim putem,** što mislim da sam dokazao, i zato ono je više manje jedna **negativna pojava** u našem kat. životu, jer je **odgojilo mladu generaciju punu pretenzija, uvjerenu da je ona jedina na pravom putu, da ona jedina spasava hrvatski katolicizam,** i da je **onaj koji se ne podvrgava volji Vođe, pa bio taj i biskup ili nadbiskup, na krivom putu.**

ZAŠTO SAM OVO NAPISAO?

Napisao sam ovu brošuru da braći svećenicima, koji iz bilo kojega razloga ne mogu kontrolirati i pratiti barem glavnije događaje u hrv. Kat. Akciji, što objektivnije predočim njezino stanje.

Mislim da nakon svega možemo stvoriti ove zaključke:

1. **Jaz** između dviju glavnih struja u našem kat. pokretu i u K. A. nastao je ne zato što bi ljudi na jednoj ili drugoj strani bili, kao skupina, manje katolici ili manje poslušni crkvenom auktoritetu nego oni u protivnom taboru, već zato što su se sukobila dva mentaliteta: **konzervativniji**, koji je ustrajao u tradiciji biskupa Mahnića, i **mladenački**, koji si je kasnije uzeo kao geslo »prodornost« i »borbenost«, te koji nije mario za ono što su radili, žrtvovali i mislili pioniri pokreta. Uz to, igrale su u produbljivanju jaza veliku ulogu borbe između raznih vodećih lica, koje su se zaoštrile nerazboritim, katkada neiskrenim i uvredljivim vladanjem na jednoj ili drugoj strani.

2. **Križarstvo**, u svojoj težnji da monopolizira cijelu hrvatsku Kat. Akciju, uteklo se sredstvima koja nisu uvijek u skladu s istinom, a još manje s toliko izvikanom »depolitizacijom«. Ne samo, nego ono je baštinilo od Orlovstva takav sustav centralističke organizacije koji se direktno protivi direktivama Sv. Oca Pape. Treba mu priznati da njeguje pobožnost i radikalizam na polju odvojenoga rada muškoga i ženskog članstva, a odlučnu borbu »K. Tjednika« na obranu morala pohvaliti, ali te pozitivne crte često su krive da članstvo ne vidi druge pogreške svojega sistema.

3. **Seniorsko-domagojska struja** pruža katkada priliku da joj se prigovori u pogledu mješovitosti članstva obaju spola, ali jasne direktive Episkopata popravile bi sigurno ove pogreške. Postavljanje posebnoga sposobnog cenzora za sva beletristička izdanja katoličkih naklada uklonilo bi prigovor koji se čini jednoj ili drugoj pojavi u našoj literaturi. U političkom pogledu ta se struja dala previše zahvatiti od političke strasti, tako te katkada prosuđuje događaje i osobe ne po tomu kako se oni odnose prema in-

teresima vjere i Crkve, nego prema hrvatstvu, srpstvu ili jugoslavenstvu. Osobito u tomu griješi **»Hrvatska Straža«**. Zlo je, što njezini neki ispadi, po koje njezino nepotrebito političko zadirkivanje, po koja njezina polemika protivnicima kasnije služe kao oružje protiv katolicizma i protiv K. A. Poželjno bi bilo da jedan miran i trijezan katolički duh preuzme uredništvo toga nama toliko potrebitoga a i vrlo zaslužnog katoličkog dnevnika, naravno uz vodstvo dra Šimraka.

4. Najpoželjnije bi bilo da imademo **jedan jedini tip** za razne grane — mušku, žensku i t. d. — K. A. u Hrvatskoj. Katolički Episkopat je, na jesenskim konferencijama 1937, prihvatio to načelo za **kat. muževe i kat. žene.** Možda bi još bilo korisno da se unutar tih organizacija daje legalan opstanak **sekcijama za akademski naobraženu inteligenciju**, koje bi osobito dobro došle u gradovima, kako je od Episkopata već god. 1926 bilo zaključeno.

Što se tiče **omladine,** đačke i neđačke, dugotrajna borba je stvorila takovo raspoloženje, da bi bilo teško da se **danas** udruže u jednu makar neutralnu organizaciju. Ali što je danas nemoguće, to ne smijemo ipak zabaciti za uvijek. Zato je bila upravo vrlo mudra odluka preuzv. g. dra Stepinca kojom je ustanovio novi smjer, neutralne K. A., i odredio za zagrebačku nadbiskupiju da se nova društva imadu osnivati samo po njezinim pravilima, dok se dotadašnjima, bilo jednoga ili drugoga smjera, ostavlja daljnja sloboda rada. Križarsko je vodstvo svojom načelnom opozicijom u prvom redu krivo što je preuzvišeni popustio, barem u okviru biskupskih konferencija, iz toga svog načelnog stava. Ali jedan njegov govor prigodom primanja čestitaka na Staru godinu 1937 jasno kaže, da je **njegovo srce potpuno na strani neutralne K. A.** Pretstavnicima njezinim, koji su mu došli napose čestitati, kazao je: **»Nažalost postavljali su se klipovi plemenitim nastojanjima i ondje gdje nije trebalo.** Mi ne ćemo nikoga osuđivati, ali sam svijestan da će se ispuniti i ono što je Sveti Otac rekao za jednu zemlju, da će doći čas kad će mnoge duše požaliti što nijesu prihvatile darove koje im Crkva nosi, i velim: **Mnogi će i kod nas požaliti što nijesu pri-**

grlili našu misao, nego su se dali na to da nam stvaraju poteškoća.«[3] To je izjavio odgovarajući na čestitke prof. Grgeca u ime Hrv. Kat. Akcije u nadbiskupiji. — Ako K. A. mora da bude u **direktnoj ovisnosti** od biskupa, kako mi je pisao mons. Civardi, ja mislim da nadbiskupova živa želja, koja je jednom bila i stroga zapovijed, dovoljno govori.

I u splitskoj je biskupiji preuzv. Ordinarij uveo dne 16 lipnja 1936 zagrebački neutralni tip kao jedino dopuštena K. A. Na prigovore nekih križarskih svećenika da bi promjena izazvala razne štetne posljedice u njihovim društvima, biskup je dozvolio da društva dalje rade pod križarskim imenom i zastavom, **uz uvjet** da prihvate nova pravila, da mogu uzeti kao patrona sv. Križ te po tome nazivati se Križarima, **ali da ne smiju dalje primati križarski podmladak.** Na nekom širem sastanku pretstavnik Križara g. D. prihvatio je sve uvjete (?) ali nikako nije htio da prihvati onaj o podmlatku. I kad nije uspio u svom zahtjevu, čime bi očito sve ostalo bilo infirmirano, otišao je razjaren uz prijetnju: »Zaželjet će drumovi Turaka, al' Turaka više biti ne će!«

Uz takav mentalitet nije moguće **danas**, ponavljam, misliti na jedinstvenu organizaciju omladine.

5. Ono što je moguće, jest rješenje Episkopata sadržano u »Smjernicama«, da Domagojci i Križari mogu pripadati svojim omladinskim organizacijama, samo do 30 godina. »Nakon toga oni, ako žele javno učestvovati u K. A., treba da se pojedinačno učlane u društvo Kat. Muževa u onoj župi u kojoj prebivaju.« Možda bi bilo dobro da pridjev »javno« izostane, da se opet ne stvore »tajna« društva. Provođenje ovoga pravila donijelo bi sobom ipso facto **promjenu čitavih vodstava nekih sadašnjih organizacija i time bi uklonilo mnoge razloge međusobnih prepiranja i predbacivanja.** Pravilo bi, naravno, imalo vrijediti i za »neutralni tip« i za društva Sv. Ante.

6. S time u vezi bi trebalo da se pravila i poslovnici raznih organizacija iste grane ili različitih grupa urede ili **preurede potpuno u duhu K. A.**, naime tako da se **društva u jednoj biskupiji udruže u biskupijske Saveze** (okru-

žja) koji bi bili direktno ovisni od dijec. biskupa. Da ta ovisnost bude osigurana, zgodno bi bilo da pretsjednik Okružja ne bude izabran od članstva, nego imenovan od biskupa, kako se gotovo svuda u svijetu prakticira. Okružja bi se pak udružila u svoje nacijonalne Saveze, a Pretsjedništvo Bisk. Konferenaca bi imenovalo pretsjedništvo — pretsjednika i duhovnika — tih Centralnih Saveza, kao i pretsjednika i duhovnika čitave K. A. Tako bismo jedino imali garanciju da će K. A. uistinu voditi Crkva, a ne svjetovnjački »Vođe«. Vodstvo svjetovnjaka imade među ostalim i ovu vrlo ružnu posljedicu, da po neki župnik, a i biskup, mora kod upravljanja svoga resora najprije misliti: što će reći ti i ti? To je nedostojno i uistinu ponizuje Crkvu.

7. U vezi s tima promjenama treba da Križarstvo prestane biti »organizacija Apostolata Molitve«, jer kao takva potpada u mnogočemu pod upravu Isusovačkoga reda, i da bude formalno ono što inače hoće da bude: organizacija K. A.

8. Kad bi se K. A. mogla ovako organizirati, imali bismo jak, brojan i sposoban kader odraslih, koji bi u njoj vodili sve moguće akcije, a omladini bi se namijenila ona uloga koju joj, obzirom na njezinu nezrelost, daje sam Sv. Otac Papa. „Zgodna razdioba organizacija i njihovih ciljeva — u pismu na kard. Bertrama (12 XI 1928) piše mons. Pizzardo — jasno su označeni od Sv. Oca ovako: Neka se »organizacije omladine dadu poglavito na posao pripravljanja i izgradnje, a zrelija dob (neka) pozdašno upotrebi svoje snage u apostolatu na širem polju«."[94] (Potcrtano u originalu.)

Mislim da kad bi svećenstvo, koje traži najprije Kraljevstvo Božje, prihvatilo ovakvo rješenje, koje, kako se vidi po obilnim citatima, nije moje, našim bi biskupima bio olahkoćen posao i oni bi bez straha da će tko sabotirati njihove odredbe, mogli pristupiti konačnom uređenju pitanja, koje nas već 15 godina muči, koje slabi naše sile prema nutri i i prema vani, i koje koči svaki rad većega zamaha, te stvara i od nas svećenika dvije vojske na stalnoj ratnoj nozi.

Da do toga dođe, usudio sam se upraviti ovu brošuru braći svećenicima.

Napominjem na kraju, da sve što je u knjizi potcrtano, a nije označeno da je potcrtano u originalu, potcrtano je od mene, da jače iskače misao i njezina dokazna moć.

Hvaljen Isus!

BILJEŠKE

1. Mons. Pizzardo, »Kat. Akcija«, Zagreb 1934, str. 58.
2. Osservatore Romano, 2. VIII. 1934.
3. ibidem, 22—23. VI. 1936.
4. »Rivista del Clero italiano« Milano, lipanj 1937 str. 306
5. ibidem, str. 308.
6. Mons. Civardi »Osserv. Romano« od 2. VIII. 1934.
7. ovaj broj je pogreškom preskočen — bilješke nema.
8. »Kalendar hrv. kat. đaštva« 1909—10
9. »Kalendar hrv. kat. đaštva« 1910—11
10. Dr. Ivo Protulipac, »Hrvatsko Orlovstvo« (dolazi u našem tekstu na kraju gornje alineje na str. 9) Zagreb 1926.

11—21 ditto: 11 str. 63; 12, str. str. 64; 13 str. 68-69; 14, str. 71; 15, str. 72—75; 16, str. 80—82; 17, str. 50; 18, str. 52; 19, str. 65; 20, str. 60, 68; 21, str. 74, 75.

22—23 Dr. D. Kniewald: »Dr. Ivan Merz« - Zagreb, 1932, str. 161, 162

24. »Hrv. Orlovstvo« str. 73.
25. Spomenica Senior. od 20. V. 1926, **Tiskano kao rukopis**
26. Vjesnik (Seniorata) 1925 br. 6, str. 4
27. »Orlovstvo i prilike u kat. pokretu«, Zagreb 1927. **Za strogu internu uporabu. Tiskano kao rukopis str 10**
29. »Orlovska organizacija — đaštvo i kat. pokret«, — **Tiskano kao manuskript**, str. 8.
29. Vjesnik (Seniorata) 1925, br. 6, str. 6.
30. »Orlovska organizacija itd.« str. 30.
31. Vjesnik (Seniorata) 1926, br. 2, str. 10.
32. Vjesnik (Seniorata) 1925, br. 6, str. 6.
33. ibidem str. 4, str. 5.
33. ibidem br. 4, str. 5.
35. Hrv. Orlovstvo str. 72.

37—38 . Vjesnik (Seniorata) 1926, br. 2, str. 7.

39. **nalazi se kod mene.**

40. »Saopćenja« br. 2. od 15. VIII. 1914.
41. † Dr. Antun Mahnić, »Knjiga života«, sabrao i uvodom popratio A. Alfirević, D. I. — Osijek 1923, str. 6
42. dtto, str. 107.
43. »Svećenička Zajednica« lipanj 1914
44. Pismo dra Protulipca u oči sleta i sastanka u Đakovu, polovicom 1924 (datum nije naznačen)
45—46. U tekstu brojevi (45. i 46) nisu naznačeni: »Novine« Zagreb, 22. V. 1918 i 28. V. 1928.
47. »Sveć. Zajednica« god. 1914, str. 105
48. Svi su ovi navodi uzeti iz »Nar. Politike« od 12. X.-28.
49. »Narodna Politika« 10. X. 1928, str. 3.
50—51. »Narodna Politika« 2. X. 1927. str. 2.
52. »Narodna Politika« 25. IX. 1928, str. 1.
53. Kniewald: Dr. Ivan Merz, str. 156.
54. Hrv. Orlovstvo, str. 58.
55. »Knjiga života«, str. 6
56. dtto str. 177.
57. Poslanica dra Protulipca prije đakovačkoga sastanka str. 11.
58. Gatterer, »U svijetu vjere«, Senj, 1937, str. 38—40
59. Hrv. Orlovstvo, str. 75.
60. Vjesnik (S-a) 1926, br. 2, str. 7.
61. ibidem, str. 12
62. »Orlovstvo i prilike u kat. pokretu«, **Tiskano kao rukopis**, str. 58.
63. dne 8. VII. 1937, por. »Život« 1938, br. 2.
64. Protulipčevo pismo prije đakov. sastanka, str. 7.
65. Mons. Pizzardo, Kat. Akcija, str. 7—8
66. Iz mojega pisma, što sam ga poslije sastanka poslao onima koji su mu prisustvovali i dru Protulipcu. Na ovaj stavak nije nitko reagirao.
67—68. »Katolik« od 25. VII. 1937. str. 3.
69. »Katolik« 10. X. 1937, str. 3.

70. v. n. pr., »Kat. Tj.« br 21/37 br 10/38 a i inače često
71. Mons. Pizzardo, Kat. Akcija, str. 14
72. ibidem, str. 25—26
73—79 (ovi su brojevi pogreškom preskočeni).
80. ibidem, str. 50
81. »Katolik«, 10. X. 37, str. 2
82. »Jadr. Dnevnik« 9. III. 1937
83. Hrv. Straža 6. VI. 1937.
84. Hrv. Straža 14. IV. 1937
85. Kat. Tjednik, 18. IV. 1937.
86. Hrv. Straža 18. II. 1936
87. Hrv. Straža 30. IX. 1937
88. Kat. Tjednik 11. XI. 1934.
89. Kat. Tjednik 13. II. 1938
90. H. Straža 2. VI. 1937
91. H. Straža 15. VIII. 1935.
92. H. Straža 8. VII. 1936
93. H. Straža 1. I. 1939.
94. Mons. Pizzardo, Kat. Akcija, str. 13.

SADRŽAJ: